ଚେତନାର ମନ୍ଥନ

ସମ୍ପାଦନା:

ଡକ୍ଟର ସୁଚିତ୍ରା ମହାନ୍ତି

ସାହିଲ କୁମାର ନାୟକ

ଚେତନାର ମନ୍ଥନ

ସମ୍ପାଦନା
ଡକ୍ଟର ସୁଚିତ୍ରା ମହାନ୍ତି
ସାହିଲ କୁମାର ନାୟକ

Published By

World Academic Press, Kolkata- 700126, India

www.worldacademic.press

ଚେତନାର ମନ୍ଥନ

(Chetanara Manthana)

© 2026 by ଡକ୍ଟର ସୁଚିତ୍ରା ମହାନ୍ତି (Dr. Suchitra Mohanty) & ସାହିଲ କୁମାର ନାୟକ (Sahil Kumar Nayak)

Published by:

World Academic Press, Kolkata, India

https://worldacademic.press/

DOI: https://www.doi.org/10.66727/wap.9788168686120

License: This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0). To view a copy of this license, visit https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

> **About this work: This book is the result of time, care, and thoughtful effort. It is meant to be read, reflected upon, and utilized to advance knowledge in the field. Under the CC BY 4.0 license, you are free to share and adapt this material for any purpose, provided appropriate credit is given to the authors.**

Disclaimer: Every effort has been made by the authors and publisher to present information that is accurate, reliable, and responsibly researched. This work is offered in good faith, with the hope that it informs, inspires, and invites thoughtful engagement.

- **ISBN: 978-81-686861-4-4 (Paperback)**
- **ISBN: 978-81-686861-2-0 (E-book)**

First Edition: 2026

ମୁଖବନ୍ଧ

"ସାହିତ୍ୟ ହେଉଛି ସମାଜର ଦର୍ପଣ ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟ ଚେତନାର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି।"

ଯେତେବେଳେ ମାନବୀୟ ଅନୁଭୂତି, ସାମାଜିକ ସ୍ଥିତି ଏବଂ ବୌଦ୍ଧିକ ଚିନ୍ତନର ମନ୍ଥନ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ସେଥିରୁ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ଅମୃତମୟ ସାହିତ୍ୟ। ସାମ୍ପ୍ରତିକ ସମୟର ଜଟିଳତା, ମାନବୀୟ ମୂଲ୍ୟବୋଧର ଅବକ୍ଷୟ ଏବଂ ଅନ୍ୟପଟେ ବିଜ୍ଞାନ ଓ ପ୍ରଗତିର ଦ୍ରୁତ ଧାବମାନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ମଧ୍ୟରେ ମଣିଷର ଅନ୍ତର ସତ୍ତାକୁ ଚିହ୍ନିବା ଏବଂ ଚିହ୍ନାଇବା ପାଇଁ ସାରସ୍□ତ ପ୍ରୟାସର ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି। ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ, ଓଡ଼ିଆ ସାରସ୍□ତ ଜଗତକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ଏବଂ ପାଠକୀୟ ଚେତନାକୁ ଆନ୍ଦୋଳିତ କରିବା ପାଇଁ ଆମର ଏହି ନିଷ୍ଠାପର ପ୍ରୟାସ "ଚେତନାର ମନ୍ଥନ"।

ପ୍ରବନ୍ଧ ହେଉଛି ଏକ ଶାଣିତ ସାହିତ୍ୟିକ ମାଧ୍ୟମ, ଯେଉଁଠି କେବଳ ଭାବନାର ପ୍ରବାହ ନଥାଏ, ବରଂ ଥାଏ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତନ, ଗଭୀର ବିଶ୍ଳେଷଣ ଏବଂ ସତ୍ୟର ଅନ୍ବେଷଣ। କବିତା ବା ଗଳ୍ପ ଯେଉଁଠି ଆବେଗକୁ ଛୁଇଁଥାଏ, ପ୍ରବନ୍ଧ ସେଠାରେ ମନୁଷ୍ୟର ବୁଦ୍ଧି ଓ ବିବେକକୁ ଜାଗ୍ରତ କରିଥାଏ। ଏହି ସଙ୍କଳନଟିରେ ସ୍ଥାନିତ ପ୍ରତିଟି ପ୍ରବନ୍ଧ କେବଳ ଶବ୍ଦର ସମାହାର ନୁହେଁ, ବରଂ ପ୍ରତିଟି ପ୍ରାବନ୍ଧିକଙ୍କ ହୃଦୟର ଗଭୀର ମନ୍ଥନରୁ ଜାତ ଏକ ଏକ ଦୀପ୍ତିମନ୍ତ ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ।

ଏହି ସଙ୍କଳନର ପରିକଳ୍ପନା ପଛରେ ଏକ ବୃହତ୍ତର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରହିଛି। ଆଜିର ଯାନ୍ତ୍ରିକ ଜୀବନଶୈଳୀ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ନୂତନ ପିଢ଼ିର ଆଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ସହିତ, ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ ଦିଗ—ଯଥା ସଂସ୍କୃତି, ପରମ୍ପରା, ନାରୀ ଚେତନା, ମନସ୍ତତ୍ତ୍□, ପରିବେଶ ଏବଂ ମାନବିକ ସମ୍ପର୍କର ସମୀକ୍ଷା କରିବା ଏହି ପୁସ୍ତକର ମୂଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ। ଏଥିରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ପାଠକଙ୍କୁ କେବଳ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ କରିବ ନାହିଁ, ବରଂ ସେମାନଙ୍କୁ ଭାବିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିବ ଏବଂ ଏକ ସୁସ୍ଥ ବୌଦ୍ଧିକ ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରିବ।

ଏହି ପୁସ୍ତକର ସଫଳ ରୂପାୟନ ସେତେବେଳେ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିଛି, ଯେତେବେଳେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାନ୍ତରର ବିଜ୍ଞ ଓ ସୁନାମଧନ୍ୟ ପ୍ରାବନ୍ଧିକମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଅମୂଲ୍ୟ ରଚନା ପ୍ରଦାନ କରି ଆମକୁ କୃତାର୍ଥ କରିଛନ୍ତି। ସେମାନଙ୍କର ଶାଣିତ ପ୍ରଲେଖନୀର ଅନନ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିଗୁଡ଼ିକ ଏହି ସଙ୍କଳନକୁ ଏକ ସ୍□ତନ୍ତ୍ର ଗୌରବ ପ୍ରଦାନ କରିଛି। ସେହି ସମସ୍ତ ସାରସ୍□ତ ସାଧକ ଓ ସାଧିକାମାନଙ୍କୁ ଆମେ ଆମର ଭକ୍ତିପୂତ କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଉଛୁ, ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଅମ୍ଳାନ ଯୋଗଦାନ ବିନା "ଚେତନାର ମନ୍ଥନ"ର ପରିକଳ୍ପନା ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଯାଇଥାନ୍ତା।

ଏକ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶନ କରିବା ଏକ ସାମୂହିକ ସାଧନା। ଏହି ଅବସରରେ, ପୁସ୍ତକର ସଂଯୋଜନା, ସଂଶୋଧନ ଏବଂ ପ୍ରକାଶନ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଓ ପରୋକ୍ଷ ଭାବେ ସହଯୋଗ କରିଥିବା ସମସ୍ତ ଶୁଭେଚ୍ଛୁ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ଆମେ ଆନ୍ତରିକ ଧନ୍ୟବାଦ ଜଣାଉଛୁ। ବିଶେଷ କରି ପ୍ରକାଶକ ସଂସ୍ଥାକୁ ସେମାନଙ୍କର ନିଷ୍ଠାପର କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ସାଧୁବାଦ।

ଶେଷରେ, ଏହି ସାରସ୍□ତ ଅର୍ଘ୍ୟକୁ ଆମେ ଓଡ଼ିଶାର ଅଗଣିତ ସାହିତ୍ୟପ୍ରେମୀ ପାଠକମାନଙ୍କ ହାତରେ ସମର୍ପଣ କରୁଛୁ। ଯଦି ଏହି ପୁସ୍ତକଟି ପାଠକୀୟ ମହଲରେ ଆଦୃତ ହୁଏ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଚେତନାକୁ ସାମାନ୍ୟତମ ଖୋରାକ ଯୋଗାଇବାରେ ସମର୍ଥ ହୁଏ, ତେବେ ଆମର ଶ୍ରମ ସାର୍ଥକ ହେବ ବୋଲି ଆମେ ମନେ କରିବୁ। କୌଣସି ପ୍ରାଥମିକ ପ୍ରୟାସ ତ୍ରୁଟିଶୂନ୍ୟ ନୁହେଁ; ତେଣୁ ଏଥିରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ଭୁଲ୍ ତ୍ରୁଟିକୁ ସହୃଦୟ ପାଠକମାନେ କ୍ଷମାସୁନ୍ଦର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିବେ ବୋଲି ଆମର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍□ାସ।

ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଗଞ୍ଜାମ, ଓଡ଼ିଶା

ସମ୍ପାଦକ
ମଣ୍ଡଳୀ :

Date: March, 2026

ଡ଼. ସୁଚିତ୍ରା
ମହାନ୍ତି

*ସାହିଲ୍ କୁମାର ନାୟକ

"ଚେତନାର ମନ୍ଥନ"

ସୂଚୀପତ୍ର

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଓ ପତ୍ର ପତ୍ରିକାର ଭୂମିକା 6

ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ : ଓଡ଼ିଆ ସଂସ୍କୃତିର ଆତ୍ମା ଓ ଲୋକଜୀବନର ଦର୍ପଣ 12

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ତତ୍□ ଓ ଘୋଷଯାତ୍ରା 20

ରାଧାନାଥଙ୍କ କାବ୍ୟରେ ଦେବାଦେବୀଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା : ଏକ ଅନୁଶୀଳନ 27

ରେବତୀ ଗଳ୍ପ ରେ ସମାଜ ଚିତ୍ର ବିଶ୍ଳେଷଣ 37

ଭଗ୍ନ ଚଞ୍ଚୁର ସ୍□ାଭିମାନ ଓ ଆଭିଜାତ୍ୟର ମରିଚୀକା: 'ନାକଟା ଚିତ୍ରକର' ଏକ ମନସ୍ତାତ୍□ିକ ସମୀକ୍ଷା 41

ଆଦିବାସୀ 'ହୋ' ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ମୃତ୍ୟୁପରର ସାମାଜିକ ଲୋକାଚାର - ଏକ ଅନୁଶୀଳନ 47

ପାରମ୍ପରିକ କୋଶଳୀ ଲୋକବାଦ୍ୟ : ଏକ ଅନ୍□େଷଣ 51

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଓ ପତ୍ର ପତ୍ରିକାର ଭୂମିକା

ଡଃ. ସୁଚିତ୍ରା ମହାନ୍ତି (ଅଧ୍ୟାପିକା)
ORCID-0009-0008-8027-8788
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗ
ସରକାରୀ ସ୍□ୟଂଶାସିତ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ରାଉରକେଲା - ୪

ABSTRACT
ଭାଷା ହେଉଛି ସାହିତ୍ୟର ବାହକ । ମନୁଷ୍ୟ ବାଗ୍ ଯନ୍ତ୍ର ନିଃସୃତ ଅର୍ଥାବହ ଧ୍□ନି ସମଷ୍ଟି ହେଉଛି ଭାଷା । ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଏହି ଭାଷାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଛି । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଉଦ୍ଭବ ସହିତ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ଖ୍ରୀ.ପୂ. ତୃତୀୟ ଦଶକରୁ ଅଶୋକଙ୍କର ଅନୁଶାସନ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଚୀନତମ ଭାଷା ଓ ଲିପିର ସଙ୍କେତ ବହନ କରିଛି ଏବଂ ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ ଏହାର କ୍ରମବିକାଶ ମଧ୍ୟ ହୋଇଛି । ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନ ସମୟରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଓ ପତ୍ରିକାର ଗୁରୁତ୍□ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ଓଡ଼ିଆ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଗୌରୀଶଙ୍କର ରାୟଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ ଉତ୍କଳଦୀପିକା, ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ ସମ୍ବାଦବାହିକା, ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ୟାରୀମୋହନଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ ଉତ୍କଳପୁତ୍ର, ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ ଙ୍କ ସଂପାଦିତ ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ, ଭୂପତିନାଥ ବସୁଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ ନବ ସମ୍ବାଦ, ବୈକୁଣ୍ଠ ନାଥ ଦେଙ୍କ ସମ୍ପାଦନାରେ ପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍କଳ ଦର୍ପଣ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଅବଦାନ ଅତୁଳନୀୟ ।
<u>ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ଶବ୍ଦାବଳୀ</u> -ଭାଷା, ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନ, ସମ୍ବାଦପତ୍ର, ପତ୍ରପତ୍ରିକା, ସୁରକ୍ଷା ପ୍ରଭୃତି

ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନ ଏବଂ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଓ ପତ୍ରପତ୍ରିକାର ଭୂମିକା ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କରିବା ଅବସରରେ ତାହାର ଐତିହାସିକ ପୃଷ୍ଠଭୂମି, ଉତ୍କଳୀୟ ସମାଜର ମହତ୍□ ଓ ଇତିହାସ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରଦାନ କରିବା ଉଚିତ୍ । କାରଣ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ହିଁ ଓଡ଼ିଶାର ଜନଜୀବନରେ ଆଶା ଓ ଆଲୋକର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ସଂଘର୍ଷମୟ ଅନ୍ତର୍ଲିପି । ଏହି ଶତାବ୍ଦୀର ଦ୍□ିତୀୟାର୍ଦ୍ଧରେ ଓଡ଼ିଶାର ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ନବ ଜାଗରଣର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ନବ ଜାଗରଣ ଦ୍□ାରା ଦେଶରେ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରସାର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରଭାବ ଏବଂ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଚେତନାର ପ୍ରତିଫଳନ । ଫଳରେ ଏହି ଦେଶର ଏକ ନବ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ଗୋଷ୍ଠୀ ୧୮୬୫-୬୬ ମସିହା ବେଳକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଘଟିଥିବା ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଏବଂ ସାଂସ୍କୃତିକ ଅବକ୍ଷୟର ସଫଳତାର ସହିତ ମୁକାବିଲା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇପାରିଥିଲା । ତାହା ଅନୁଶୀଳନ ନ କଲେ ଓଡ଼ିଶାର ସଂସ୍କୃତି ଓ ଇତିହାସର ସ୍□ତନ୍ତ୍ରତାକୁ ବୁଝି ପାରିବା କଷ୍ଟକର ବ୍ୟାପାର ହେବ ।

ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଓ ପତ୍ରପତ୍ରିକା ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ସଂଯୋଗ ସେତୁ, ମୁଖପତ୍ର, ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନର ଦର୍ପଣ ଏବଂ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଚିନ୍ତା ଚେତନାର ବାର୍ତ୍ତାବହ । ଦିଗ୍ ବିଜୟୀ ନେପୋଲିୟନଙ୍କ ମତରେ ଗୋଟିଏ ବିରୋଧୀ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଯଥାର୍ଥରେ ସ୍□ୟୀ ପକ୍ଷ ସୈନ୍ୟ ବାହିନୀର ବଳବୁଦ୍ଧି ଅପେକ୍ଷା ଆହୁରି ଶକ୍ତିଶାଳୀ । ବିଦ୍ରୋହ, ବିପ୍ଳବ, ଗୁପ୍ତ ରାଜନୈତିକ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରର ଭୁଣ ସଂଚାରକାରୀ ଆୟୁଧ ଭାବରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପ୍ରସାର ନିରଙ୍କୁଶ, ଏକଛତ୍ରବାଦୀ ଶାସକବର୍ଗକୁ ବିବ୍ରତ କରିଥାଏ । ଇଂରେଜ ସାହେବ □ାରେନ୍ ହେଷ୍ଟିଙ୍ଗସ୍ ତଥା ଲର୍ଡ □େଲସଲି ଭାରତରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପ୍ରକାଶରେ ଆଦୌ ଆଗ୍ରହୀ ନ ଥିଲେ । ସେମାନେ ଜାଣିଥିଲେ ପରାଧୀନ ଗ୍ରସ୍ତ ଲୋକମାନେ ଯଦି ନିଜର ଅବସ୍ଥାକୁ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଓ ପତ୍ରପତ୍ରିକା ମାଧ୍ୟମରୂପୀ ଦର୍ପଣରେ ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇବେ ତେବେ ସେମାନଙ୍କୁ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଆୟତ୍ତ କରିବା ସମ୍ଭବପର ହେବନାହିଁ ।

୧୮୬୬ର ପ୍ରଳୟଙ୍କାରୀ ନଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରେ ଏ ଦେଶର ଜନସାଧାରଣ ଯେତେବେଳେ ପୋକ, ମାଛି ପରି ଟଳି ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ବେଢ଼ି ଉପରେ କୋରଡ଼ା ମାଡ଼ ପରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ତାର ଜନ୍ମମାଟିରୁ ତଡ଼ିଦେବା ପାଇଁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାବିରୋଧୀ ସ୍□ାର୍ଥନ୍□େଷୀ ବଙ୍ଗାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଅପଚେଷ୍ଟା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ଏପରିକି ତଥା କଥିତ ବଙ୍ଗାଳୀବାସୀମାନେ ଉଡିଆ ସ୍□ତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ନୁହେଁ ର ଆନ୍ଦୋଳନ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡିତ କରି ବିହାର ଏବଂ ବେଙ୍ଗଲରେ ମିଶାଇ ତାର ସ୍□ତନ୍ତ୍ରତା ତଥା ଅସ୍ତିତ୍□ ଲୋପ କରିବାର ପ୍ରୟାସ ହୋଇଥିଲା । ଏତଦ୍ ବ୍ୟତୀତ ଏ ସମୟରେ ଯଦି ଉତ୍କଳୀୟମାନେ ପତ୍ରପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶ କରିନଥାନ୍ତେ କିମ୍ବା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିରୋଧୀ କତିପୟ ଲଘୁ ଦୃଷ୍ଟି ସମ୍ପନ୍ନ ସ୍□ାର୍ଥନ୍□େଷୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଉଡିଆ ସ୍□ତନ୍ତ୍ର ଭାଷାନୟର ବିକୃତ ସ୍□ରକୁ ନର୍ଭୀକତା ଏବଂ ବିଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରେମ ସହିତ ଚାପି ଦେଇନଥାନ୍ତା । ତା'ହେଲେ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ସ୍□କୀୟ ଆତ୍ମନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବା ଅଧିକାରରୁ ଏବଂ ଜାତୀୟ ଐଶ୍□ର୍ଯ୍ୟରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଥାନ୍ତା ।

ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶର ଶ୍ରୀରାମପୁର ମିଶନ ପ୍ରେସରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓ କେତୋଟି ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଥିବା ଜଣାଯାଏ । କଟକରେ ମୁଦ୍ରଣ ଯନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାପନର ୧୨ ବର୍ଷ ପରେ ମିଶନାରୀମାନଙ୍କ ଦ୍□ାରା ମାସିକ ପତ୍ରିକା ଜ୍ଞାନାରୁଣ (୧୮୪୯) ଓ ପରେ ପ୍ରବୋଧ ଚନ୍ଦ୍ରିକା (୧୮୫୬), ଅରୁଣୋଦୟ (୧୮୬୧) ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ମୁଦ୍ରିତ ପତ୍ର ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶନ ପୂର୍ବରୁ କେବଳ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ କୁଜୀବର ପତ୍ର ନାମକ ଏକ ହାତଲେଖା ପତ୍ରିକା ପ୍ରଚଳନର ସୂଚନା ମିଳେ ।

ଉତ୍କଳ ଦୀପିକାର ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶନ ସମୟରୁ ଏହାର ମୁଦ୍ରିତ ପୃଷ୍ଠା ଗୁଡ଼ିକ ଆଧୁନିକ ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ବିଭିନ୍ନ ବିଭବ ବହନ କରିଥିଲା । ଭାରତର ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପ୍ରକାଶନର ଜନ୍ମକାଳରେ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷଙ୍କ କୁତ୍ସାରଟନା, ଚରିତ୍ର ସଂହାର ତଥା କାମଳ ସାମ୍ବାଦିକତାର ଦୁର୍ଗୁଣ ମାନମଧ୍ୟ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଉତ୍କଳ ଦୀପିକା କ୍ଷେତ୍ରରେ ସୁସ୍ଥ ସାମ୍ବାଦିକତା ପରମ୍ପରାର ସନ୍ଧାନ ମିଳେ । ନଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଅବସରରେ ୧୮୬୬ ରୁ ୧୮୭୦ ମସିହା ଯାଏଁ ଉତ୍କଳଦୀପିକା ଏକ ପକ୍ଷରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ସରକାରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିବାର ଗୁରୁତ୍□ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟିତ୍□ ବହନ କରିଥିବାବେଳେ ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ସରକାରଙ୍କ ଜନହିତକର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପର ବିବରଣୀ ଜନସାଧାରଣରେ ପ୍ରଚାର କରୁଥିଲା । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନ, ଓଡ଼ିଆ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ, ଓଡ଼ିଶାରେ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଭାଷୀଙ୍କ ଏକତ୍ରୀକରଣ ଇତ୍ୟାଦି ଯୋଗୁଁ ଅନ୍ୟ ସମସାମୟିକ ଉତ୍କଳଦୀପିକା ସଂପୃକ୍ତ ରହିବା ଯୋଗୁଁ ଅନ୍ୟ ସମସାମୟିକ ପତ୍ରପତ୍ରିକାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ଦିଗ ପ୍ରତି ଧ୍ୟାନ ଦେଇଥିଲେ । ଉତ୍କଳଦୀପିକା ଦ୍□ାରା ଅନୁସୃତ ଏହି ପରମ୍ପରା ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସାମୟିକ ଓଡ଼ିଆ ପତ୍ର ପତ୍ରିକା ଗୁଡ଼ିକରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଥିଲା ।

୧୮୩୬ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ତୀବ୍ର ଭାବରେ ମୁଣ୍ଡଟେକି ଥିବା ଓଡ଼ିଶା ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନ ବା ଓଡ଼ିଶା ଭାଷା ବିଲୋପ ଆନ୍ଦୋଳନର ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିବାଦୀ ଭାବେ ତତ୍କାଳୀନ ଓଡ଼ିଆ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଗୌରୀଶଙ୍କର ରାୟଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ ଉତ୍କଳଦୀପିକା, ଫକୀର ମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ ସମ୍ବାଦବାହିକା, ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ୟାରୀମୋହନଙ୍କ ସଂପାଦିତ ଉତ୍କଳପୁତ୍ର, ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନଙ୍କ ସଂପାଦିତ ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ, ଭୂପତିନାଥ ବସୁତୁଙ୍କ ସଂପାଦିତ ନବ ସଂବାଦ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରଥମ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା, ବୈକୁଣ୍ଠ ନାଥ ଦେଙ୍କ ସଂପାଦନାରେ ପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍କଳ ଦର୍ପଣ ପ୍ରଭୃତିର ଅବଦାନ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନର ପ୍ରମୁଖ କାରଣ ମଧ୍ୟରୁ ୧୮୭୦ ମସିହାରେ ବାଲେଶ୍□ର ହାଇସ୍କୁଲର ପଣ୍ଡିତ କାନ୍ତିଚନ୍ଦ୍ର ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ଉଡ଼ିଆ ସ୍□ତନ୍ତ୍ର ଭାଷାନୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିଲୋପ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ତୀବ୍ରତର କରିବା ବେଳେ କର୍ମଯୋଗୀ ଗୌରୀଶଙ୍କର ରାୟ ବଙ୍ଗ ଭାଷାଭାଷୀ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିଲୋପ ଆନ୍ଦୋଳନରେ କୁଠାରଘାତ କରେ । ସେ ତାଙ୍କ ସମ୍ପାଦତି ଉତ୍କଳଦୀପିକାରେ ବାସ୍ତବ ତଥ୍ୟ ଉପସ୍ଥାପନ କରି, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିଲୋପ ଆନ୍ଦୋଳନର ତୀବ୍ର ସମାଲୋଚନା କରି ଲେଖିଲେ ବିଶୁଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନ ଯେବେ ଥରେ ତାଙ୍କ (କାନ୍ତିଚନ୍ଦ୍ର) କର୍ଣ୍ଣେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଥାଆନ୍ତା, ତେବେ ସେ ଏତେ ବଣା ହୁଅନ୍ତେ ନାହିଁ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପାଠକଙ୍କୁ ଏକ ପ୍ରକାର ପ୍ରତାରଣା କରି ଅଛନ୍ତି ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ । ନୋହିଲେ ସେ ଆପେ ଆପେ ପ୍ରତାରିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି। ଯେହେତୁ କିଛି ଓଡ଼ିଆ ନ ଜାଣି ସବୁ ଜାଣିଥିବାର ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ଏଥିରୁ ବଳିକରି ଗାଲୁ ଆପଣ ଆଉ ଦେଖାନାହିଁ, ଏ ଦୁଇ ଭାଷାକୁ ପୃଥକ୍ ବୋଲିବାକୁ ହେବ ଓ କାନ୍ତିବାବୁ ଯେତେ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରନ୍ତୁ । ଦୁଇ ଭାଷା କଦାଚ୍ ଏକ ହୋଇ ନପାରିବା (ଉତ୍କଳ ଦୀପିକା - ୫ମ ଭାଗ ୯.୨୮.୭୦ ସଂଖ୍ୟା) ।

ବାଲେଶ୍□ରରୁ ପ୍ରକାଶିତ ସମ୍ବାଦ ବାହିକାର ସଂପାଦକ ବ୍ୟାସକବି ଫକୀର ମୋହନ ସେନାପତି ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନ ବା ଭାଷା ବିଲୋପ ଆନ୍ଦୋଳନ ଉପରେ ଦୃଢ଼ ହସ୍ତରେ ପ୍ରତିବାଦ ଜଣାଇଥିଲେ । କାନ୍ତିଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ନିର୍ଭୀକ ସ୍□ର ଶୁଣାଇଥିଲେ ଗ୍ରନ୍ଥ କର୍ତ୍ତା କେବେ ଶ୍ରମ କରିବାକୁ ସମ୍ମତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । କେଡ଼େ ମୂର୍ଖ ପଣିଆ ! ବିଶୁଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନ ଯେବେ ଥରେ ତାହାଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥାଆନ୍ତା, ତେବେ ଏତେ ବଣା ହୁଅନ୍ତେ ନାହିଁ, କିମ୍ବା ଗୁଡ଼ାଏ ତୁଚ୍ଛା ବଙ୍ଗଳା କଥା ଲେଖି ଯେବେ ଓଡ଼ିଆରେ ସେ ସବୁର ସମତୀ ଦେଖାଇ ଥାଆନ୍ତେ ତେବେ ହେଲେ ତାଙ୍କର କଥା କିଛି ଗ୍ରାହ୍ୟ ହୁଅନ୍ତା । ଗ୍ରନ୍ଥାକାର ଯେତେ ପକ୍ଷପାତ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ବିଚାର କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାନ୍ତେ, ତେବେ ଜାଣିପାରନ୍ତେ ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବଙ୍ଗଳା ଓ ଓଡ଼ିଆରେ ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକାଦି ହେଉଅଛି, ତହିଁରେ ଅଧିକ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ ମିଶ୍ରିତ ହେଉଥିବାରୁ ଏ ଦୁହିଁଙ୍କର ବିସ୍ତାର ମମତା ଦେଖାଯାଏ । ଶିକ୍ଷା ଲାଭ ନ କଲେ ଏଥିରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇପାରୁନାହାନ୍ତି । ସୁତରାଂ ଏ ଦୁଇ ଭାଷାକୁ ପୃଥକ ବୋଲିବାକୁ ହେବ ଓ କାନ୍ତିବାବୁ ଯେତେ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରନ୍ତୁ ଦୁଇ ଭାଷା କଦାଚ ଏକ ହୋଇ ନପାରିବ ।

ସେହିପରି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ୟାରୀ ମୋହନଙ୍କର ସମ୍ପାଦିତ ଉତ୍କଳପୁତ୍ରରେ ଲେଖିଥିଲେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରଚଳିତ ରହିଲା, ଏତିକି ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯଥେଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି, ରାଜପୁରୁଷମାନେ ଯାହା ବିଚାର କରିବେ କରନ୍ତୁ । କି

ଦୁଃଖର ବିଷୟ ବଙ୍ଗଭାଷାର ଯେତିକି ଉନ୍ନତି ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଅଛି, ଏହାକି କେବଳ ରାଜପୁରୁଷଙ୍କ ଯତ୍ନରେ ନା, ସେ ଦେଶବାସୀମାନେ କିଛି ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । (ଉତ୍କଳପୁତ୍ର - ୧୮୭୩ ମସିହା ପ୍ରଥମ ଭାଗ, ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା, ମଇ ୧ ତାରିଖ) ଏହି ସମୟରେ ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନର ପ୍ରମୁଖ ପତ୍ରିକା ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀର ଅବଦାନକୁ ଅସ୍□ୀକାର କରାଯାଇ ନପାରେ ଯେତେବେଳେ ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ସର୍ବତ୍ର ଅନୁଭୂତ ହେଉଥାଏ ଏବଂ କୋର୍ଟ କଚେରୀରେ ଭାଷା ମଧ୍ୟ ହିନ୍ଦୀ ହୋଇଯାଇଥାଏ ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା କବଳରୁ ମୁକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ଏହାର ଉଦ୍ୟମ ଥିଲା ପ୍ରବଳ । ଏହାର ସମ୍ପାଦକ ଥିଲେ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ମର୍ଯ୍ୟଦା ପ୍ରଚାର ଦିଗରେ ଏହି ପତ୍ରିକା ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଦଶକରେ ପ୍ରଶଂସନୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲା । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଏହାର ଅବଦାନ ଅତୁଳନୀୟ ।

ସିଂହଭୂମିରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଜନତା ରହୁଥିବାବେଳେ, ସେଠାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରଚଳନକୁ ବିରୋଧ କରାଯାଇଥିଲା । ଏହି ବିରୋଧକୁ ବିଭିନ୍ନ ଆଡୁ ଓଡ଼ିଆମାନେ ସମାଲୋଚନା କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ନବସଂବାଦର ସଂପାଦକ ଭୂପତି ନାଥ ବସୁ ତୀବ୍ର ବିରୋଧ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ, ସିଂହଭୂମିରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସପକ୍ଷରେ ଜନମତ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ପାଇଁ ଆହ୍□ାନ ଜଣାଇଥିଲେ । ଛୋଟ ନାଗପୁର ଅନ୍ତର୍ଗତ ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲା ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରଧାନ ସ୍ଥାନ ଥିବାବେଳେ ସେ ଜିଲ୍ଲାର କଚେରୀ ଓ ସ୍କୁଲ ସମୂହରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରଚଳିତ ନଥିବାରୁ ଆଦିବାସୀମାନେ ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଇମାନେ ମାତୃଭାଷା ବ୍ୟବହାରରୁ ବଞ୍ଚିତ ଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଓ ଭାଷା ପକ୍ଷରେ ସାମାନ୍ୟ କ୍ଷତିକାର ନୁହେଁ । ସୁବିବେଚକ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସେମାନଙ୍କ ନ୍ୟାୟ ସଙ୍ଗତ ଦାବୀକୁ ଗୁରୁତ୍□ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । (ନବ ସମ୍ବାଦ ୧୯୧୪ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ୧୮ ତାରିଖ ସଂଖ୍ୟା)

ଉତ୍କଳ ଦର୍ପଣ ପତ୍ରିକାରେ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ସାହିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଲୋକ ଲୋଚନକୁ ଆଣିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରାଯାଇଥିଲା । ଏହାର ସମ୍ପାଦକ ଥିଲେ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଦେ । କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିରୁତ୍ସାହିତ କରୁଥିବାବେଳେ, କବିବର ରାଧାନାଥ ରାୟଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ଉଦ୍ ବୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଏହାର ପ୍ରକାଶନ ଦିଗରେ ସେ ଅଣ୍ଟା ଭିଡ଼ିଥିଲେ ।

୧୮୯୭ ଜାନୁଆରୀ ମାସରେ ବାଗ୍ମୀ ବିଶ୍□ନାଥ କରଙ୍କର ସଂପାଦକ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକାରେ ବଜ୍ର ସ୍□ର ଶୁଣାଗଲା । ଏକ ଆଡ଼େ ପ୍ରାଚୀନ ମଧ୍ୟରୁ ଗ୍ରହଣୀୟ ବସ୍ତ୍ର ହରଣ କରିବା ଅନ୍ୟଆଡ଼େ ଉନ୍ନତ ଯୁଗର ଭାବ ଓ ଚିନ୍ତା ସାଧାରଣ ପାଠକଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା ଏକାନ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ମାସିକ ପତ୍ର ସାହିତ୍ୟ ବିକାଶର ନାୟକ ଓ ଏହାର ସମାଜର ସାହିତ୍ୟ ସମୃଦ୍ଧିର ପରିଚାୟକ । (ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ - ୧ମ ଭାଗ ୧୮୯୭ ୧ମ ସଂଖ୍ୟା) ।

ସେହିଭଳି ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସଙ୍କ ସଂପାଦିତ ମୁକୁର ପତ୍ରିକା ୧୯୦୬ ମସିହା ଏପ୍ରିଲ ମାସରେ ପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରିଥିଲା ଓ ୧୯୧୫ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ସଂପାଦକ ସତ୍ୟବାଦୀ ପତ୍ରିକା । ଏହି ପତ୍ରିକା ଦ୍□ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନର ପ୍ରମୁଖ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ମାର୍ଜିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର ପ୍ରତି ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୁରୁତ୍□ ଦେଉଥିଲା । ଏହା ସହିତ ଉତ୍କଳ ମଧୁପ ଶିକ୍ଷା ବନ୍ଧୁ ଓ ଦୀପକ, ପ୍ରଭୃତି ପତ୍ରପତ୍ରିକା ଗୁଡ଼ିକ ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ଭାଷା ସୁରକ୍ଷା ଦିଗରେ ପଦକ୍ଷେପ ନେଇଥିଲା । କବି ଶେଖର ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ ସ୍□ଦେଶ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ମନୋରମା, ହିତବାଦିନୀ, ଉତ୍କଳବାସୀ ଓ ଜ୍ଞାନଦର୍ପଣ ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍□ ଦେଇଥିଲେ ।

ଯେତେବେଳେ ବଙ୍ଗଳାରେ ୩୮୦ ଖଣ୍ଡ ପୁସ୍ତକ ତିନିମାସ ଭିତରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ସେହି ସମୟ ଭିତରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ମାତ୍ର ତିନି କି ଚାରିଖଣ୍ଡ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ରଚିତ ହେବା ପାଇଁ ସରକାରୀ ସ୍ତରରେ ପଦକ୍ଷେପ ନିଆନଯାଇ, ବରଂ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଅଧିକ ପୁସ୍ତକ ରଚିତ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି କେତେ ଜଣ ବଙ୍ଗାଳୀ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେଉଥିଲେ । ତେଣୁ ଉତ୍କଳ ଦୀପିକା ପତ୍ରିକାରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି - ଏକ ଭାଗ ବଙ୍ଗଳା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ହସ୍ତେ, ବରଂ ଅନ୍ୟ ଏକ ଭାଗ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ହସ୍ତେ ପଡ଼ିବାରୁ ଏହାର ସର୍ବାଙ୍ଗ ସମାନ ରୂପେ ଗଠନ ହେଉନାହିଁ । ସୁତରାଂ ଉତ୍କଳଭାଷା ଦୁଇଘର କୁଣିଆ ହୋଇ ଉପବାସ ରହୁଅଛି । (ଉତ୍କଳ ଦୀପିକା - ୧୮୬୯ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ୧୩ ତାରିଖ ସଂଖ୍ୟା)

ଏହି ପତ୍ରିକା ମାଧ୍ୟମରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସୁରକ୍ଷା ଆନ୍ଦୋଳନ ସଫଳ ହୋଇପାରିଛି । ୧୮୩୬ ମସିହାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିଲୋପ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ୧୮୮୬ ମସିହାରେ ଏହାର ରୂପ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟଙ୍କର ହୋଇଥିଲା । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ମହତ୍□ ଓ ଗୌରବ ଅନ୍ୟ ଭାଷାଭାଷୀମାନଙ୍କଠାରେ ଯେପରି ପରିଚିତ ହୋଇପାରିବ, ସେଥିପାଇଁ ଚକ୍ରାନ୍ତ ଚାଲିଥାଏ । ଭାଷାକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଜାତୀୟତାର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ସମ୍ଭବ ହେଉଥିବା ବେଳେ, ଏପରି ଜାତୀୟତାର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ୧୮୬୮ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ୫ ତାରିଖରେ କଟକ ଡିବେଟିଂ କ୍ଲବ ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ଆୟୋଜିତ ଏକ ସଭାରେ ଗବେଷକ ରାଜେନ୍ଦ୍ରଲାଲ ମିତ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଜାତୀୟତାର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ପାଇଁ ସହାୟକ ହେବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ, ବରଂ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ଏଥିପାଇଁ ଯଥାର୍ଥ ବୋଲି ମତ ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଅଯଥା ଯୁକ୍ତି ଥିଲା - ଏକ ମିଥ୍ୟା ଜାତୀୟତା ଭାବ

କିମ୍ବା ଜାତୀୟତା ନାମରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜିନିଷ ପ୍ରତି ଅନ୍ଧ ଅନୁରାଗ ଜାତିର ପ୍ରକୃତ ଉନ୍ନତି ଦିଗରେ ଘୋର କ୍ଷତିକାରକ । ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର କ୍ଷୁଦ୍ର ଉପଭାଷା ଏକ ସ୍□ତନ୍ତ୍ର ଭାଷାରେ ପରିଣତ କରିବାର ଉଦ୍ୟମ ହିଁ ସେମାନଙ୍କର ବହୁ କ୍ଷତି କରୁଛି । (ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ - ଡଃ ନଟବର ସାମନ୍ତରାୟ - ପୃଷ୍ଠା ୨୨୫-୨୨୬)

ଏହି ସମୟରେ କର୍ମଯୋଗୀ ଗୌରୀଶଙ୍କର ରାୟ ବଙ୍ଗ ଭାଷା ଭାଷୀ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, ବାସ୍ତବ ତଥ୍ୟ ତାଙ୍କ ସଂପାଦିତ ଉତ୍କଳ ଦୀପିକାରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରି, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିଲୋପ ଆନ୍ଦୋଳନର ତୀବ୍ର ସମାଲୋଚନା କରି ତାର କଡ଼ା ଜବାବ ମଧ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ ।

କାନ୍ତିଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ସମାଲାଚନା କରି ତତ୍କାଳୀନ ସ୍କୁଲ ଇନିସ୍ପେକ୍ଟର ଭୂଦେବ ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ ତାଙ୍କ ସମ୍ପାଦନାରେ କଲିକତାରୁ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିବା ଏଡୁକେଶନ ଗେଜେଟରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସ୍□ାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଏହି ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପ୍ରତି ଏକ ଦେଶଦର୍ଶୀ ତଥା ହୀନ ଚକ୍ରାନ୍ତର ସ୍ତାବକ ବଙ୍ଗ ଭାଷାଭାଷୀମାନେ ବିରୋଧାଚରଣ କରିବା ସହିତ, ଏହାର କ୍ଷତି ସମାଧାନ ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଭୂଦେବ ବାବୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ଜଣେ ଅନୁରାଗୀ ବିଦଗ୍ଧ ପାଠକ ଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଗୌରବ ସେ କବିବର ରାଧାନାଥ ରାୟଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣି ଭାଷା ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ । ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ପରିଦର୍ଶନରେ ଆସିବା ଅବସରରେ କବିବର ରାଧାନାଥଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ ହୁଏ । ତାଙ୍କ ସଂପାଦିତ ଏଡୁକେଶନ ଗେଜେଟ୍ ରେ ଯାହା ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ, ତାର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ କରି ଗୌରୀଶଙ୍କର ଓଡ଼ିଆବାସୀଙ୍କ ଗୋଚରାର୍ଥେ ୧୯୭୦ ମସିହା ଅପ୍ରେଲ ୩୦ ସଂଖ୍ୟା ଉତ୍କଳଦୀପିକାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ। ଭୂଦେବଙ୍କ ମନ୍ତବ୍ୟ ଥିଲା - ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ବିବେଚନାରେ କାନ୍ତିବାବୁ ଯେଉଁ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଓଡ଼ିଆ ସ୍□ତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ନୁହେଁ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିଅଛନ୍ତି, ସେ ପ୍ରଣାଳୀ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ଓଡ଼ିଆ କାହିଁକି ହିନ୍ଦୀ ମଧ୍ୟ ସ୍□ତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ନୁହେଁ, ଏକଥା ପ୍ରମାଣ ହୋଇପାରେ । କାନ୍ତିଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପଦ୍ଧତିରେ ବିଚାରି ବସିଲେ, ଓଡ଼ିଶା ଦେଶରେ ଯେପରି ବଙ୍ଗଳା ପ୍ରଚଳିତ ହେବା ଉଚିତ୍ ବୋଲି ପ୍ରତିପନ୍ନ ହୋଇଅଛି, ସେହିପରି ବଙ୍ଗଳା ଓ ଓଡ଼ିଆ ଉଭୟ ଦେଶରେ ହିନ୍ଦି ପ୍ରଚଳିତ ହେବା ଉଚିତ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିପନ୍ନ ହୋଇପାରେ । ସେ ଯେଉଁ ସ୍ଥଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଓ ବଙ୍ଗଳାର ମେଳ ଦେଖି ଅଛନ୍ତି, ସେ ସ୍ଥଳରେ କାହିଁକି ବଙ୍ଗଳା କହିଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ସ୍ଥଳରେ ଭିନ୍ନ ରୂପରେ ଦେଖି ଅଛନ୍ତି, ସେହି ସ୍ଥଳରେ ଓଡ଼ିଆକୁ ବିଶୁଦ୍ଧ ବଙ୍ଗଳାର ଅପଭ୍ରଂଶ କହି ଅଛନ୍ତି । ଏହା କଣ ବିଚାର ଭୀତି ? ଯେଉଁ ସ୍ଥଳରେ ବଙ୍ଗଳା କାହିଁକି, ଓଡ଼ିଆ ଅପଭ୍ରଂଶ ନ ହେଲା ? ଏହାଠାରୁ ଆଉ ଅଧରକ କଣ ବିଦ୍□ାନ ଭୂଦେବ ବାବୁ କାନ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ କହି ପରିଥାନ୍ତେ?

ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ସମ୍ମାନ ଦେବାପାଇଁ ସବୁବେଳେ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଚାଲିଥିଲା । ଏହାକୁ ଅଣ ଓଡ଼ିଆ ବୁଦ୍ଧିଜୀବିମାନେ ମଧ୍ୟ ସମର୍ଥନ ଜଣାଇଥିଲେ । ଇଂରେଜ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଏ ଦିଗ ପ୍ରତି ଅଧିକ ଧ୍ୟାନ ଦେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବଙ୍ଗଭାଷାଭାଷୀ ବା ବଙ୍ଗାଳୀ ଭାଷା ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚଳନ ପାଇଁ ବିରୋଧ କରୁଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶା ଭାଷା ପ୍ରଚଳନକୁ ବିରୋଧ କରି, ଅଣ ଓଡ଼ିଆ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଓଡ଼ିଆରେ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ରଚନା ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହୀ ହେଉ ନଥିଲେ । ବଙ୍ଗଳା ୩୮୦ ଖଣ୍ଡ ପୁସ୍ତକ ୩ ମାସ ଭିତରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ସେହି ସମୟରେ ମାତ୍ର ୩ କି ୪ ଖଣ୍ଡ ପୁସ୍ତକ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ସରକାରୀ ସ୍ତରରେ ଉଦ୍ୟମ କରାଯାଇଥିଲା । ଏହା ବଙ୍ଗାଳୀ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କର ଏକ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ଥିଲା ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ଭାଷା ସୁରକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ କାଳର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରବାସୀ ଭାଷା ତତ୍ତ୍□ବିତ୍ ପ୍ରଶାସକ ବିମ୍ ସ ସାହେବ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସପକ୍ଷରେ ପ୍ରବଳ ଯୁକ୍ତି ଉପସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ। ସେ ନିଜେ କଲିକତା ଏସିଆଟିକ୍ ସୋସାଇଟୀ ବୈଠକରେ “(on the relation of the uriya to the other modern India languages)” ଶୀର୍ଷକ ଉପାଦେୟ ପ୍ରବନ୍ଧପାଠ କରି କାନ୍ତିଚନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଲାଲଙ୍କ ଯୁକ୍ତି ଖଣ୍ଡନ କରିଥିଲେ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ବିମ୍ ସ ସାହେବ ତାଙ୍କର ଏଏଲ୍ ଏସିଆଟିକ୍ ସୋସାଇଟି ବେଙ୍ଗଲ ପତ୍ରିକାରେ ଲେଖିଥିଲେ - ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ଲେଖା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ସ୍□ତନ୍ତ୍ର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦେବାରେ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା । ତତ୍କାଳୀନ ଲେପ୍ଟନାଣ୍ଟ ଗଭର୍ଣ୍ଣର କାମ୍ବେଲ ସାହେବ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଦୃଢ଼ ସମର୍ଥନ ଜଣାଇଥିଲେ । କମିଶନର ରେଭେନ୍ସା ସାହେବଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରତି ଶୁଭ ଦୃଷ୍ଟିଥିଲା । ତେଣୁ ଏହି ଚକ୍ରାନ୍ତକୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିପାରିଥିଲା।

ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ଡେପୁଟୀ ଇନ୍ସପେକ୍ଟର ଶିବ ଦାସ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉଚ୍ଛେଦ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାରୁ ତାହାଙ୍କୁ ତୁରନ୍ତ ବଦଳି କରିଦେବା ପାଇଁ ବାଲେଶ୍□ରର ମାନ୍ୟଗଣ୍ୟ ଲୋକେ ସରକାରଙ୍କ ନିକଟରେ ଆପତ୍ତି କରିଥିଲେ ବୋଲି ୨୬.୦୩.୧୮୭୦ ତାରିଖ ଉତ୍କଳ ଦୀପିକାରୁ ଜଣାଯାଏ । ତେଣୁ ବଙ୍ଗାଳୀମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିଲୋପ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ରହୁଥିବା ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ଅଫିସରଙ୍କ ଜରିଆରେ ଆଉ ଦରଖାସ୍ତ ନ ଦେବା ପାଇଁ ମନସ୍ଥ

କରିଥିଲେ ଏବଂ ସିଧାସଳଖ କଲିକତାରେ ଥିବା ଲେଫ୍‌ଟନା ଗଭର୍ଣ୍ଣରଙ୍କୁ ଏହି ଦରଖାସ୍ତ ଦେବାପାଇଁ ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଚକ୍ରାନ୍ତକାରୀ ବଙ୍ଗାଳୀମାନେ ଏଥିପାଇଁ ସଫଳ ନ ହୋଇ ବରଂ ବିଫଳ ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ଉଦ୍ୟମକୁ ମଧ୍ୟ ଗୌରୀଶଙ୍କର ପଣ୍ଡା କରିବା ପାଇଁ ପଦକ୍ଷେପ ନେଇଥିଲେ ।

ଉତ୍କଳ ଦୀପିକା (୧୮୬୬) ସମ୍ବାଦବାହିକା (୧୮୬୮), ଉତ୍କଳ ଦର୍ପଣ (୧୮୭୫), ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ (୧୮୮୯), ଉତ୍କଳ ମଧୁପ (୧୮୭୮), ଉତ୍କଳ ପ୍ରଭା (୧୮୯୧), ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ (୧୮୯୭), ୫ ଜ୍ଞାନାରୁଣ, ପ୍ରବୋଧ ଚନ୍ଦ୍ରିକା, ସେବକ (୧୮୮୩), ବେବିଧାନ, ବ୍ରାହ୍ମ ପ୍ରଭାତୀତାର (୧୮୮୬), ଉତ୍କଳ ଶୁଭଙ୍କରୀ, ଧର୍ମ ବୋଧିନୀ (୧୮୭୪), କଟକ ଭଗବତ ଭକ୍ତ ପ୍ରଦାୟିନୀ, ପୁରୀର ଚନ୍ଦ୍ରିକା, ଓଡ଼ିଆ (୧୮୮୭), ଆଶା (୧୮୮୮), ଆଲୋଚନା (୧୯୦୦) ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ତେବେ ଏହି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ସମାଜିକ, ଅର୍ଥନୈତିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସବୁଠାରୁ ଅଗ୍ରଣୀ ହୋଇଥିଲା । ଏତଦ୍ ବ୍ୟତୀତ ଜନ ସଚେତନତା, ରାଜନୈତିକ ଚେତନା, ଭାଷାଭିତ୍ତିକ ଚିନ୍ତା ଚେତନା ଜାଗରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଓ ପତ୍ର ପତ୍ରିକାର ଗୁରୁତ୍□ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ରହିଛି । ଏହା ଗଣତନ୍ତ୍ରର ଜାଗ୍ରତ ପ୍ରହରୀ ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନ ବା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିଲୋପ ଆନ୍ଦୋଳନ ପଛରେ ଗୌରୀଶଙ୍କର ରାୟ, ଜନବିମସ୍, ସର୍ଟନ ସାହେବ, ଭୂଦେବ ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ, ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି, କବିବର ରାଧାନାଥ, ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର, କବି ଶେଖର ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି ଓ ରେଭେନ୍ସା ସାହେବ ପ୍ରମୁଖ ରହି ଏହାର ବ୍ୟର୍ଥତା ଦିଗରେ ଯେଭଳି ପଦକ୍ଷେପ ନେଇଥିଲେ, ତାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଶଂସନୀୟ ଓ ସ୍□ାଗତ ଯୋଗ୍ୟ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସରେ ସମୋନଙ୍କର ଅବଦାନ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ସ୍ମରଣୀୟ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସେହି କଳଙ୍କିତ ଅଧ୍ୟାୟ ଲୋପ ହୋଇ ଅନ୍ଧକାର ବଳୟ ଭିତରେ ଅଣନିଃଶ୍□ାସୀ ହେଉଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ମୁକ୍ତାଲୋକ ଦେବା ପାଇଁ ପ୍ରମୂଖ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ଉଦ୍ୟମ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଦ୍□ାରା ପ୍ରକାଶିତ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଓ ପତ୍ରପତ୍ରିକା ଜରିଆରେ ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ସୁରକ୍ଷା ଦିଗରେ ବହୁ ଗୁରୁତ୍□ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଉଦ୍ୟମ ଓ ପତ୍ରପତ୍ରିକା ଜାତିର ଚିରନମସ୍ୟ । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଓ ପତ୍ର ପତ୍ରିକାର ଗୁରୁତ୍□ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟିତ୍□ ରହିଛି, ରହିବ ଓ ରହି ଚାଲିଥିବ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ଅବକାଶ ନାହିଁ ।

<u>ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ</u>

୧. ସାମନ୍ତ ରାୟ, ନଟବର । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ (୧୮୦୩-୧୯୨୦), ଚତୁର୍ଥ ସଂକଳନ - ୨୦୧୯ ।

୨. ଦାଶ, ନାଥ ବାଗନେନ୍ଦ୍ର । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସୁରକ୍ଷା ଆନ୍ଦୋଳନ, କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର, ୧ମ ସଂକଳନ, ୧୯୯୩ ।

୩. ମିଶ୍ର, କୁମାର ପ୍ରବୋଧ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ସ୍□ତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ, ପ୍ରକାଶକ - ବିଦ୍ୟାପୁରୀ, କଟକ, ୧ମ ସଂକଳନ, ୨୦୦୯ ।

୪. କର ବିଶ୍□ନାଥ, ସମ୍ପାଦକ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ, ୧ମ ଭାଗ, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା ।

୫. ରାୟ ଗୌରୀଶଙ୍କର, ସମ୍ପାଦକ ଉତ୍କଳ ଦୀପିକା, ୫ମ ଭାଗ ୧୮୭୦ ।

୬. ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସୁରକ୍ଷା ଆନ୍ଦୋଳନ - ଡ. ଗଗନେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ଦାସ, ପ୍ରକାଶିକା ଶ୍ରୀମତୀ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ମିଶ୍ର, କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର, ବାଲୁବଜାର, କଟକ - ୭୫୩୦୦୨, ୧ମ ସଂସ୍କରଣ ୧୯୯୩।

ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ : ଓଡ଼ିଆ ସଂସ୍କୃତିର ଆତ୍ମା ଓ ଲୋକଜୀବନର ଦର୍ପଣ

ଡ଼. ସୁଜାତା ପଟ୍ଟନାୟକ
(MCA, M.TECH, Ph.D)
ASSOCIATE PROFESSOR AND PRINCIPAL GGBS

ସାରାଂଶ **(Abstract)** - ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ହେଉଛି ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଜୀବନ, ଅନୁଭବ, ଆସ୍ଥା, ସଂସ୍କୃତି ଓ ପାରମ୍ପରିକତାର ସଜୀବ ପ୍ରତିଛବି। ଏହା କୌଣସି ଏକକ ବ୍ୟକ୍ତିର ସୃଷ୍ଟି ନୁହେଁ, ବରଂ ସମାଜର ସାମୂହିକ ଚେତନାର ପ୍ରକାଶ। ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟରେ ଲୋକଗୀତ, ଲୋକକଥା, ପ୍ରବଚନ, ଧାଡ଼ି, ପାଳା, ଦାସକଥା, ଜନଶ୍ରୁତି ଇତ୍ୟାଦି ମାଧ୍ୟମରେ ଗ୍ରାମୀଣ ଜୀବନର ସରଳତା ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଏ। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଜନଜୀବନର ଆନନ୍ଦ, ଦୁଃଖ, ପ୍ରେମ, ଭକ୍ତି, ପରମ୍ପରା ଓ ସାମାଜିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହୁଏ। ବର୍ତ୍ତମାନର ଆଧୁନିକ ଓ ପ୍ରଯୁକ୍ତିନିର୍ଭର ଯୁଗରେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଚାର ଓ ସଂରକ୍ଷଣ ଏକ ମହାନ ଆବଶ୍ୟକତାରୂପେ ଦେଖାଦେଇଛି। ଏହି ଅଧ୍ୟାୟରେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ସ୍□ରୂପ, ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ, ପ୍ରକାର, ସାମାଜିକ ଗୁରୁତ୍□ ଓ ଆଧୁନିକ ପରିପ୍ରେକ୍ଷିତରେ ଏହାର ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତାକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଇଛି।

ମୁଖ୍ୟ ଶବ୍ଦ **(Keywords) :** ଲୋକସଂସ୍କୃତି, ଲୋକଗୀତ, ପରମ୍ପରା, ଜନଜୀବନ, ଓଡ଼ିଆ ଲୋକସାହିତ୍ୟ

"ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ" ଶବ୍ଦଟିରେ "ଲୋକ" ଅର୍ଥାତ୍ ସାଧାରଣ ଜନତା ଓ "ସାହିତ୍ୟ" ଅର୍ଥାତ୍ ସୃଜନାତ୍ମକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିର ସମନ୍□ୟ ରହିଛି। ଏହା ମାନବ ସମାଜର ହୃଦୟର ସ୍□ର ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଜୀବନ୍ତ ଦଲିଲ। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ମୂଳ ଉତ୍ସ ହେଉଛି ଜନଜୀବନ। ଏହା ଲିଖିତ ରୂପରେ ନୁହେଁ, ବରଂ ମୌଖିକ ପରମ୍ପରା ମାଧ୍ୟମରେ ପିଢ଼ୀରୁ ପିଢ଼ୀକୁ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଆସିଛି। ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ବହୁତ ସମୃଦ୍ଧ ଓ ବିବିଧମୟ। ଏଠାରେ ଲୋକମାନଙ୍କ ଜୀବନଧାରା, ଧାର୍ମିକ ଆସ୍ଥା, କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ, ପର୍ବପର୍ବାଣୀ, ପ୍ରେମ, ବିରହ ଓ ସାମାଜିକ ସମ୍ପର୍କର ଅନୁଭୂତି ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ସୁନ୍ଦର ଭାବେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି। ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳର ଲୋକମାନେ ନିଜ ଜୀବନର ଅନୁଭବକୁ ଗୀତ, କାହାଣୀ, ପ୍ରବଚନ ଓ ନାଟ୍ୟ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ମୁଖ୍ୟ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହେଉଛି ଏହାର ସରଳତା ଓ ସ୍□ାଭାବିକତା। ଏହାର ଭାଷା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହଜ, ସାବଲୀଳ ଓ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ମାନବ ଜୀବନର ସଂଘର୍ଷ, ଆଶା, ଆକାଂକ୍ଷା ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ ସଂରକ୍ଷିତ କରି ରଖିଥାଏ। ଏହା କେବଳ ମନୋରଞ୍ଜନର ମାଧ୍ୟମ ନୁହେଁ, ବରଂ ନୈତିକ ଶିକ୍ଷା, ସାମାଜିକ ସଚେତନତା ଓ ସଂସ୍କୃତିକ ପରମ୍ପରାର ଏକ ଅମୂଲ୍ୟ ଧନ। ଆଜିର ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଯେତେବେଳେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଂସ୍କୃତି ଓ ପ୍ରଯୁକ୍ତିର ପ୍ରଭାବ ବଢୁଛି, ସେତେବେଳେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ଗୁରୁତ୍□ ଅଧିକ ଅନୁଭୂତ ହେଉଛି। ଏହା ଆମର ସଂସ୍କୃତିକ ପରିଚୟକୁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିଥାଏ ଓ ଆମକୁ ଆମ ମୂଳ ସହିତ ଯୋଡ଼ି ରଖେ। ତେଣୁ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ସଂରକ୍ଷଣ, ସଂଗ୍ରହ ଓ ପ୍ରଚାର ଆଜିର ସମୟର ଏକ ଆବଶ୍ୟକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ।

ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ହେଉଛି ଲୋକମାନଙ୍କ ସାମୂହିକ ଜୀବନ ଅନୁଭବର ସାହିତ୍ୟିକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି। ଏହା କୌଣସି ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିର କୃତି ନୁହେଁ, ବରଂ ଏହା ସମଗ୍ର ସମାଜର ସଂସ୍କୃତିକ ଚେତନାର ପ୍ରତିଫଳନ। ଏହାର କିଛି ପ୍ରମୁଖ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହେଲା -
୧. ମୌଖିକ ପରମ୍ପରା - ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଲିଖିତ ତୁଳନାରେ ଅଧିକ ମୌଖିକ ଭାବେ ପ୍ରଚଳିତ। ଏହା ପୁରୁଣା ପିଢ଼ୀରୁ ନୂତନ ପିଢ଼ୀକୁ ମୁଖେମୁଖେ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥାଏ।
୨. ସାମୂହିକ ସୃଷ୍ଟି - ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ କୌଣସି ଏକ ଲେଖକଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ନୁହେଁ। ସମାଜର ସାଧାରଣ ଲୋକମାନଙ୍କ ଅନୁଭବ ଓ ଭାବନାର ସମନ୍□ୟରେ ଏହା ଗଢ଼ିଉଠିଥାଏ।
୩. ସରଳ ଓ ସାବଲୀଳ ଭାଷା - ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ଭାଷା ସହଜ, ସୁବୋଧ ଓ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ। ଏହା ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ଦୈନନ୍ଦିନ କଥାବାର୍ତ୍ତାର ଭାଷାରେ ରଚିତ।
୪. ଜନଜୀବନର ପ୍ରତିଛବି - ଲୋକ ସାହିତ୍ୟରେ ଗ୍ରାମୀଣ ଜୀବନ, ପର୍ବପର୍ବାଣୀ, କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ, ଧାର୍ମିକ ଆସ୍ଥା ଓ ସାମାଜିକ ସମ୍ପର୍କର ସ୍ପଷ୍ଟ ଚିତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ।
୫. ସଂସ୍କୃତିର ସଂରକ୍ଷକ - ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଏକ ଜାତିର ପରମ୍ପରା, ରୀତିନୀତି, ଧାର୍ମିକ ବିଶ୍□ାସ ଓ ନୈତିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧକୁ ସଂରକ୍ଷିତ କରିରଖେ।

ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ବିବିଧ ପ୍ରକାରର। ପ୍ରମୁଖତଃ ଏହାକୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ
୧. ଲୋକଗୀତ - ଲୋକଗୀତ ହେଉଛି ଲୋକମାନଙ୍କ ହୃଦୟର ସ୍□ାଭାବିକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି। କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ, ବିବାହ, ପର୍ବପର୍ବାଣୀ, ଜନ୍ମ, ମୃତ୍ୟୁ ଇତ୍ୟାଦି ଅବସରରେ ଲୋକଗୀତ ଗାୟାଏ। ଯେପରି - ରଜ ଗୀତ, କରମ ଗୀତ, ଜନ୍ହି ଓଷା ଗୀତ ଇତ୍ୟାଦି।
୨. ଲୋକକଥା - ଲୋକକଥା ହେଉଛି ପୁରାତନ ଅନୁଭବ ଓ କଳ୍ପନାର ମିଶ୍ରଣ। ଏଥିରେ ନୈତିକ ଶିକ୍ଷା, ସାମାଜିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଓ ଜୀବନ ଦର୍ଶନର ପ୍ରକାଶ ମିଳେ।
୩. ପ୍ରବଚନ ଓ ଧାଢ଼ି - ପ୍ରବଚନ ହେଉଛି ଲୋକମାନଙ୍କ ଜୀବନ ଅନୁଭବର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଓ ଚମତ୍କାର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି। ଧାଢ଼ି ମନୋରଞ୍ଜନ ସହ ମାନସିକ କୌଶଳର ବିକାଶ କରେ।
୪. ପାଲା ଓ ଦାସକାଠିଆ - ଓଡ଼ିଶାର ପାଲା ଓ ଦାସକାଠିଆ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ୟତମ ଅଂଶ। ଏଥିରେ ଭକ୍ତି, ନୀତି ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତାର ସୁନ୍ଦର ସମନ୍□ୟ ରହିଛି।
ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ସାମାଜିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ଗୁରୁତ୍□ - ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ କେବଳ ମନୋରଞ୍ଜନର ମାଧ୍ୟମ ନୁହେଁ, ଏହା ସମାଜର ନୈତିକ ଶିକ୍ଷା, ସାମାଜିକ ଏକତା ଓ ସଂସ୍କୃତିକ ସଚେତନତାର ଏକ ମହତ୍□ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଧାର। ଏହା ମାନବ ଜୀବନକୁ ସଠିକ ଦିଗଦର୍ଶନ ଦେବା ସହ ସମାଜର ଆଦର୍ଶ ଓ ମୂଲ୍ୟବୋଧକୁ ଶକ୍ତିଶାଳୀ କରେ।
୧.ସଂସ୍କୃତିର ସଂରକ୍ଷଣ **-** ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଏକ ଜାତିର ସଂସ୍କୃତିକ ଐତିହ୍ୟକୁ ସଂରକ୍ଷିତ କରି ରଖେ। ଓଡ଼ିଆ ଲୋକଗୀତ, ପାଲା, ଲୋକକଥା ଓ ପ୍ରବଚନରେ ଓଡ଼ିଶାର ପରମ୍ପରା, ଧାର୍ମିକ ବିଶ୍□ାସ ଓ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ଚିତ୍ର ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଛି। ଏହା ଆମ ପୂର୍ବଜଙ୍କ ଜୀବନଦର୍ଶନକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପିଢ଼ୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପହଞ୍ଚାଇଥାଏ।
୨. ନୈତିକଶିକ୍ଷାର ମାଧ୍ୟମ **-** ଲୋକକଥା ଓ ପ୍ରବଚନ ମାଧ୍ୟମରେ ମଣିଷ ଜୀବନର ସତ୍ୟ, ନୀତି, ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ପରିଶ୍ରମ ଓ ସତ୍କାର୍ଯ୍ୟର ମହତ୍□ ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷା ପାଏ। ଏହି ସାହିତ୍ୟ ମଣିଷକୁ ନୈତିକତା ଓ ମାନବିକତାର ପଥରେ ଚାଲିବାକୁ ପ୍ରେରିତ କରେ।
୩. ସାମାଜିକ ଏକତାର ପ୍ରତୀକ **-** ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କରିଥାଏ। ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ ପର୍ବପର୍ବାଣୀ, ଯାତ୍ରା, ପାଲା ଓ ଲୋକନୃତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ସାମାଜିକ ସମ୍ପର୍କ ଦୃଢ଼ ହୁଏ। ଏହା ସମାଜରେ ଭାଇଚାରା ଓ ସହଯୋଗର ଭାବନାକୁ ବୃଦ୍ଧି କରେ।
୪. ଜନଜୀବନର ଇତିହାସ **-** ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ହେଉଛି ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ଜୀବନ ଇତିହାସ। ଏଥିରେ କୃଷକର ଦୁଃଖ, ମାଆର ସ୍ନେହ, ପ୍ରେମିକର ବିରହ, ଶ୍ରମିକର ସଂଘର୍ଷ ଓ ସମାଜର ପରିବର୍ତ୍ତନର ଚିତ୍ର ଦେଖାଯାଏ।
୫. ମନୋରଞ୍ଜନ ଓ ମାନସିକ ଶାନ୍ତି - ଲୋକଗୀତ, ଲୋକନୃତ୍ୟ ଓ କାହାଣୀ ମଣିଷକୁ ଆନନ୍ଦ ଦେଇଥାଏ। କଷ୍ଟକର ଜୀବନରେ ଏହା ମନକୁ ଶାନ୍ତି ଓ ଆଶାର ଆଲୋକ ଦେଇଥାଏ।

ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା **:** ବର୍ତ୍ତମାନର ଆଧୁନିକ ଓ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଯୁଗରେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ଗୁରୁତ୍□ କମିଯାଇନାହିଁ; ବରଂ ଏହା ଅଧିକ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇପଡ଼ିଛି। ପ୍ରଯୁକ୍ତିର ବିକାଶ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରଭାବରେ ଆଜିର ଯୁବପିଢ଼ୀ ନିଜ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତିରୁ ଦୂରେଇଯାଉଛନ୍ତି। ଏହି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଆମ ସଂସ୍କୃତିକ ପରିଚୟକୁ ସୁରକ୍ଷିତ ରଖୁଛି। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଆଜି ଶିକ୍ଷା, ଗବେଷଣା ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ଅଧ୍ୟୟନର ଏକ ମହତ୍□ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟରୂପେ ପରିଗଣିତ। ବିଭିନ୍ନ ବିଶ୍□ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଗବେଷଣା ସଂସ୍ଥାନରେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଉପରେ ଅନେକ ଗବେଷଣା କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି। ଡିଜିଟାଲ ମାଧ୍ୟମ ମାଧ୍ୟମରେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ସଂଗ୍ରହ ଓ ପ୍ରଚାର କରାଯାଉଛି। ଲୋକଗୀତ, ପାଲା ଓ ଲୋକକଥାକୁ ରେକର୍ଡ କରି ସୋସିଆଲ ମିଡ଼ିଆ ଓ ଇଣ୍ଟରନେଟ ମାଧ୍ୟମରେ ନୂତନ ପିଢ଼ୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପହଞ୍ଚାଯାଉଛି। ଏହା ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ପୁନରୁତ୍ଥାନରେ ଗୁରୁତ୍□ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ନିଭାଉଛି। ଆଜିର ସମାଜରେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ମାନବିକତା, ସାମାଜିକ ସମ୍ପର୍କ ଓ ସଂସ୍କୃତିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧକୁ ଜୀବନ୍ତ ରଖିବାରେ ଅପୂର୍ବ ଭୂମିକା ନିଭାଉଛି।
ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ସଂରକ୍ଷଣର ଆବଶ୍ୟକତା - ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଆମର ଅମୂଲ୍ୟ ସଂସ୍କୃତିକ ଧନ। ଏହାକୁ ସଂରକ୍ଷଣ କରିବା ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦାୟିତ୍□। ଆଧୁନିକତାର ପ୍ରଭାବରେ ଅନେକ ଲୋକଗୀତ, ପ୍ରବଚନ ଓ ଲୋକକଥା ଆଜି ନଷ୍ଟ ହେବାକୁ ବସିଛି। ତେଣୁ ଏହାର ସଂଗ୍ରହ, ଲିପିବଦ୍ଧକରଣ ଓ ପ୍ରଚାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ। ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟକୁ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ସ୍ଥାନ ଦେବା ଉଚିତ। ସରକାର ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ସଂଗଠନମାନେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଓ ଉତ୍ସବ ଆୟୋଜନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ।
ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳର ବୃଦ୍ଧ ଲୋକମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଲୋକକଥା, ପ୍ରବଚନ ଓ ଲୋକଗୀତ ସଂଗ୍ରହ କରି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ପୁସ୍ତକ ଓ ଡିଜିଟାଲ ମାଧ୍ୟମରେ ସଂରକ୍ଷଣ କରାଯିବା ଉଚିତ। ଏହା ଭବିଷ୍ୟତ ପିଢ଼ୀ ପାଇଁ ଏକ ଅମୂଲ୍ୟ ସଂସ୍କୃତିକ ସମ୍ପଦ ହେବ।
ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଓ ମାନବ ଜୀବନର ସମ୍ପର୍କ

ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ମାନବ ଜୀବନ ସହ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିବିଡ଼ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ। ଜନ୍ମରୁ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଣିଷର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅନୁଭୂତି, ଆନନ୍ଦ, ବେଦନା, ଆଶା, ଆକାଂକ୍ଷା ଓ ସଂଘର୍ଷ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଏ। ଏହା ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ଜୀବନର ଏକ ସଜୀବ ଆଲେଖ୍ୟ। ଗ୍ରାମୀଣ ଜୀବନରେ ଯେପରି ଧାନକଟା ସମୟରେ ଚାଷୀ ଲୋକଗୀତ ଗାଇ ନିଜ କଷ୍ଟକୁ ଭୁଲିଯାଏ, ସେପରି ବିବାହ, ବ୍ରତ, ପର୍ବପର୍ବାଣୀ ଓ ସାମାଜିକ ଅବସରରେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ମଣିଷ ମନକୁ ଆନନ୍ଦ ଓ ଉତ୍ସାହରେ ଭରିଦେଇଥାଏ।

ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ମାନବ ହୃଦୟର ସ୍□ାଭାବିକ ଭାବନାର ପ୍ରକାଶ। ମାଆ ନିଜ ଶିଶୁକୁ ଘୁମ ପଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ଯେ ଝୁମୁରି ଗୀତ ଗାଏ, ସେଥିରେ ମାତୃସ୍ନେହର ଅପାର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। ପ୍ରେମିକର ବିରହ, ଚାଷୀର ଆଶା, ଶ୍ରମିକର ସଂଘର୍ଷ ଓ ଭକ୍ତର ଭକ୍ତିଭାବ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟକୁ ଅଧିକ ଜୀବନ୍ତ ଓ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ କରିଥାଏ। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ମାନବ ଜୀବନକୁ ନୈତିକ ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ଦେଇଥାଏ। ଲୋକକଥା ଓ ପ୍ରବଚନ ମାଧ୍ୟମରେ ମଣିଷ ସତ୍ୟବାଦିତା, ପରିଶ୍ରମ, ସହଯୋଗ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଓ ମାନବିକତାର ମୂଲ୍ୟ ବୁଝିପାରେ। ଏହା ମଣିଷକୁ ସଠିକ ଜୀବନଦର୍ଶନ ଦେଇ ସମାଜରେ ସଦ୍ଭାବନା ସୃଷ୍ଟି କରେ।

ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରକୃତିର ଚିତ୍ରଣ - ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ଅନନ୍ୟ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହେଉଛି ପ୍ରକୃତି ସହ ଏହାର ଗଭୀର ସମ୍ପର୍କ। ଓଡ଼ିଶାର ନଦୀ, ପର୍ବତ, ଜଙ୍ଗଲ, ବର୍ଷା, ଚନ୍ଦ୍ର, ଫୁଲ ଓ ଋତୁପରିବର୍ତ୍ତନର ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ର ଲୋକଗୀତ ଓ ଲୋକକଥାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। ରଜ ଗୀତରେ ପୃଥିବୀକୁ ଜନନୀରୂପେ କଳ୍ପନା କରାଯାଇଥାଏ। ବର୍ଷା ଋତୁର ଆଗମନ, ଧାନ କ୍ଷେତ୍ରର ସବୁଜ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ଗ୍ରାମୀଣ ପରିବେଶର ଆନନ୍ଦ ଲୋକଗୀତକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆକର୍ଷକ କରେ। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରକୃତିକୁ କେବଳ ଦୃଶ୍ୟ ଭାବେ ନୁହେଁ, ବରଂ ମାନବ ଜୀବନର ସହଚର ଭାବେ ଦେଖାଯାଇଛି। ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ପ୍ରେମର ପ୍ରତୀକ, ନଦୀକୁ ଜୀବନର ଧାରା ଓ ବର୍ଷାକୁ ଆଶାର ସନ୍ଦେଶରୂପେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଛି। ଏହା ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟକୁ ଅଧିକ କାବ୍ୟମୟ ଓ ମନୋମୁଗ୍ଧକର କରିଥାଏ।

ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଓ ନାରୀର ଭୂମିକା : ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟରେ ନାରୀର ଭୂମିକା ଅତ୍ୟନ୍ତ ମହତ୍□ପୂର୍ଣ୍ଣ। ଗ୍ରାମୀଣ ସମାଜରେ ନାରୀମାନେ ଲୋକଗୀତ, ବ୍ରତକଥା ଓ ପର୍ବପର୍ବାଣୀ ମାଧ୍ୟମରେ ସଂସ୍କୃତିକ ପରମ୍ପରାକୁ ସଂରକ୍ଷଣ କରିଆସୁଛନ୍ତି। ବିବାହ ଗୀତ, ଝୁମୁରି ଗୀତ, ଜନ୍ହି ଓଷା ଗୀତ ଓ ସାବିତ୍ରୀ ବ୍ରତ କଥାରେ ନାରୀର ଭକ୍ତି, ସ୍ନେହ, ତ୍ୟାଗ ଓ ଧୈର୍ଯ୍ୟର ଚିତ୍ର ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି। ମାଆର ମମତା, ସ୍ତ୍ରୀର ସହନଶୀଳତା ଓ କନ୍ୟାର ସ୍ନେହ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟକୁ ଅଧିକ ସମ୍ବେଦନଶୀଳ ଓ ମାନବିକ କରିଥାଏ। ନାରୀମାନେ କେବଳ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ବିଷୟ ନୁହେଁ; ସେମାନେ ଏହାର ସୃଷ୍ଟା ଓ ସଂରକ୍ଷକ ମଧ୍ୟ।

ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଯୁବପିଢ଼ୀ : ଆଜିର ଯୁବପିଢ଼ୀ ଆଧୁନିକ ଜୀବନଶୈଳୀ ଓ ପ୍ରଯୁକ୍ତିର ପ୍ରଭାବରେ ନିଜ ସଂସ୍କୃତିରୁ କ୍ରମେ ଦୂରେଇଯାଉଛନ୍ତି। ଏପରି ସମୟରେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଯୁବପିଢ଼ୀକୁ ନିଜ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତି ସହିତ ପୁନଃ ସଂଯୁକ୍ତ କରିପାରେ। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଯୁବମାନଙ୍କ ମନରେ ଦେଶପ୍ରେମ, ସଂସ୍କୃତିପ୍ରେମ ଓ ନୈତିକତାର ଭାବନା ସୃଷ୍ଟି କରେ। ଏହା ସେମାନଙ୍କୁ ନିଜ ପରମ୍ପରା ଓ ଐତିହ୍ୟ ପ୍ରତି ଗର୍ବବୋଧ କରିବାକୁ ପ୍ରେରିତ କରେ। ବର୍ତ୍ତମାନ ଡିଜିଟାଲ ମାଧ୍ୟମରେ ଲୋକଗୀତ ଓ ଲୋକକଥାର ପ୍ରଚାର ଯୁବପିଢ଼ୀଙ୍କୁ ଏହା ପ୍ରତି ଆକର୍ଷିତ କରୁଛି। ଯଦି ଲୋକ ସାହିତ୍ୟକୁ ଆଧୁନିକ ଶୈଳୀରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ, ତେବେ ଏହା ଯୁବମାନଙ୍କ ମନରେ ଅଧିକ ପ୍ରଭାବ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିବ।

ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ଭାଷା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ : ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ଭାଷା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସରଳ, ସ୍□ାଭାବିକ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ। ଏହାର ଭାଷାରେ ଅଞ୍ଚଳିକତାର ସୁଗନ୍ଧ ଥାଏ, ଯାହା ଏହାକୁ ଅଧିକ ଆତ୍ମୀୟ ଓ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ କରେ। ଲୋକଗୀତର ଛନ୍ଦ, ତାଳ ଓ ଲୟ ମନକୁ ଆକର୍ଷିତ କରେ। ପ୍ରବଚନ ଓ ଧାଡ଼ିରେ ଶବ୍ଦର ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚମତ୍କାରିକତା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। ଏହି ଭାଷା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟକୁ ଅମର ଓ ଚିରସବୁଜ ଲୋକଗୀତର ଛନ୍ଦ, ତାଳ ଓ ଲୟ ମନକୁ ଆକର୍ଷିତ କରେ। ପ୍ରବଚନ ଓ ଧାଡ଼ିରେ ଶବ୍ଦର ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚମତ୍କାରିକତା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। ଏହି ଭାଷା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟକୁ ଅମର ଓ ଚିରସବୁଜ କରିରଖିଛି। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ଭାଷାରେ ମାଟିର ଗନ୍ଧ, ଜନଜୀବନର ସରଳତା ଓ ହୃଦୟର ଆନ୍ତରିକତା ଭରିରହିଥାଏ। ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶବ୍ଦ ମଣିଷର ଅନୁଭୂତିକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ମନକୁ ଭାବବିହ୍□ଳ କରିଦିଏ। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଉପମା, ରୂପକ ଓ ଚିତ୍ରକଳ୍ପ ଏହାକୁ ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର ଓ କାବ୍ୟମୟ କରିଥାଏ। ଗ୍ରାମୀଣ ଜୀବନର ଛୋଟ ଛୋଟ ଘଟଣାକୁ ଏତେ ସରଳ ଓ ଆକର୍ଷକ ଭାବରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଥାଏ ଯେ, ପାଠକ କିମ୍ବା ଶ୍ରୋତା ସେଥିରେ ନିଜ ଜୀବନର ପ୍ରତିଛବି ଦେଖିପାରେ। ଏହି ଭାଷାର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ଭାବଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟକୁ କେବଳ ସାହିତ୍ୟିକ ରଚନାରେ ସୀମିତ ରଖିନଥାଏ; ବରଂ ଏହାକୁ ଜନମନର ଆତ୍ମା ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଅମୂଲ୍ୟ ଧନରୂପେ ପରିଚିତ କରାଇଥାଏ। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟରେ ଧାର୍ମିକ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚେତନା ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟରେ ଧାର୍ମିକ ଭାବନା ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚେତନାର ଗଭୀର ପ୍ରଭାବ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ। ଓଡ଼ିଶା ହେଉଛି ଭକ୍ତି ଓ ସଂସ୍କୃତିର ପବିତ୍ର ଭୂମି। ଏଠାରେ ଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତି, ଶାକ୍ତ ଉପାସନା ଓ ବୈଷ୍ଣବ ଭକ୍ତିର ସୁନ୍ଦର ସମନ୍□ୟ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟକୁ ଅଧିକ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଓ ପବିତ୍ରତା ପ୍ରଦାନ

କରିଛି। ଲୋକଗୀତ ଓ ପାଳାମାନଙ୍କରେ ଭଗବାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଗାଧ ଭକ୍ତିଭାବ ପ୍ରକାଶ ପାଏ। ଗ୍ରାମୀଣ ଲୋକମାନେ ନିଜ ଦୁଃଖ, କଷ୍ଟ ଓ ଆଶାକୁ ଭକ୍ତିଗୀତ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି। ଜଗନ୍ନାଥ ଭଜନ, କୀର୍ତ୍ତନ ଓ ଦାସକଥା ମଣିଷର ମନକୁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଶାନ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରେ। ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟରେ ଧାର୍ମିକ କାହାଣୀମାନଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ନୈତିକ ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ଦିଆଯାଇଥାଏ। ସତ୍ୟ, ଧର୍ମ, ଦୟା, କ୍ଷମା ଓ ପରୋପକାରର ମହତ୍□ ଏହି ସାହିତ୍ୟରେ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି। ଏହା ମଣିଷକୁ ଭଲ ଜୀବନ ଜୀବନ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଦେଇଥାଏ। ଧାର୍ମିକ ପର୍ବପର୍ବାଣୀ ସହ ଜଡ଼ିତ ଲୋକଗୀତମାନେ ସମାଜରେ ଆନନ୍ଦ ଓ ଏକତାର ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରେ। ରଥଯାତ୍ରା, ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି, ରଜ ପର୍ବ ଓ କୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଭଳି ପର୍ବମାନଙ୍କରେ ଗାଯାଉଥିବା ଲୋକଗୀତ ଓଡ଼ିଆ ସଂସ୍କୃତିର ଆତ୍ମାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ।

ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଗ୍ରାମୀଣ ଅର୍ଥନୀତି : ଲୋକ ସାହିତ୍ୟରେ ଗ୍ରାମୀଣ ଅର୍ଥନୀତିର ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। ଚାଷୀର ଜୀବନ, କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ, ଗୋପାଳନ ଓ ହସ୍ତଶିଳ୍ପ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ମହତ୍□ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଂଶ। ଧାନ ବୁଣିବା ସମୟରେ ଚାଷୀମାନେ ଯେ ଗୀତ ଗାଆନ୍ତି, ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ଆଶା, ପରିଶ୍ରମ ଓ ଜୀବନସଂଘର୍ଷର ଚିତ୍ର ଦେଖାଯାଏ। ବର୍ଷା ନହେଲେ ଚାଷୀର ଦୁଃଖ ଓ ଭଲ ଫସଲ ହେଲେ ତାଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ଲୋକଗୀତକୁ ଅଧିକ ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଥାଏ। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଗ୍ରାମୀଣ ଅର୍ଥନୀତିର ଏକ ଜୀବନ୍ତ ଦଲିଲ। ଏଥିରେ ଗ୍ରାମ ଜୀବନର ସ୍□ାବଲମ୍ବନ, ପରିଶ୍ରମ ଓ ସାମୂହିକ ସହଯୋଗର ଚିତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ।

ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଶିକ୍ଷାର ସମ୍ପର୍କ : ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର ଏକ ଅପୂର୍ବ ମାଧ୍ୟମ। ଏହା ମଣିଷକୁ କେବଳ ପାଠ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ନୁହେଁ, ବରଂ ଜୀବନ ଜ୍ଞାନ ଦେଇଥାଏ। ପ୍ରବଚନ, ଲୋକକଥା ଓ ଧାଢ଼ି ମାଧ୍ୟମରେ ଶିଶୁମାନେ ନୈତିକ ଶିକ୍ଷା, ବୁଦ୍ଧିମତା ଓ ସାମାଜିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଅର୍ଜନ କରନ୍ତି।

ପୂର୍ବକାଳରେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଥିଲା ଗ୍ରାମୀଣ ଶିକ୍ଷାର ଏକ ପ୍ରମୁଖ ମାଧ୍ୟମ। ବୃଦ୍ଧମାନେ ଛୋଟ ପିଲାମାନଙ୍କୁ କାହାଣୀ ଓ ପ୍ରବଚନ ମାଧ୍ୟମରେ ଜୀବନର ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥାନ୍ତି। ଏହା ଶିଶୁମାନଙ୍କର କଳ୍ପନାଶକ୍ତି, ଭାଷାଜ୍ଞାନ ଓ ଚିନ୍ତନଶକ୍ତିକୁ ବିକାଶ କରେ।

ଆଜିର ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀରେ ମଧ୍ୟ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ସମ୍ମିଳନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ। ଏହା ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମନରେ ସଂସ୍କୃତିପ୍ରେମ ଓ ମାନବିକତାର ଭାବନା ସୃଷ୍ଟି ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଶିକ୍ଷାର ସମ୍ପର୍କ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗଭୀର ଓ ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ। ଏହା କେବଳ ପୁସ୍ତକୀୟ ଜ୍ଞାନରେ ସୀମିତ ନ ରହି ମଣିଷକୁ ଜୀବନର ପ୍ରକୃତ ଅନୁଭବ ସହ ପରିଚିତ କରାଏ। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ମଣିଷ ସମାଜ, ସଂସ୍କୃତି, ନୈତିକତା ଓ ଜୀବନ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରେ। ପ୍ରବଚନ, ଲୋକକଥା ଓ ଧାଢ଼ି ମାଧ୍ୟମରେ ଶିଶୁମାନେ ସତ୍ୟବାଦିତା, ପରିଶ୍ରମ, ସହଯୋଗ, ନମ୍ରତା ଓ ମାନବିକତାର ମହତ୍□ ବୁଝିପାରନ୍ତି। ଏହି ସାହିତ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ସଂସ୍କାର, ସହାନୁଭୂତି ଓ ସମାଜ ପ୍ରତି ଦାୟିତ୍□ବୋଧ ସୃଷ୍ଟି କରେ। ପୂର୍ବକାଳରେ ଗ୍ରାମୀଣ ସମାଜରେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ହିଁ ଥିଲା ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରମୁଖ ମାଧ୍ୟମ। ବୃଦ୍ଧମାନେ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଲୋକକଥା ଶୁଣାଇ ଜୀବନର ଉତ୍ତମ ଆଦର୍ଶ ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ। ଏହା ଶିଶୁମାନଙ୍କର କଳ୍ପନାଶକ୍ତି, ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି ଓ ଚିନ୍ତନ କ୍ଷମତାକୁ ବିକଶିତ କରୁଥିଲା। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ଭାଷା ସରଳ ଓ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ହେତୁ ଏହା ସହଜରେ ମଣିଷର ମନକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ। ଏହା ଶିକ୍ଷାକୁ କେବଳ ଜ୍ଞାନାର୍ଜନରେ ସୀମିତ ରଖିନଥାଏ; ବରଂ ଜୀବନକୁ ସୁନ୍ଦର, ସଂସ୍କାରିତ ଓ ମୂଲ୍ୟବୋଧପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଥାଏ।

ବର୍ତ୍ତମାନର ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀରେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ସମ୍ମିଳନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ। ଏହା ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମନରେ ନିଜ ଭାଷା, ସଂସ୍କୃତି ଓ ପରମ୍ପରା ପ୍ରତି ଭଲପାଇବା ଓ ଗର୍ବବୋଧ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିବ। ଏହା ସହିତ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଯୁବପିଢ଼ୀକୁ ମାନବିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଓ ସାମାଜିକ ଦାୟିତ୍□ର ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ସୁନାଗରିକ ଭାବେ ଗଢ଼ି ତୋଳିପାରିବ। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟରେ ଜାତୀୟତା ଓ ସାମାଜିକ ଚେତନା ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ କେବଳ ଜନମନୋରଞ୍ଜନର ମାଧ୍ୟମ ନୁହେଁ; ଏହା ସମାଜରେ ଜାତୀୟତା, ସାମାଜିକ ଏକତା ଓ ମାନବିକ ଚେତନା ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ମଧ୍ୟ ଅପୂର୍ବ ଭୂମିକା ନିଭାଇଥାଏ। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ଜୀବନସଂଘର୍ଷ, ଆଶା-ଆକାଂକ୍ଷା ଓ ସାମାଜିକ ସମସ୍ୟାର ଚିତ୍ର ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ। ଓଡ଼ିଆ ଲୋକଗୀତ ଓ ପାଳାମାନଙ୍କରେ ଦେଶପ୍ରେମ, ମାଟିପ୍ରେମ ଓ ସଂସ୍କୃତିପ୍ରେମର ଭାବନା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। ଗ୍ରାମୀଣ ଲୋକମାନେ ନିଜ ମାଟି, ନଦୀ, ପର୍ବତ ଓ ଜନ୍ମଭୂମି ପ୍ରତି ଅପାର ଭଲପାଇବାକୁ ଲୋକଗୀତ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି। ଏହି ଗୀତମାନେ ମଣିଷ ମନରେ ଦେଶପ୍ରେମ ଓ ସାମାଜିକ ଦାୟିତ୍□ବୋଧ ସୃଷ୍ଟି କରେ।

ଲୋକ ସାହିତ୍ୟରେ ସାମାଜିକ ଅସମତା, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ଅନ୍ୟାୟ ଓ କୁସଂସ୍କାର ବିରୋଧରେ ମଧ୍ୟ ସଚେତନତାର ସ୍□ର ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେ। ଅନେକ ଲୋକକଥା ଓ ପାଳାରେ ସତ୍ୟର ବିଜୟ ଓ ଅନ୍ୟାୟର ପରାଜୟକୁ ଚିତ୍ରିତ କରାଯାଇଛି। ଏହା ସମାଜକୁ ନ୍ୟାୟ, ସମତା ଓ ମାନବିକତାର ପଥରେ ଆଗକୁ ବଢ଼ିବାକୁ ପ୍ରେରଣା ଦେଇଥାଏ। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ

ସମାଜରେ ଭାଇଚାରା, ସହଯୋଗ ଓ ସମ୍ପ୍ରୀତିର ଭାବନା ମଧ୍ୟ ବିକାଶ ପାଏ। ଗ୍ରାମୀଣ ପର୍ବପର୍ବାଣୀ, ଯାତ୍ରା ଓ ସାମୂହିକ ଲୋକନୃତ୍ୟ ମାନବମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କରି ସାମାଜିକ ସମ୍ପର୍କକୁ ଅଧିକ ଦୃଢ଼ କରେ। ଡିଜିଟାଲ ଯୁଗରେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ଭବିଷ୍ୟତ ବର୍ତ୍ତମାନର ଡିଜିଟାଲ ଯୁଗରେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ନୂତନ ରୂପରେ ପୁନର୍ଜୀବିତ ହେଉଛି। ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ଲୋକଗୀତ, ଲୋକକଥା ଓ ପାଲା କେବଳ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ ସୀମିତ ଥିଲା, ଆଜି ସେଗୁଡ଼ିକ ଇଣ୍ଟରନେଟ, ସୋସିଆଲ ମିଡ଼ିଆ ଓ ଡିଜିଟାଲ ମାଧ୍ୟମରେ ସମଗ୍ର ବିଶ୍□ରେ ପ୍ରଚାରିତ ହେଉଛି। ୟୁଟ୍ୟୁବ, ଫେସବୁକ ଓ ବିଭିନ୍ନ ଡିଜିଟାଲ ପ୍ଲାଟଫର୍ମରେ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକଗୀତ ଓ ଲୋକନୃତ୍ୟ ନୂତନ ପିଢ଼ୀଙ୍କ ମନକୁ ଆକର୍ଷିତ କରୁଛି। ଅନେକ ଗବେଷକ ଓ ସାହିତ୍ୟିକ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟକୁ ଡିଜିଟାଲ ଭାବେ ସଂଗ୍ରହ କରି ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ସଂରକ୍ଷଣ କରୁଛନ୍ତି।

ତଥାପି ଆଧୁନିକତାର ପ୍ରଭାବରେ କିଛି ପାରମ୍ପରିକ ଲୋକସଂସ୍କୃତି ଧୀରେ ଧୀରେ ହାରାଇଯାଉଛି। ତେଣୁ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟକୁ ସୁରକ୍ଷିତ ରଖିବା ପାଇଁ ସରକାର, ସାହିତ୍ୟିକ, ଗବେଷକ ଓ ସାଧାରଣ ଲୋକମାନଙ୍କ ସମିକ୍ତ ପ୍ରୟାସ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ। ଡିଜିଟାଲ ଯୁଗରେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟକୁ ନୂତନ ରୂପରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଲେ ଏହା ଯୁବପିଢ଼ୀଙ୍କ ମନରେ ଅଧିକ ପ୍ରଭାବ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିବ। ଏହା ଆମ ସଂସ୍କୃତିକ ଐତିହ୍ୟକୁ ଜୀବନ୍ତ ରଖିବା ସହ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ ବିଶ୍□ସ୍ତରରେ ପରିଚିତ ହୋଇଛି।

ଲୋକ ସାହିତ୍ୟରେ ଲୋକକଳା ଓ ଲୋକନୃତ୍ୟର ଅବଦାନ

ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ସହ ଲୋକକଳା ଓ ଲୋକନୃତ୍ୟର ସମ୍ପର୍କ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗଭୀର। ଏହି ଦୁଇଟି ମାଧ୍ୟମ ଲୋକଜୀବନର ଭାବନା, ଆନନ୍ଦ, ସଂସ୍କୃତି ଓ ପରମ୍ପରାକୁ ସଜୀବ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ। ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଲୋକନୃତ୍ୟ ଯେପରିକି ଘୁମୁରା, ଦାଲଖାଇ, ସମ୍ବଲପୁରୀ ନୃତ୍ୟ ଓ ଛଉ ନୃତ୍ୟରେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ଭାବ ଓ ସୁର ଗଭୀର ଭାବରେ ମିଶିରହିଛି। ଲୋକନୃତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଲୋକମାନଙ୍କ ଜୀବନଶୈଳୀ, ପରିଶ୍ରମ, ଉତ୍ସବ ଓ ଆନନ୍ଦର ଚିତ୍ର ଦେଖାଯାଏ। ଗ୍ରାମୀଣ ପରିବେଶରେ ଏହି ନୃତ୍ୟମାନେ କେବଳ ମନୋରଞ୍ଜନର ମାଧ୍ୟମ ନୁହେଁ; ବରଂ ସାମାଜିକ ଏକତା ଓ ସଂସ୍କୃତିକ ପରିଚୟର ପ୍ରତୀକ। ଲୋକଗୀତର ସୁର ସହ ନୃତ୍ୟର ତାଳ ଯୋଗ ହୋଇ ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରେ। ଓଡ଼ିଶାର ପଟ୍ଟଚିତ୍ର, ତାଳପତ୍ର ଚିତ୍ର, ମାଟି କଳା ଓ ହସ୍ତଶିଳ୍ପରେ ମଧ୍ୟ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଭାବ ଦେଖାଯାଏ। ଏହି କଳାମାନଙ୍କରେ ଲୋକକଥା, ପୌରାଣିକ ଘଟଣା ଓ ଗ୍ରାମୀଣ ଜୀବନର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ ହୋଇଥାଏ। ଏହା ଲୋକ ସାହିତ୍ୟକୁ ଚିତ୍ରମୟ ଓ ଜୀବନ୍ତ କରିଥାଏ। ଲୋକକଳା ଓ ଲୋକନୃତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ନୂତନ ପିଢ଼ୀ ନିଜ ସଂସ୍କୃତି ଓ ପରମ୍ପରା ସହ ପରିଚିତ ହୁଏ। ଏହା ଯୁବମାନଙ୍କ ମନରେ ନିଜ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି ପ୍ରତି ଗର୍ବବୋଧ ସୃଷ୍ଟି କରେ।

ଲୋକ ସାହିତ୍ୟରେ ମାନବିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ

ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ମୂଳ ଆଧାର ହେଉଛି ମାନବିକତା। ଏଥିରେ ପ୍ରେମ, ଦୟା, ସହାନୁଭୂତି, ସହଯୋଗ ଓ ଭାଇଚାରାର ଭାବନା ଗଭୀର ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାଏ। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ମଣିଷକୁ ମଣିଷ ସହ ଯୋଡ଼ିଥାଏ ଓ ସମାଜରେ ସମ୍ପ୍ରୀତିର ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରେ। ଲୋକକଥାମାନଙ୍କରେ ସତ୍ୟ, ନ୍ୟାୟ ଓ ସତ୍କାର୍ଯ୍ୟର ବିଜୟକୁ ଗୁରୁତ୍□ ଦିଆଯାଇଛି। ଏଥିରେ ମଣିଷକୁ ଲୋଭ, ଅହଂକାର ଓ ଅନ୍ୟାୟରୁ ଦୂରେଇ ଭଲ ମାର୍ଗରେ ଚାଲିବାକୁ ପ୍ରେରଣା ଦିଆଯାଏ।

ଲୋକ ସାହିତ୍ୟରେ ପରିବାରିକ ସମ୍ପର୍କର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଛି। ମାଆର ମମତା, ଭାଇଭଉଣୀର ସ୍ନେହ, ସ୍□ାମୀ-ସ୍ତ୍ରୀର ଭଲପାଇବା ଓ ପରିବାରର ସମ୍ପର୍କ ଲୋକଗୀତକୁ ଅଧିକ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ କରିଥାଏ।

ଆଜିର ଯାନ୍ତ୍ରିକ ଓ ସ୍□ାର୍ଥପର ଯୁଗରେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ମଣିଷକୁ ମାନବିକତା ଓ ଭାବନାର ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥାଏ। ଏହା ସମାଜକୁ ସହାନୁଭୂତି, ଭଲପାଇବା ଓ ସମ୍ପ୍ରୀତିର ସନ୍ଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରେ।

ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ : ମାଟିର ଗନ୍ଧ ଓ ମନର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ

ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ହେଉଛି ମାଟିର ସୁଗନ୍ଧରେ ଭରିଥିବା ଜୀବନର ସଙ୍ଗୀତ। ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶବ୍ଦରେ ଗ୍ରାମୀଣ ଜୀବନର ସରଳତା, ପ୍ରକୃତିର ନିର୍ମଳ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ମଣିଷ ହୃଦୟର ନିର୍ମଳ ଭାବନା ଲୁକାଇ ରହିଥାଏ। ଯେତେବେଳେ ଜଣେ ଚାଷୀ ଧାନକ୍ଷେତରେ କାମ କରି କରି ଲୋକଗୀତ ଗାଏ, ସେତେବେଳେ ସେହି ସୁରରେ କେବଳ ଗୀତ ନୁହେଁ, ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଆଶା, ସଂଘର୍ଷ ଓ ସ୍□ପ୍ନ ମଧ୍ୟ ଧ୍□ନିତ ହୁଏ। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ମଣିଷର ଅନ୍ତରର ସତ୍ୟ ଭାବନାର ସ୍□ାଭାବିକ ପ୍ରକାଶ। ଏଠାରେ କୃତ୍ରିମତାର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ; ଅଛି କେବଳ ହୃଦୟର ସରଳତା ଓ ଆତ୍ମାର ସ୍ପର୍ଶ। ଗ୍ରାମର ଅଶିକ୍ଷିତ ମଣିଷ ମଧ୍ୟ ନିଜ ଅନୁଭୂତିକୁ ଲୋକଗୀତ କିମ୍ବା ଲୋକକଥା ମାଧ୍ୟମରେ ଏପରି ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରେ ଯେ, ସେଥିରେ ଜୀବନର ଗଭୀର ଦର୍ଶନ ଲୁକାଇ ରହିଥାଏ।

ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟରେ ମାଆର ମମତା ଯେପରି ସ୍ନିଗ୍ଧ, ସେପରି ପ୍ରେମିକର ବିରହ ବେଦନାମୟ। ଏଠାରେ ଭକ୍ତର ଭକ୍ତି ଅଛି, ଶ୍ରମିକର ଘାମ ଅଛି, ନଦୀର କଳକଳ ଧ୍□ନି ଅଛି, ଗାଁର ସକାଳର ସାନ୍ତ୍□ନା ଅଛି। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧ୍□ନି ମଣିଷକୁ ନିଜ ମୂଳ ସହିତ ଯୋଡ଼ି ରଖେ। ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଯାନ୍ତ୍ରିକ ଜୀବନରେ ମଣିଷ ଯେତେବେଳେ

ମାନସିକ ଚାପ ଓ ଅସ୍ଥିରତାରେ ଜଡ଼ିତ ହେଉଛି, ସେତେବେଳେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଶାନ୍ତି ଓ ଆତ୍ମୀୟତାର ସ୍ପର୍ଶ ଦେଇଥାଏ। ଏହା ମଣିଷକୁ ସ୍ମରଣ କରାଏ ଯେ, ପ୍ରକୃତ ସୁଖ ଅଛି ସରଳତାରେ, ସମ୍ପର୍କରେ ଓ ମାନବିକତାରେ। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ କେବଳ ଅତୀତର ସ୍ମୃତି ନୁହେଁ; ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନର ପ୍ରେରଣା ଓ ଭବିଷ୍ୟତର ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ। ଏହା ଆମ ସଂସ୍କୃତିର ଜୀବନ୍ତ ଆତ୍ମା, ଯାହା ପିଢ଼ୀରୁ ପିଢ଼ୀକୁ ସଂସ୍କାର, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ମାନବିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧର ସନ୍ଦେଶ ପହଞ୍ଚାଇଆସୁଛି। ସେହିପରି, ଲୋକ ସାହିତ୍ୟକୁ ସଂରକ୍ଷଣ କରିବା ମାନେ କେବଳ କିଛି ଗୀତ କିମ୍ବା କାହାଣୀକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବା ନୁହେଁ; ବରଂ ଆମର ଭାଷା, ସଂସ୍କୃତି, ପରମ୍ପରା ଓ ଆତ୍ମପରିଚୟ । ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ହେଉଛି ଜନଜୀବନର ଅମୂଲ୍ୟ ଧନ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଜୀବନ୍ତ ସ୍□ର। ଏହାରେ ଲୁକାଇ ରହିଛି ମାଟିର ଗନ୍ଧ, ମଣିଷର ଅନୁଭୂତି, ପରମ୍ପରାର ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଓ ଜୀବନର ସତ୍ୟ ଦର୍ଶନ। ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଆମ ସମାଜର ଆତ୍ମା ସଦୃଶ, ଯାହା ମଣିଷକୁ ନିଜ ମୂଳ ସହିତ ଯୋଡ଼ି ରଖେ ଓ ସଂସ୍କୃତିକ ପରିଚୟକୁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିଥାଏ। ଲୋକଗୀତର ସୁର, ଲୋକକଥାର ସରଳତା, ପ୍ରବଚନର ଜ୍ଞାନ ଓ ପାଲାର ଭକ୍ତିଭାବ ଓଡ଼ିଆ ସଂସ୍କୃତିକୁ ଅଧିକ ସମୃଦ୍ଧ ଓ ଗୌରବମୟ କରିଛି। ଏହା କେବଳ ଅତୀତର ସ୍ମୃତି ନୁହେଁ; ବରଂ ବର୍ତ୍ତମାନର ପ୍ରେରଣା ଓ ଭବିଷ୍ୟତର ଆଲୋକ। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ମାନବିକତା, ସହଯୋଗ, ନୈତିକତା ଓ ସମ୍ପ୍ରୀତିର ସନ୍ଦେଶ ଦେଇ ସମାଜକୁ ସୁସ୍ଥ ଓ ସୁନ୍ଦର ମାର୍ଗରେ ଆଗକୁ ନେଇଯାଏ। ଆଜିର ଡିଜିଟାଲ ଓ ଯାନ୍ତ୍ରିକ ଯୁଗରେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ସଂରକ୍ଷଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ। ନୂତନ ପିଢ଼ୀଙ୍କୁ ଏହା ସହିତ ପରିଚିତ କରାଇବା ମାନେ ନିଜ ସଂସ୍କୃତି, ଭାଷା ଓ ପରମ୍ପରାକୁ ଜୀବନ୍ତ ରଖିବା। ତେଣୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ସମିକ୍ତ ପ୍ରୟାସରେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟକୁ ସଂଗ୍ରହ, ସଂରକ୍ଷଣ ଓ ପ୍ରଚାର କରିବା ଆବଶ୍ୟକ। ସାରକଥାରେ କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ, ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ହେଉଛି ଜୀବନର ସଙ୍ଗୀତ, ସଂସ୍କୃତିର ଆଲୋକ ଓ ମଣିଷ ହୃଦୟର ଅମର କଣ୍ଠସ୍□ର, ଯାହା ସଦା ସମାଜକୁ ସତ୍ୟ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ମାନବିକତାର ପଥରେ ପ୍ରେରିତ କରିଚାଲିବ।

ଅତଏବ, ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ କେବଳ କାହାଣୀ କିମ୍ବା ଗୀତର ସଂଗ୍ରହ ନୁହେଁ; ଏହା ହେଉଛି ଏକ ଜାତିର ଆତ୍ମା, ସଂସ୍କୃତି ଓ ଜୀବନଦର୍ଶନର ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରତିଛବି। ଏହା ମଣିଷକୁ ନିଜ ମାଟି, ଭାଷା ଓ ପରମ୍ପରା ସହିତ ଅଟୁଟ ଭାବେ ଯୋଡ଼ି ରଖେ। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶବ୍ଦରେ ମାନବିକତା, ସ୍ନେହ, ଭକ୍ତି ଓ ସାମାଜିକ ସମ୍ପ୍ରୀତିର ଅମୃତ ଧାରା ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ। ତେଣୁ ଏହାର ସୁରକ୍ଷା ଓ ପ୍ରଚାର ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ପବିତ୍ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଯାହା ଆଗାମୀ ପିଢ଼ୀ ପାଇଁ ଏକ ଅମୂଲ୍ୟ ସଂସ୍କୃତିକ ଐତିହ୍ୟ ଭାବେ ଚିରକାଳ ଜୀବନ୍ତ ରହିବ। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ହେଉଛି ସଂସ୍କୃତିର ଚିରନ୍ତନ ଆଲୋକ, ଯାହା ମାନବିକତା, ପରମ୍ପରା ଓ ଜନଜୀବନର ଅମର ସ୍□ରକୁ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଜୀବନ୍ତ ରଖିଥାଏ। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ମାନବିକତା, ପରମ୍ପରା ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଅମର ଧାରା, ଯାହା ଜନଜୀବନକୁ ସଦା ଆଲୋକିତ କରିଥାଏ। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ହେଉଛି ଜନଜୀବନର ଆତ୍ମା ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଚିରନ୍ତନ ସ୍□ର। ଏହାରେ ମାଟିର ଗନ୍ଧ, ମଣିଷର ସରଳତା, ପ୍ରେମ, ଭକ୍ତି ଓ ମାନବିକତାର ଅପୂର୍ବ ସମନ୍□ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। ଲୋକଗୀତ, ଲୋକକଥା, ପ୍ରବଚନ ଓ ପାଲା ମାଧ୍ୟମରେ ଆମ ପୂର୍ବଜଙ୍କ ଜୀବନଦର୍ଶନ ଓ ପରମ୍ପରା ଆଜି ମଧ୍ୟ ସଜୀବ ଅଛି। ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଏହାର ସଂରକ୍ଷଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ କେବଳ ମନୋରଞ୍ଜନ ନୁହେଁ, ବରଂ ସମାଜକୁ ନୈତିକତା, ସମ୍ପ୍ରୀତି ଓ ସଂସ୍କୃତିପ୍ରେମର ସନ୍ଦେଶ ଦେଇ ଆଗାମୀ ପିଢ଼ୀକୁ ଆଲୋକିତ କରିଥାଏ।

<u>ଉପସଂହାର</u> - ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ହେଉଛି ଏକ ଜାତିର ଜୀବନ, ସଂସ୍କୃତି, ପରମ୍ପରା ଓ ଚେତନାର ସଜୀବ ପ୍ରତିଫଳନ। ଏହା କେବଳ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ଶାଖା ନୁହେଁ; ବରଂ ସମାଜର ହୃଦୟର ଭାବନା ଓ ଜନଜୀବନର ଇତିହାସ। ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟରେ ଗ୍ରାମୀଣ ଜୀବନର ସରଳତା, ଭକ୍ତି, ପ୍ରେମ, ପରିଶ୍ରମ, ସଂଘର୍ଷ ଓ ମାନବିକତାର ଅପୂର୍ବ ଚିତ୍ର ଦେଖାଯାଏ।

ଲୋକଗୀତ, ଲୋକକଥା, ପ୍ରବଚନ, ପାଲା ଓ ଲୋକନୃତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଆମ ପୂର୍ବଜମାନଙ୍କ ଜୀବନଦର୍ଶନ ଓ ସଂସ୍କୃତିକ ଐତିହ୍ୟ ଆଜି ମଧ୍ୟ ସଜୀବ ଅଛି। ଏହା ଆମକୁ ଆମ ମୂଳ ସହିତ ଯୋଡ଼ି ରଖେ ଓ ସଂସ୍କୃତିକ ପରିଚୟକୁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିଥାଏ। ଆଧୁନିକତା ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପ୍ରଭାବରେ ଯେତେବେଳେ ପାରମ୍ପରିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ କ୍ରମେ କ୍ଷୀଣ ହେଉଛି, ସେତେବେଳେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଆମ ସମାଜକୁ ମାନବିକତା, ନୈତିକତା ଓ ସାମାଜିକ ସମ୍ପର୍କର ଶିକ୍ଷା ଦେଉଛି। ତେଣୁ ଏହାର ସଂରକ୍ଷଣ ଓ ପ୍ରଚାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ। ଲୋକ ସାହିତ୍ୟକୁ ଶିକ୍ଷା, ଗବେଷଣା ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ଆନ୍ଦୋଳନ ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ କରି ଏହାକୁ ନୂତନ ପିଢ଼ୀ ମଧ୍ୟରେ ପହଞ୍ଚାଇବା ଦରକାର। ଡିଜିଟାଲ ଯୁଗରେ ଏହାର ଲିପିବଦ୍ଧକରଣ ଓ ଇଣ୍ଟରନେଟ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରଚାର କରିଲେ ଏହା ଅଧିକ ସମୃଦ୍ଧ ଓ ଜୀବନ୍ତ ହୋଇପାରିବ। ସାରକଥାରେ କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ, ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ହେଉଛି ଜନଜୀବନର ଅମର କଣ୍ଠସ୍□ର, ଯାହା ସଦା ସମାଜକୁ ସଂସ୍କୃତି, ସମ୍ପ୍ରୀତି ଓ ମାନବିକତାର ପଥରେ ଆଗକୁ ନେଇଯିବ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ
୧. ଭୂୟାଁ, କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର। ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ। ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, ୨୦୧୫।
୨. ସାହୁ, ନବୀନ କୁମାର। ଲୋକ ସଂସ୍କୃତି ଓ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ। ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ, ୨୦୧୭।
୩ ମାନସିଂହ, ମାୟାଧର। ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ। ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ, ୨୦୧୦।
୪. ମହତାବ, ହରେକୃଷ୍ଣ। ଓଡ଼ିଶାର ସଂସ୍କୃତି ଓ ପରମ୍ପରା। ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ, ୨୦୧୨ |
୫ ଦାସ, ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ। ଲୋକକଥା ଓ ଲୋକଜୀବନ। ବିଦ୍ୟାପୁରୀ, ୨୦୧୮।
୬. ସାମଲ, ବୈଷ୍ଣବ ଚରଣ। ଓଡ଼ିଆ ଲୋକଗୀତର ଧାରା। ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ପାଠାଗାର, ୨୦୧୪।

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ତତ୍□ ଓ ଘୋଷଯାତ୍ରା

ଭାରତେ ସରସେ ଉତ୍କଳ କମଳ, ତା’ମଧ୍ୟେ କେଶର ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୀଳାଚଳ

ବିଜୟ କୁମାର ସାହୁ, (ସାହିତ୍ୟାଚାର୍ଯ୍ୟ)
ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ଶିକ୍ଷକ, ସରକାରୀ ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାଳୟ
ଉଦିତନଗର, ରାଉରକେଲା-୧୨,
ମୋ-୬୯୭୮୬୦୬୨୩୩, ୯୪୩୭୪୦୬୧୨୧
Mail ID: bijayaolatapur@gmail.com

ଭାରତ ପରିସର ଉତ୍ତର ଦେଶ ଓଡ଼ିଶା - ପବିତ କମଳ ଯାହାର ଅନିନ୍ଦ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ନୀଳାଚଳ ଧାମ ବୋଲି ବିଶ୍□ବିଦିତ । ହିମାଳୟ ଠାରୁ କନ୍ୟାକୁମାରୀ ତଥା କାଶ୍ମୀରଠାରୁ ବଙ୍ଗ ଏକ ବିସ୍ତୃତ ଭୂଖଣ୍ଡ, ନୈସର୍ଗିକ ଅନିନ୍ଦ୍ୟମ ଶୋଭାଶ୍ରୀରେ ବିମଣ୍ଡିତା ପ୍ରକୃତିର ଗନ୍ତାଘର କାଶ୍ମୀରିର ଅପରୂପ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଏହି ବିଶାଳ ଭୂଖଣ୍ଡକୁ ଦ୍□ିତୀୟ ସ୍□ର୍ଗ ପରି ମହିମାମଣ୍ଡିତ କରୁଛି । ଭାରତ ଭୂମିରେ ଉତ୍କଳ ପଦ୍ମ ହେଲେ, ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ପୁରୀ କେଶର ସଦୃଶ ବିବେଚନା କରାଯାଏ । ଏହାକୁ ସ୍କନ୍ଦ ପୁରାଣ ମତରେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର - ଶଙ୍ଖକ୍ଷେତ୍ର ବା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ର କୁହାଯାଏ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଭୌମକ୍ଷେତ୍ର ଓ ଦିବ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ବୋଲି ମଧ୍ୟ ବିବେଚନା କରାଯାଏ ।

<u>ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ଶବ୍ଦାବଳୀ -</u> ତତ୍□, ପୁରୁଷୋତ୍ତମ, ଯଜ୍ଞବେଦୀ, ବିହ୍□ଳିତ, ଅପ୍ରମେୟ, ଘୋଷଯାତ୍ରା

ଆର୍ଯ୍ୟ ସନାତନୀ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ପ୍ରାଣକେନ୍ଦ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତି, ଓଡ଼ିଶାର ସାମାଜିକ ଓ ଧାର୍ମିକ ଚିନ୍ତନ ଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତି ସହ ସମନ୍□ିତ ବିଜଡ଼ିତ ହୋଇଅଛି । ଏଠାରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଓ ଦ୍ରାବିଡ଼ ସଂସ୍କୃତିର ସମନ୍□ୟ ଘଟିଛି, ଯେମିତିକି ବିଶ୍□ାବସୁ ବନ୍ୟ ଶବର ଓ ବିଦ୍ୟାପତି ବ୍ରାହ୍ମଣ ମନ୍ତ୍ରୀର ସଂପର୍କ ଓ ଉଭୟ ପରିବାର ସହ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିବା ବୈବାହିକ ସଂପର୍କ ତାହାର ପ୍ରମାଣ ଦିଏ । ଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତିର ଭେଦ-ବିବାଦ ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ । ସମନ୍□ିତ ଅଭେଦ୍ୟ ଧର୍ମଭାବ ଧର୍ମ ସଂସ୍କୃତିର ମୂଳମନ୍ତ୍ର । ଏହି ମନ୍ତ୍ରରେ ରାଜା ପ୍ରଜା, କ୍ଷତ୍ରୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଜାତି ଅଜାତି, ଦଳିତ ଶୂଦ୍ର ସମସ୍ତେ ଗୋଟିଏ ସୂତାରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଛନ୍ତି । ଏଠାରେ ବୌଦ୍ଧ, ଜୈନ, ଶୈବ, ଶାକ୍ତ, ବୈଷ୍ଣବ, ସୌର ଗାଣପଥ ଧର୍ମର ପ୍ରସାର ଘଟିଛି । ବହୁ ମନୀଷୀ, ତପସ୍□ୀ ସିଦ୍ଧପୁରୁଷ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ରାମାନୁଜ, ବଲ୍ଲଭାଚାର୍ଯ୍ୟ, ବିଷ୍ଣୁସ୍□ାମୀ, ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ, ନାନକ, କବୀର ଆଦିଙ୍କର ଆଗମନ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଶାର ସଂସ୍କୃତି ଯାହା ଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତି ସହ ଜଡ଼ିତ ଏହା ବିଶ୍□ବିଦିତ । ତେଣୁ ସେହି ଲୀଳାମୟଙ୍କର ଅବକ୍ତ୍ୟ ଲୀଳାକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଯାଇ ଓଡ଼ିଆ କବି ଗାଇଛନ୍ତି –

"ମନୁଷ୍ୟ ତୁଲ୍ୟ ଲୀଳାଯାର, ଦେବମାନବ ଅଗୋଚର"

ପରଂବ୍ରହ୍ମ ପରମେଶ୍□ର ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ ଭକ୍ତର ମନକଥା ହେଉ ଅଥବା ପ୍ରିୟ ଜନର ହୃଦୟରେ ନୈସର୍ଗିତ ଆନନ୍ଦ ଦେବା ହେଉ ତାଙ୍କର ଲୀଳା କ୍ଷେତ୍ରରେ ବର୍ଷର ବାର ମାସର ତେର ଯାତରା ଆୟୋଜନ ହେଉଛି। ସେହି ତେର ଯାତରା ଭିତରୁ କିଛି ଯାତରା ସମ୍ୟକ ଧାରଣା ଉପଲବ୍ଧ ବିଶେଷ କରି ରହସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ତଥା ରସମୟପୂର୍ଣ୍ଣ ରଥଯାତ୍ରା ହେଉଛି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ସ୍□ତନ୍ତ୍ର ।

ଘୋଷଯାତ୍ରା - ପବିତ୍ର ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଦ୍□ିତୀୟା ତିଥିରେ ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ରାଜା ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କର ରାଣୀ ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚା ମାତାଙ୍କୁ ଅବାଧରେ ମୁକ୍ତଦର୍ଶନ ଦେବାଲାଗି ଏବଂ ଭକ୍ତଜନର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଲାଭକରି ପଣ୍ଡାପଢ଼ିହାରି ତଥା ଦଇତାପତିଙ୍କ ସହ କୋଳାକୋଳି ହେବା ପାଇଁ ଆବେଗଭରା ଚିତ୍ତରେ ବିହ୍□ଳିତ ହୋଇ ଆରତ ଜନର ଦୁଃଖ ଲାଘବ କରିବା ପାଇଁ ଦୁଇ ବାହୁ ମେଲାଇ ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ବଡ଼ଭାଇ ବଳଭଦ୍ରଙ୍କୁ ତାଳଧ୍□ଜ, ଭଉଣୀ ସୁଭଦ୍ରା ତଥା ପ୍ରଭୁ ସୁଦର୍ଶନଙ୍କୁ ଦେବଦଳନ ରଥରେ ବସାଇ ସ୍□ୟଂ ନନ୍ଦିଘୋଷ ରଥରେ ବିରାଜମାନ କରି ବଡ଼ଦାଣ୍ଡରେ ଭକ୍ତଗହଣରେ ହରିବୋଲ ହୁଳହୁଳି, ଶଙ୍ଖ ଓ ଘଣ୍ଟନାଦରେ ନବଦିନ ପାଇଁ ବାହାରନ୍ତି ଗୁଣ୍ଡିଚା ମନ୍ଦିର ଅଭିମୁଖେ । ଭକ୍ତ ଓ ଭଗବାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବଧାନ ଦୂରକରି ନିକଟ ସଂପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପାଇଁ ବିଶ୍□ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରଥଯାତ୍ରାର ପ୍ରକୃତ ମହତ୍□ ରହିଛି । ରଥଯାତ୍ରା ହେଉଛି ମାନବ ସମାଜର ବିଜୟଯାତ୍ରା। ବାସ୍ତବରେ ଆମ ଶରୀର ହେଛଉି ଏକ ରଥ ସଦୃଶ, ଯହିଁରେ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ବିଦ୍ୟମାନ । ଏହାକୁ ଯିଏ ଅନୁଭବ କରିବ ତା ଜୀବନର ମହାଯାତ୍ରା ଜୟଯାତ୍ରାରେ ପରିଣତ ହେବ । ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଦାଣ୍ଡ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡ, ପ୍ରସାଦ ମହାପ୍ରସାଦ, ଶ୍ମସାନ ସ୍□ର୍ଗଦ୍□ାର ଅଟେ। ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଚଣ୍ଡାଳ ଭେଦଭାବ ଏଠାରେ ନାହିଁ । ନିର୍ବିକାର ଚିତ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ମଣିଷ ଜାତି ଏକାଠି ଏକତ୍ର ହୁଅନ୍ତି ଟିକିଏ ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ପାଇବା ପାଇଁ ସାମ୍ୟ, ମୈତ୍ରୀ, ଭାତୃତ୍□, କରୁଣା, ଉଦାରତା ଓ ସର୍ବଧର୍ମର ସମନ୍□ୟର ପୀଠସ୍ଥଳୀ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରକୁ କୋଟି କୋଟି ଭକ୍ତ ଆବେଗମୟ ଭକ୍ତି ଭାବ ନେଇ

ଅହରହ ଧାଇଁ ଆସନ୍ତି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖ ଦର୍ଶନ କରିବାପାଇଁ । ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତର ପବିତ୍ର ବାଣୀ ଅନୁଯାୟୀ ଲୁଗା ପୁରୁଣା ହୋଇଗଲେ ଶରୀର ଯେପରି ନୂତନ ବସ୍ତ୍ର ଧାରଣ କରେ, ସେହିପରି ମଣିଷର ମୃତ୍ୟୁରେ ଶରୀର ବିନାଶ ହୁଏ ଆତ୍ମାର ନୁହେଁ । ଆତ୍ମା ପୁରୁଷ ଅନ୍ୟ ଶରୀର ନୂତନ ଜୀବନ ଧାରଣ କରେ । ସ୍□ୟଂ ଜଗନ୍ନାଥ ମଧ୍ୟ ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରୁ ବାଦ୍ ଯାଇ ନାହାନ୍ତି । ସର୍ବମୟ କର୍ତ୍ତା ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଯୋଡ଼ା ଆଷାଢ଼ ପଡୁଥିବା ବର୍ଷରେ ନବକଳେବର ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ନୀଳକନ୍ଦରର ରତ୍ନସିଂହାସନକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଧୂଳିଗଙ୍ଗା ବଡ଼ଦାଣ୍ଡର ଶରଧାବାଲିରେ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ଗହଣରେ ରଥ ଉପରେ ବସି ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚାମନ୍ଦିର ଯାତ୍ରା କରୁଥିବାରୁ ଏହି ଯାତ୍ରାର ନାମ ରଥଯାତ୍ରା କୁହାଯାଉଥିବା ବେଳେ ପରମଭକ୍ତା ମା ଗୁଣ୍ଡିଚା ମହାରାଣୀଙ୍କୁ ଦେଇଥିବା କଥାକୁ ରକ୍ଷା କରି ନବଦିନ ପାଇଁ ଯାଉଥିବାରୁ ଏହାକୁ ନବଦିନାତ୍ମକ ଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ପତିତ ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ଦେବାପାଇଁ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡରେ ବିଜେ କରୁଥିବାରୁ ଏହାକୁ ପତିତପାବନ ଯାତ୍ରା ଏବଂ ନିଜର ଜନ୍ମଯଜ୍ଞସ୍ଥଳ ମହାବେଦୀକୁ ଯାତ୍ରା କରୁଥିବାରୁ ଏହାକୁ ମହାବେଦୀଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ବିଶେଷ କରି ସର୍ବଧର୍ମ ସମନ୍□ୟତାର ମହାମନ୍ତ୍ରକୁ ଏହି ଯାତ୍ରା ମାଧ୍ୟମରେ ଉଦଘୋଷଣା କରୁଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଘୋଷଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇଥାଏ । ଏତଦଭିନ୍ନ ଭକ୍ତଜନ ଏହି ଯାତ୍ରାକୁ ବିଭିନ୍ନ ନାମରେ ଅଭିହିତ କରିଥାନ୍ତି, ଯେମିତିକି ଆଡ଼ପଯାତ୍ରା, ଦଶାବତାର ଯାତ୍ରା ଓ ଦକ୍ଷିଣାୟନ ଯାତ୍ରା ଇତ୍ୟାଦି । ଏହି ମହାଯାତ୍ରା ମାଧ୍ୟମରେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ମାନବିକତାବାଦର ମହାଶିକ୍ଷା ଦେଇ ପ୍ରଭୁ ପ୍ରମାଣ କରିଦିଅନ୍ତି ଗୀତାର ସେହି ମହତ ବାଣୀ –

"ନ ମାଂ କର୍ମାଣି ଲିମ୍ପନ୍ତି ନ ମେ କର୍ମଫଳେ ସ୍ପୃହା"

ସମସ୍ତ ଐଶ୍□ର୍ୟ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅନାସକ୍ତ ତଥା ସମସ୍ତ ବୈଭବ ଭିତରେ ବୈରାଗ୍ୟ ମହାମନ୍ତ୍ରକୁ ପ୍ରଚାର କରନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ତାଙ୍କର ଏହି ମହାଯାତ୍ରା ମାଧ୍ୟମରେ । ରାଜା ପ୍ରଜା, ସେବ୍ୟ-ସେବକ, ପୂଜ୍ୟ-ପୂଜକ ସମସ୍ତେ ଏଠି ସମାନ । ରଥ-ପଥ-ଚକ ସବୁ ଏଠି ଏକକାର ହୁଅନ୍ତି ସେହି ଦାରୁବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ସହ । କିନ୍ତୁ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ରଥଯାତ୍ରାର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ରହସ୍ୟ ହେଉଛି ଏଠି ରଥର ରଜ୍ଜୁକୁ ଭକ୍ତଗଣ ଓ ଭକ୍ତ ପ୍ରେମ ରଜ୍ଜୁକୁ ସ୍□ୟଂ ଜଗନ୍ନାଥ ଟାଣି ନିଅନ୍ତି । ତାହା କେବଳ ଅନୁଭବି ଭକ୍ତ ହିଁ ଅନୁଭବ କରିଥାଏ । ମାତ୍ର ରଥ ଉପରେ ବିରାଜମାନ ବାମନରୂପି ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କଲେ ଏ ଶରୀର ଆତ୍ମା ଆଉଥରେ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ହେବନାହିଁ । ମୁକ୍ତି ମିଳିଗଲା ବୋଲି ବିଶ୍□ାସ ରଖିଥାଏ । ଚଉରାଶି ଲକ୍ଷ ଯୋନିରୁ ଜନ୍ମଜନ୍ମାନ୍ତର ପାଇଁ ଆତ୍ମ ପୁରୁଷକୁ ମୁକ୍ତି ମିଳିଥାଏ ।

ରଥାରୁଢ଼ ଜଗନ୍ନାଥ-

"ଦୋଳେଚ ଦୋଳ ଗୋବିନ୍ଦଂ ଚାପେଚ ମଧୁସୂଦନମ୍
ରଥେ ତୁ ବାମନଂ ଦୃଷ୍ଟ୍□, ପୁନର୍ଜନ୍ମ ନ ବିଦ୍ୟତେ "

ମହନୀୟ ଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତିର ମୂଳାଧାର ହେଉଛନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ସ୍□ୟଂ ଜଗନ୍ନାଥ ମାନବବାଦର ପ୍ରତୀକ । ଜାତି, ଧର୍ମ, ବର୍ଣ୍ଣ, ଉଚ୍ଚ, ନୀଚ୍ଚ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଦେବତା । ତାଙ୍କ ପାଖରେ ସମସ୍ତେ ସମାନ। ତେଣୁ ସେ ଜଗନ୍ନାଥ ନାମରେ ସାରା ବିଶ୍□ରେ ବିଦିତ । ଭାବମୟ ଭାବ ବିନୋଦିଆ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଭକ୍ତଗଣଙ୍କ ପାଇଁ ବାହାରନ୍ତି ଗଣ ଯାତ୍ରାରେ । ଯାହାକୁ ଆମେ ରଥଯାତ୍ରା କହିଥାଉ । ରଥରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଧା ମୂରତି ରଥାରୂଢ଼ ହୋଇ ସକଳ ଜନତାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବଡ଼ ଦାଣ୍ଡରେ ଘୋଷଯାତ୍ରାରେ ଦର୍ଶନ ଦେଇଥାନ୍ତି ଅତି ପ୍ରିୟ ଭକ୍ତ ଗଣଙ୍କୁ। ଯାହା କି ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେବାଦେବୀଙ୍କଠାରେ ଏପରି ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ରଥାରୁଢ଼ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ପୀତ କୁଙ୍କୁମ ବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଅପୂର୍ବ ରୂପକାନ୍ତି ସଂଦର୍ଶନ କରି ଭାବ ବିହ୍□ଳ ଭକ୍ତ ଅସୀମ ଭାବଚ୍ଛ୍□ାସ ଭିତରେ ନିଜକୁ ହଜାଇ ଦେଇଥାଏ । ସାଧାରଣ ମଣିଷ ପରି ମଶିବାର ଆନନ୍ଦକୁ ଦ୍□ିଗୁଣିତ କରି ସେମାନଙ୍କ ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ଭାଗିଦାର ହେବା ପାଇଁ ପ୍ରଭୁ ନିଜର ରତ୍ନ ସିଂହାସନ ଛାଡ଼ି ଭାଇ ଉଉଣୀଙ୍କ ସହ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡରେ ବିଜେ କରନ୍ତି ରଥ ଉପରେ । ତେଣୁ ରଥଯାତ୍ରାକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯାତ୍ରା କୁହାଯାଇଥାଏ । କେହି କେହି ଏହାକୁ ଗୁଣ୍ଡିଚାଯାତ୍ରା, ଘୋଷଯାତ୍ରା, ଆଡ଼ପ ଯାତ୍ରା, ପତତପାବନ ଯାତ୍ରା, ଦକ୍ଷିଣାଭିମୁଖୀ ଯାତ୍ରା ଓ ଆନ୍ତର୍ବେଦୀ ଯାତ୍ରା ବୋଲି ମଧ୍ୟ କହିଥା'ନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ପ୍ରଭୁ ଦଶାବତାର ରୂପେ ଧାରଣ କରନ୍ତି ବୋଲି ଏହାକୁ ଦଶ ଅବତାର ଯାତ୍ରା ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇଥାଏ । ରଥାରୂଢ଼ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ଭକ୍ତ ସର୍ବ ପାପକ୍ଷୟ କରିଥା'ନ୍ତି।

ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ହେଉଛନ୍ତି ପୂର୍ଣ୍ଣର ପ୍ରତୀକ । ସେ ଶୂନ୍ୟ । ସେ ପୁଣି ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଘୋଷଯାତ୍ରାରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ୟ୍ୟମୟ, ମାଧୁର୍ୟ୍ୟ, ଔଦାର୍ୟ୍ୟ ସବୁକିଛି ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଥାଏ । ସେ ପୁଣି ଅନାଥର ନାଥ ଦୀନବନ୍ଧୁ । ସେ ପୁଣି ରାଜାଧିରାଜା ସମ୍ରାଟ । ରଥର ପରିକଳ୍ପନା ଏକ ଦାର୍ଶନିକ ତତ୍□ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍□ ପ୍ରଦାନ କରେ । ଯେଭଳି ମଣିଷର ସମଗ୍ର ଶରୀର ବା ଦେହ ରଥ ହୁଏ, ତାକୁ ପରିଚାଳିତ କରୁଥିବା ସାରଥୀ ହେଲେ ସ୍□ୟଂ ଭଗବାନ । ତେଣୁ ଜଡ଼ ଓ ଚେତନାକୁ ଏକାକାର କରି ବୁଦ୍ଧି ଓ କୌଶଳ ବଳରେ ସହଜରେ ରଥକୁ ଚଳାଇ ପାରୁଛି ସେ ହିଁ ଯୋଗ୍ୟ ସାରଥୀ

ଭାବରେ ପରିଚିତ । ସ୍□ୟଂ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମାନବବାଦର ପ୍ରତୀକ ହୋଇଥିବାରୁ ରତ୍ନ ସିଂହାସନରେ ବସି ରହିବାର କ୍ଲାନ୍ତିକୁ ଲାଘବ କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଯାତ୍ରା କରନ୍ତି ତାହା ଘୋଷଯାତ୍ରା । ଯାହାକି ବିଶ୍□ରେ ଏକ ଚମକପ୍ରଦ ଘଟଣା। ରଥ ହେଉଛି ପ୍ରଗତିର ପ୍ରତୀକ। ପ୍ରଗତି ସମସ୍ତଙ୍କର କାମ୍ୟ । ପ୍ରଗତି ନ ଆସିଲେ ସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତିରେ କଳଙ୍କ ଲାଗିଯିବ । ତେଣୁ ସାମୁହିକ ପ୍ରଗତିକୁ ଆହ୍□ାନ କରେ ରଥଯାତ୍ରା । ଏହି ରଥ ପ୍ରଗତି ପାଇଁ ଶୁଭ ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ । ରଥାରୂଢ଼ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଭଦ୍ର ଓ ଭଉଣୀ ଶୁଭଦ୍ରା ଯଥାକ୍ରମେ ନନ୍ଦିଘୋଷ, ତାଳଧ୍□ଜ, ଦେବଦଳନ ରଥରେ ବିଶ୍□ବାସୀଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ଉଲ୍ଲାସ ସହ ଭାଗିଦାର ହୋଇ ଏକାକାର ହୋଇଯାଆନ୍ତି । ବସ୍ତୁତଃ ରଥଯାତ୍ରା ଶୁଭଫଳ ପ୍ରଦାୟକ । ମଙ୍ଗଳର ଜ୍ୟୋତିକୁ ଏହି ସର୍ବ ମଙ୍ଗଳ ଯାତ୍ରା ସ୍ମରଣ ମାତ୍ରେ ଜୀବନ ସକଳ କଲ୍ୟାଣର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଥାଏ । ରୋଗ, ଦୁଃଖ, ଦୁର୍ଗତି, ମୋହ ବିମୋଚନ ପାଇଁ ଭକ୍ତ ଏହି ଯାତକୁ ତଥା ନାମକୁ ସ୍ମରଣ କରେ । ତେଣୁ କୁହାଯାଇଛି : -

ସର୍ବ ମଙ୍ଗଳ ତୋର ନାମ, ରୂପ ଅରୂପ ତୋର କର୍ମ

ଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତି ବା ଧର୍ମ ଶୈବ, ଶାକ୍ତ, ଗାଣପତ୍ୟ, ବୈଷ୍ଣବ୍ୟ, ସୌର, ଜୈନ, ବୌଦ୍ଧ ମତବାଦର ମିଳନସ୍ଥଳୀ । ଜଗନ୍ନାଥ କୌଣସି ସ୍ଥାନ ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ନାଥ ନୁହଁନ୍ତି । ସେ ରାମନାଥ ନୁହଁନ୍ତି । ଦ୍□ାରକାନାଥ ନୁହଁନ୍ତି କିମ୍ବା ବଦ୍ରିନାଥ ନୁହଁନ୍ତି, ଚାରିଧାମର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧାମ ଜଗତର ନାଥ ସେ ଜଗନ୍ନାଥ । ଅବ୍ୟୟ, ଅପ୍ରମେୟ, ଗୁଣହୀନ ତଥା ଗୁଣାତ୍ମକ ଭଗବାନଙ୍କର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି । ରଥାରୂଢ଼ ଅବତାର ସକଳ ପ୍ରାଣୀର ପରମ କଲ୍ୟାଣକାରୀ ଓ ମୋକ୍ଷସାଧନ କରୁ ଏହା ହିଁ କାମନା ।

ବାହୁଡ଼ା ଭୋଗ -

ଆଷାଢ଼ ଦ୍□ିତୀୟା ତିଥିରୁ ରତ୍ନସିଂହାସନରୁ ଓହ୍ଲାଇ ମହାପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ବଡ଼ଭାଇ ବଳଭଦ୍ର ଓ ଭଉଣୀ ସୁଭଦ୍ରାଦେବୀଙ୍କ ତଥା ସୁଦର୍ଶନଙ୍କ ସହ ରଥାରୁଢ଼ ହୋଇ ପହଣ୍ଡିରେ ଯାଇ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡରେ ଓ ଜନ୍ମବେଦୀ ତଥା ଆଡ଼ପମଣ୍ଡପରେ ଭକ୍ତଜନଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କର ଯୁଗଯୁଗର ପାପକୁ ପ୍ରେମ ତଥା ଭକ୍ତିରସରେ ଧୌତ କରି ପୁଣି ଭାଇଭଉଣୀଙ୍କୁ ସାଥିରେ ଧରି ଗୁଣ୍ଡିଚା ମନ୍ଦିରରେ ଲୀଳାଖେଳା ସାରି ଫେରନ୍ତି ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରର ରତ୍ନସିଂହାସନକୁ ଓ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡର ବାଟରେ ମାଆ ଅର୍ଦ୍ଧଶୋଷିନୀ ମାଉସୀଙ୍କଠାରୁ ପୋଡ଼ପିଠା ଖାଇ ଖୁସିରେ ସିଂହଦ୍□ାର ନିକଟରେ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତି । ମାଆ ଲକ୍ଷ୍ମୀଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ସ୍□ାଗତ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନାକୁ । ସେହି ରଥାରୁଢ଼ ହୋଇ ମହଣ ମହଣ ସୁନାରେ ସୁନାବେଶରେ ଦର୍ଶନ ଦିଅନ୍ତି ଭକ୍ତଜନଙ୍କୁ । ଯାହାକି ଜନ୍ମଜନ୍ମର ଭକ୍ତଜନର ପାପ ମୋଚନ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପରିବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ରହିଥିବା ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ଯୋଗିନୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ମହାପ୍ରଭୁ ଅଧରପଣାକୁ ସ୍ପର୍ଶକରି ସେମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି ତାଙ୍କର ପାପ ମୋଚନ ଓ ସେହି ଜନ୍ମର ମୁକ୍ତିଲାଭ ପାଇଁ । ଏ ସବୁ ସତ୍ତ୍□ େଅଭିମାନିନୀ ମାଆ ଲକ୍ଷ୍ମୀଠାକୁରାଣୀ ସ୍□ାଗତ କରନ୍ତି ନାହିଁ ଅଭିମାନରେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ । ସେଥିପାଇଁ ମହାପ୍ରଭୁ ମହାରାଣୀଙ୍କୁ ରସଗୋଲା ଭୋଗରେ ଆପ୍ୟାୟିତ କରି ମାଆ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ମାନଭଞ୍ଜନ କରି ରତ୍ନସିଂହାସନକୁ ଭାଇଭଉଣୀଙ୍କ ସହ ବିଜେ କରନ୍ତି । ଯାହାକୁ ନିଳାଦ୍ରବିଜେ କୁହାଯାଇଥାଏ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ରସଗୋଲାର ଭୋଗ ପରମ୍ପରା ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାରେ ଚଳିଆସୁଛି । ନିଳାଦ୍ରୀବିଜେ ଦିନ ପ୍ରଭୁ ରତ୍ନସିଂହାସନରେ ବିରାଜମାନ କରି ଯେଉଁ ପ୍ରସାଦ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ତାହାକୁ ବାହୁଡ଼ାଭୋଗ କୁହାଯାଏ ।

ବାହୁଡ଼ା ଯାତ୍ରା ଲକ୍ଷାଧିକ ଭକ୍ତଙ୍କ ସମାଗମ । ନୀଳାଚଳରେ, ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରର ପଶ୍ଚିମକୁ ମାର୍କଣ୍ଡ ପୋଖରୀ, ଏହି ପୋଖରୀ ମାର୍କଣ୍ଡ ସାହି ଦେଇ ଗଲେ କିଛି ଦୂରରେ ପଡ଼େ । ଭକ୍ତମାନେ ସ୍ନାନ ସାରି ସାତ ଜନ୍ମର ପାତକ ଛଡ଼ାନ୍ତି। ମାର୍କଣ୍ଡ ସାହିର ଶେଷ ଆଡ଼କୁ ପଡ଼େ ଗୋଟିଏ ଛୋଟିଆ ଚାଳ ଘର, ଲୋକବାକ କେହି ନାହାନ୍ତି, ନିଛାଟିଆ ଲାଗେ, କେହି ଯଦି ଭିତରକୁ ଯାଏ । କିଏ ବା କାହିଁକି ଯିବ? କାହାର କି ଦରକାର ଅଛି? ସେହି ସରୁ ଗଳି ରାସ୍ତାରେ ପଡ଼େ ମାଆ କରମାବାଈଙ୍କର ଘର । କିଏ ଏହି କରମାବାଈ? ଏହାର ମଧ୍ୟ ଏକ ଗୁଢ଼ତତ୍ତ୍□ ରହିଛି ।

ଦିନକର ଘଟଣା । କରମାବାଈ ନିଜର ଭଙ୍ଗା କୁଡ଼ିଆ କାନ୍ଥକୁ ଡେରି ହୋଇ କେତେ କ'ଣ ଭାବି ଭାବି ଲୁହ ଗଡ଼ାଇ କାନ୍ଦୁଥିଲା, ହଠାତ୍ ବାହାରୁ ମା' ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ବାଳକର କଣ୍ଠସ୍□ର ଶୁଭିଲା । ନିଜ କାନକୁ ସେ ବିଶ୍□ାସ କଲାନାହିଁ । କିଏ ଅଛି ତାର, ସେ ତ ସେହି ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ, ପୁଅ, ସ୍□ାମୀ, ବାପା, ମାଆ କରି ଦୀର୍ଘ ୩୦ ବର୍ଷ ଦେବଦାସୀ ହୋଇ ନିଜର କୈଶୋର ଓ ଯୌବନାବସ୍ଥା ଅତିବାହିତ କରି ସେବା କରିଛି । ଆଜି ସେ ଏକା ବୃଦ୍ଧା। ତା'ର ସବୁ ସୁଖ-ଦୁଃଖ ସେହି ପରମେଶ୍□ର ହିଁ ଜାଣନ୍ତି । କିଏ ମା' ବୋଲି ଡାକିଲା ବସିବା ସ୍ଥାନରୁ ଦୌଡ଼ି ଆସି ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ ଜରାଜୀର୍ଣ୍ଣ ଧୂଳି ଧୂଷରିତ ପାଞ୍ଚ ସାତ ବର୍ଷର ବାଳକଟିଏ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିବାର ଦେଖିଲା, ବୃଦ୍ଧାକୁ ଦେଖି ପିଲାଟି କହିଲା - ମା! ମୁଁ ଦି' ଦିନ ହେଲା କିଛି ଖାଇ ନାହିଁ । ଘରେ ଯାହା ଅଛି ମୋତେ ଖାଇବାକୁ ଦିଅ, ମୁଁ ଆଉ ଭୋକ ସମ୍ଭାଳି ପାରୁନାହିଁ । ମରିଯିବି ମା! ମୋତେ ଯାହା ଅଛି ଖାଇବାକୁ ଦିଅ । ଆଖିକୁ ଭଲ ଦିଶୁ ନ ଥିବା କରମାବାଈ ପିଲାଟି ଦୁଃଖ ସହି ନ ପାରି ପିଠି ଥାପୁଡ଼େଇ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ସ୍ନେହରେ ଘର ଭିତରକୁ ଡାକି ଆଣିଲା। କ'ଣ ଖାଇବାକୁ ଦବ? ଘରେ ତ କିଛି ନାହିଁ । ଦୌଡ଼ି ଯାଇ ଚାଉଳ ହାଣ୍ଡିକୁ

ଅଣ୍ଡାଳିଲା । ଦେଖିଲା ହାଣ୍ଡିରେ ଅଳ୍ପ ଅରୁଆ ଚାଉଳ ଓ ମୁଗଡାଇ ଦି'ଟା ପଡ଼ିଛି । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନେଇ ଆସିଲା, ପରିବା କୁଲେଇରେ ଗୋଟିଏ କଞ୍ଚା କଦଳୀ ଓ ୨ଟି ସାରୁ ପଡ଼ିଛି । ତାକୁ ଧୋଇ ଯତ୍ନରେ ଚୋପା ଛଡ଼େଇ କାଟି ଦେଇ ସବୁ ମିଶାଇ ଚୁଲିରେ ଖେଚୁଡ଼ି ବସାଇଦେଲା । ଡେରି ହେଲେ ପିଲାଟା ଭୋକରେ ବେଶୀ ଆଉଟୁ ପାଉଟି ହେବ । ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ଚୁଲି ଜାଳି ଖେଚୁଡ଼ି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ବାରିରୁ କଦଳୀ ପତ୍ର କାଟିଆଣି ତହିଁରେ ଦାନ୍ତକାଠିର ପଛ ଭାଗରେ ଘାଣ୍ଟୁଥିବା ଖେଚୁଡ଼ିକୁ ପରଶି ଦେଲା, ପାଣି ଗିଲାସ ଓ ନଡ଼ିଆ ଚଟ ପକାଇ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ସ୍ନେହରେ ହାତକୁ ଧରି ପିଲାଟିକୁ ଖୁଆଇଦେଲା।

ଖାଇସାରି ପିଲାଟା କହିଲା, ମା! ଏତେ ସୁଆଦିଆ ଖେଚୁଡ଼ି ମୁଁ କେବେ ଖାଇନାହିଁ । ପିଲାଟା ଠାରୁ ମାଆ ଡାକ ଓ ଏଭଳି ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣି ଖୁସିର ଲୁହ କରମାବାଈ ଆଖିରୁ ଝରି ପଡ଼ିଲା ଓ ଭାବ ବିହ୍□ଳ ହୋଇ କହିଲା- ବାବୁରେ! ତୋତେ ଯେବେ ଭୋକଲାଗିବ ତୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୋ ଘରକୁ ଚାଲି ଆସିବୁ । ଯାହା ଥିବ ମୁଁ ରୋଷେଇ କରି ଦେବି। ତୁ ଶାନ୍ତିରେ ଖାଇ ଚାଲିଯିବୁ । ଏହିଭଳି ପିଲାଟି ସବୁଦିନ ଆସି ପହଞ୍ଚିଯାଏ। ବୃଦ୍ଧା କରମା ଖେଚୁଡ଼ି ନିଜ ହାତରେ ତିଆରି କରେ ଓ ପିଲାଟି ଖାଇସାରି ଚାଲିଯାଏ । ଟିକିଏ ହେଲେ ବୃଦ୍ଧା ଦୁଃଖ କରେନି । ବରଂ ଶାନ୍ତିରେ ପିଲାଟି ଖାଇସାରିବା ପରେ ଯାହା ବଳିଥାଏ ତାକୁ ଖାଇ ଖୁସି ହୁଏ । ଦିନକର ଘଟଣା । ଠାକୁରଙ୍କ ବଡ଼ପଣ୍ଡା ସେହି ମାର୍କଣ୍ଡ ସାହିଦେଇ ଯାଉଥାନ୍ତି । ଠିକ୍ କରମାବାଈର ଘର ଆଗରେ ଚନ୍ଦନ କସ୍ତୁରୀ ବାସ୍ନା ମହକି ଉଠିଲା। ବଡ଼ ପଣ୍ଡା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଗଲେ । ପ୍ରଥମେ ତ କିଛି ବୁଝି ପାରିଲେନି । ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଚନ୍ଦନ କସ୍ତୁରୀ ବାସ୍ନା ଏଠି କିପରି ସମ୍ଭବ? ଯେଉଁ ଆଡୁ ବାସ୍ନା ଆସୁଥିଲା ସେଇପଟେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଉ ଯାଉ ସେଇ କରମାବାଈର କୁଡ଼ିଆ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ଦୁଆର କବାଟ ଠକ୍ ଠକ୍ କଲେ । ବୃଦ୍ଧା କରମା କବାଟ ଖୋଲି ବଡ଼ପଣ୍ଡାଙ୍କୁ ନିଜ ଦୁଆରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିବାର ଦେଖି ପ୍ରଥମେ ବିଶ୍□ାସ କରି ପାରିଲା ନାହିଁ । ପରେ ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ ହୋଇ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି ପ୍ରଣାମ ଜଣାଇଲା । ବଡ଼ପଣ୍ଡା ପଚାରିଲେ, କରମା! ତୁ ସତ କହ ! ତୋ ଘରକୁ ଆଜି କିଏ ଆସିଥିଲେ । ଭୟ ମିଶ୍ରିତ କଣ୍ଠରେ କରମା କହିଲା ଗୋସେଇଁ ମହାପ୍ରଭୁ! ଏ ଦୀନ ଦୁଃଖୀ ଘରକୁ କିଏ ବା କାହିଁକି ଆସିବ? କେହି ଆସି ନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବଡ଼ପଣ୍ଡା କରମାର କଥାକୁ ବିଶ୍□ାସ କଲେ ନାହିଁ । ପୁନର୍ବାର ଚଢ଼ା ଗଳାରେ ପଚାରିଲେ - "ମୁଢ଼ କହ କିଏ ଆସିଥିଲେ'? ଗୋସେଇଁ ମହାପ୍ରଭୁ ମୋ ଘରକୁ କେହି ଆସନ୍ତି ନାହିଁ । କେବଳ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ପିଲା ଆସି ଭୋକ ଲାଗୁଛି ବୋଲି କହେ ଓ ମୋ ହାତରନ୍ଧା ଖେଚୁଡ଼ି ଖାଇ ଚାଲିଯାଏ, ମୋର କିଛି ଦୋଷ ନାହିଁ, କରମା ଭୟରେ କହିଲା ।

ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟରେ ଚାହିଁ ରହିଲେ କରମାକୁ ମହାପ୍ରଭୂଙ୍କ ବଡ଼ପଣ୍ଡା । ମନେ ମନେ ଭାବିଲେ କେତେ ଭାଗ୍ୟବାନ ଏ ଦେବଦାସୀ । ସ୍□ୟଂ ମହାପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀ ମନ୍ଦିରରେ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ହାତରନ୍ଧା ଛାଡ଼ି ଏ ଭଙ୍ଗା କୁଡ଼ିଆକୁ ଆସି ଦେବଦାସୀ କରମାର ହାତରନ୍ଧା ଖେଚୁଡ଼ି ଖାଇ ଚାଲି ଯାଉଛନ୍ତି । ଧନ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁ, ଧନ୍ୟ ତୁମର ମହିମା, ଧନ୍ୟ ତୁମର ଲୀଳା । ଏ କଥା ମନରେ ଭାବି ବଡ଼ପଣ୍ଡା କହିଲେ "ଆଲୋ କରମା, ଚିନ୍ତା କରିଛୁ ତ, ତୁ କେଡ଼େ ଅପରାଧୀ । ଅଗାଧୁଆ, ଆଚାର ବିହୀନ ହୋଇ ଦାନ୍ତ କାଠି ପଛ ଭାଗରେ ଗୋଳେଇ ଖେଚୁଡ଼ି କରି ଦେଉଛୁ, ଜାଣିଛୁ ତାର ପରିଣାମ କ'ଣ'? ଭୟରେ ଥରି ଥରି ବୃଦ୍ଧା କରମା କହିଲା, ମହାପ୍ରଭୁ! ମୁଁ ଜାଣେନି ସେ ପିଲାକୁ । ସେ ଭୋକ ଲାଗୁଛି ବୋଲି କହି ମା' ବୋଲି ଡାକେ ଓ ଖାଇବାକୁ ମାଗେ । ତେଣୁ ମୁଁ ତାକୁ ଖେଚୁଡ଼ି କରି ଦିଏ । ଗୋସେଇଁ କହିଲେ ଆଲୋ ହୁଣ୍ଡି ସେ ଆଉ କେହି ନୁହଁନ୍ତି । ସେ ହେଉଛନ୍ତି ତୋର ଆରାଧ୍ୟ ଦେବତା କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ନାଥ, ଜଗତର କର୍ତ୍ତା ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ଗୋସେଇଁଙ୍କଠାରୁ ଏହା ଶୁଣି କରମା ଜିଭ କାମୁଡ଼ି ଭୋ ଭୋ କରି କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲା । ମୁଁ କେଡ଼େ ଅପରାଧିନୀ । ମୁଁ ମୋ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ପାରିଲିନି । ତାଙ୍କୁ ମୋ ଅଇଁଠା ଦେଲି, କହି ତଳେ ଲୋଟିଗଲା । ଏହା ଦେଖି ବଡ଼ପଣ୍ଡା ଗୋସେଇଁ କହିଲେ ଦେଖ କରମା! ଏ ଅପରାଧ ପାଇଁ ତୁ ନର୍କ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗିବ, କୃମିକୀଟ ହେବୁ। ଏ ଜନ୍ମର ଅର୍ଜିତ ପୁଣ୍ୟ ସବୁ ତୋର ନଷ୍ଟ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଯେଉଳି ଆଉ ଏପରି ଭୁଲ ନ ହୁଏ । ଯଦି ଏହାପରେ ପ୍ରଭୁ ଆସନ୍ତି ସ୍ନାନ ଶୌଚ କରି, ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ଶ୍□ତବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ କରି ତାଙ୍କୁ ରାନ୍ଧି ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ ତୋର ପାପ ସବୁ ଧୋଇଯିବ। ଏହା କହି ନିଜ ଭାଗ୍ୟକୁ ନିନ୍ଦି ଓ କରମାକୁ ମନେ ମନେ ପ୍ରଶଂସା କରି ଘରୁ ବାହାରି ଚାଲିଗଲେ ।

ପରଦିନ ସକାଳୁ ସ୍ନାନ ସାରି ଧୁଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ଖେଚୁଡ଼ି ରାନ୍ଧି ଚାହିଁ ରହିଛି କରମା ଦୁଆର ମୁହଁରେ । କେତେ ବେଳେ ତାର ପ୍ରଭୁ ଆସିବେ, ମା' ବୋଲି ଡାକିବେ, ସ୍ନେହ ଆଦରରେ କୋଳେଇ ନେଇ ଖେଚୁଡ଼ି ଖୁଆଇଦେବ । ବେଳ ଗଡ଼ି ଗଲାଣି, ତଥାପି ତାଙ୍କର ଦେଖା ନାହିଁ । ସେ କିପରି ଖାଇବ, ଏହା ଭାବି ଭାବି ଦିନ ବିତିଗଲା । ପରଦିନ ମଧ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା କଲା । କିନ୍ତୁ ପିଲାଟା ଆଉ ଆସିଲାନି। ବୃଦ୍ଧା କରମା ପିଲାଟିକୁ ଝୁରି ଝୁରି ବିଛଣା ଉପରେ ପଡ଼ି ରହିଥାଏ । ଅନ୍ନଗତ ପ୍ରାଣ ନ୍ୟାୟରେ ଦେବଦାସୀ କରମାର ଶରୀର ଅବସନ୍ନ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଶିଥିଳ ହେଲା ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ । କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ବିଳାପ କରୁଥାନ୍ତି । ମୁଁ ହତଭାଗିନୀ ପାଖରେ ପାଇ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ପାରିଲିନି । ମୋ ଅପରାଧ ପାଇଁ ମୋତେ କ୍ଷମା କର, ମୁକ୍ତି ଦିଅ ପ୍ରଭୁ ମୁଁ ଆଉ ଏଭଳି ପାପ ଏ ଜନ୍ମରେ କରିବି ନାହିଁ । ଏ ଦାସୀର ତୁମେ ଆଶା ଓ ଭରସା । ଏ ତନ, ମନ, ଯୌବନ ସବୁ କିଛି ମୁଁ ତୁମକୁ ଅର୍ପଣ କରିଛି । ତୁମେ ନ ଆସିଲେ ଶୁଖି ଶୁଖି ମରିଯିବି ପଛେ ଅନ୍ନ ଜଳ ସ୍ପର୍ଶ କରିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ଏକ ପତିତା, ମରିଗଲେ ତୁମକୁ ପାତକ ଲାଗିବ ପ୍ରଭୁ । ତମ ନୀଳ ଚକ୍ରବାନାରେ କଳଙ୍କ ଲାଗିବ।

କିଛିଦିନ ପରେ ହଠାତ୍ ଦିନେ ରାତ୍ରିର ଶେଷ ପ୍ରହରରେ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ସ୍□ପ୍ନାଦେଶ ହେଲେ ପ୍ରଭୁ । ନିଜେ ଆସି କହିଲେ, ଗଜପତି! ଆଜି ରାତିରେ କରମାବାଈ ମୋତେ ଭଜି ଭଜି ଦେହ ତ୍ୟାଗ କରିଛି । ସେ ମୋର ମାଆ ଭଳି। ତା'ର ସ୍ନେହ ବନ୍ଧନରେ ମୁଁ ବନ୍ଧା । ପ୍ରତିଦିନ ମୁଁ ତା ହାତରନ୍ଧା ଖେଚୁଡ଼ି ଖାଏ । ସେ ଖାଦ୍ୟ ମୋତେ ଆନନ୍ଦ ଦିଏ । ମୁଁ ନ ଯିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଖାଏ ନାହିଁ । ମୋ ପିଠି ଥାପୁଡ଼ାଇ ଖୁଆଇଦିଏ, ସେ ମୋ ପାଇଁ ଅଧିକ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗଜପତି ଉଠିପଡ଼ି ସ୍□ପ୍ନ କି ବାସ୍ତବ ବୁଝି ନ ପାରି ପାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ମାର୍କଣ୍ଡ ସାହି ଯାଇ ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ପାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାଜ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ସହ ଯାଇ ପ୍ରକୃତ କଥା ଜାଣିଲେ ଓ ଦେବଦାସୀ କରମାବାଈର ଶବ ସ୍□ର୍ଗଦ୍□ାରରେ ସତ୍କାର କରିବାପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ । ଗଜପତି ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରଜ୍□ଳିତ ବୈଷ୍ଣବାଗ୍ନି ପ୍ରଦାନ ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦେଲେ । ଲକ୍ଷାଧିକ ଭକ୍ତଙ୍କ ସମାଗମରେ ଶବ ନିଆଗଲା। ସ୍□ର୍ଗଦ୍□ାରରେ ହରିବୋଲ ହୁଳହୁଳୀ ଧ୍□ନିରେ ଶବ ସତ୍କାର ହେଲା। ସେହି ସ୍□ର୍ଗଦ୍□ାରରେ ରାଜା ଗଜପତି ଘୋଷଣା କଲେ - ଯେଉଁ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ତ୍ରେତିଶ କୋଟି ଦେବତାଙ୍କୁ ଅଗୋଚର, ଯାହାଙ୍କ କୃପା ଲାଭ କରିବାକୁ ମୁନିଋଷି କୋଟି କୋଟି ବର୍ଷ ତପସ୍ୟା ଆଚରଣ କରି ସୁଧା ସକ୍ଷମ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ, ସେହି ପ୍ରଭୁ ଜଗତର ନାଥ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ମମତା ଡୋରିରେ ବାନ୍ଧି ପାରିଥିବାରୁ କରମାବାଈର ହାତରନ୍ଧା ଖେଚୁଡ଼ି ବାହୁଡ଼ାଯାତ୍ରା ଅବସରରେ ଖେଚୁଡ଼ିଭୋଗ ସମର୍ପଣ କରାଯିବ । ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଜପତିଙ୍କ ଆଦେଶରେ ବାହୁଡ଼ା ଯାତ୍ରାରେ କରମାବାଈ ଖେଚୁଡ଼ି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଭୋଗ ହୋଇ ଆସୁଛି । ଧନ୍ୟ କରମାବାଈ, ଧନ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁ, ଧନ୍ୟ ତୁମ ଲୀଳା ।

ପତିତ ପାବନ

ଜଗତରନାଥ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରଭୁ କାଳିଆ ସାଆନ୍ତଙ୍କର ନିତିକାନ୍ତି ଯେତେପ୍ରକାର ତାହା ସହୁ ସ୍□ଚ୍ଛ, ପବିତ୍ର ଓ ନିର୍ମଳ ମନରେ ଅର୍ପଣ କରାଗଲେ ଆଦରରେ ସେ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । ସେହିଭଳି ପବିତ୍ର କାୟୋମନବାକ୍ୟରେ ବର୍ଷସାରା ଭକ୍ତମାନେ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରକୁ ପ୍ରବେଶ କରି ଚକାଆଖିକୁ ଦର୍ଶନ କରି ନିଜକୁ ମାନବଜନ୍ମର ସାର୍ଥକତା ପ୍ରତିପାଦନ କରନ୍ତି। ଯେଉଁଭକ୍ତ ଦୂରଦୂରାନ୍ତରରେ ରହି କିମ୍ବା ବିଭିନ୍ନ ପାରିପାର୍ଶ୍□ିକ ଅଭାବରୁ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରରେ ଦର୍ଶନ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ ତାକୁ ପ୍ରଭୁ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡ ଘୋଷଯାତ୍ରାରେ ରଥ ଉପରେ ଦର୍ଶନ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନକୁ ସାର୍ଥକ କରନ୍ତି । ପୁନଶ୍ଚ ସେଥିରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେଉଥିବା ଶ୍ରଦ୍ଧାଳୁମାନଙ୍କୁ ସେ ସିଂହଦ୍□ାରରେ ପ୍ରବେଶ କରୁକରୁ ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍□ରେ ପତିତପାବନ ନାମରେ ବିରାଜମାନ କରୁଛନ୍ତି । ସେହି ଶ୍ରଦ୍ଧାଳୁମାନଙ୍କୁ ସିଂହଦ୍□ାର ସମ୍ମୁଖରୁ ଦର୍ଶନ କରି ନିଜର ମାନବଜନ୍ମକୁ ସାର୍ଥକ କରନ୍ତି। ମହାପ୍ରଭୁ କାଳିଆ ସାଆନ୍ତ ସେମାନଙ୍କର ମନସ୍କାମନା ପୁରଣ କରିଥାନ୍ତି । ସେଇଥି ପାଇଁ ସେ ପତିତପାବନ ନାମର ଖ୍ୟାତ ।

ଜଗତରନାଥ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ । ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ରହି ଆସିଥିବା ଆରୋପ ଜନିତ ମଳିନତାକୁ ତୁଟାଇ ସେ ହୋଇଛନ୍ତି ନିଷ୍କଳଙ୍କ ଦେବତା । ଜଗନ୍ନାଥ ତାଙ୍କର ସେହି ପୂଜା-ଉପାସନାରେ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ମୂଳଧାର ସଂଖ୍ୟାଯୋଗ ଓ ଦର୍ଶନର ସେହି ଭୂତ ପ୍ରକୃତି ମୋକ୍ଷର ଯଥାର୍ଥ କୈବଲ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇଥାଏ । ସେ କାହାରିକୁ ସତରେ ପତିତ କରନ୍ତି ନାହିଁ କମ୍ବା ମତାନ୍ତି ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଆଖିରେ ବା ଦରବାରରେ ହୀନ ଦରିଦ୍ର ଅପବିତ୍ର ନୁହେଁ କି ବ୍ରାହ୍ମଣ, ରାଜା, ବଣିକ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ମଠାଧୀଶ ଆଦି ଧନୀ ତଥା ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଜାତି ବୋଲି କହି ପବିତ୍ର ନୁହଁନ୍ତି । ଯାହାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପତିତ ନାହିଁ । ପତିତ ବୋଲି କେହି ଅପବିତ୍ର ନୁହଁନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ପୁଣି କିପରି ଆମେ ସମ୍ବୋଧନ କରି ପାରିବା ପତିତପାବନ । ସେ ହେଉଛନ୍ତି ସାରା ବିଶ୍□ରେ ଏକରେ ଅନେକ ଓ ଅନେକରେ ଏକ ରୂପ । ସମଗ୍ର ବିଶ୍□ ମୈତ୍ରୀ ଭାବର ପ୍ରତୀକ ବୁଦ୍ଧ-ଜୈନ-ଯୀଶୁ-ଆଲ୍ଲା ଓ ଜଗନ୍ନାଥ । ବିଶ୍□ାବସୁର ଆରାଧ୍ୟରେ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉପାସ୍ୟର ଭେଦଭାବ ତୁଟାଇ ସେ ହୋଇଛନ୍ତି ନିଷ୍କଳଙ୍କ ଦେବତା ଜଗନ୍ନାଥ । ସାରା ଜଗତକୁ ସୁଚାରୁ ରୂପେ ସମସ୍ତ ପାର୍ଥିବ ଓ ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥକୁ ଚଳାଇବା ଯାହାଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ । ଏହାଛଡ଼ା ତେତ୍ରିଶ କୋଟି ଦେବାଦେବୀ ତ ତାଙ୍କରି ଇଙ୍ଗିତରେ। ସକଳ ସ୍ରଷ୍ଟା ଯିଏ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ପୁଣି କ'ଣ ରହିଲା ପତିତ ଯାହାକୁ ସେ ସେଥିରୁ ନିବୃତ କରିବେ । କିଏ ବା ତାଙ୍କୁ ଭୁଲରେ କହିବ ପତିତ ପାବନ ।

ଅଟଳ ଅଚଳ ସ୍ଥିର ମହାମେରୁ ପରି ଦୁଇବାହୁ ଟେକି ଚକାଡୋଳା ଜଗନ୍ନାଥ କେବଳ ରତ୍ନ ସିଂହାସନାରୂଢ଼ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି ବରଂ ମାନବ ଜାତି ପାଇଁ ମେରୁଦଣ୍ଡ ଓ ବିପଦାପଦର ସୁହୃଦ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ କେବଳ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ନୁହେଁ ବରଂ ମାନବ ଜାତିର ଅସ୍ଥିତ୍□ ବା ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ନାହିଁ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ଧର୍ମମତବାଦ ଓ ସଂସ୍କାରକୁ ଏହି ଜଗନ୍ନାଥ ଧର୍ମ ସଂସ୍କୃତି ଭେଦଭାବ ଭୁଲି କୋଳେଇ ନେଇଛି । ଆଜି ସମଗ୍ର ଦେଶର ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ସଂସ୍କାର ପାଇଁ ଜଗନ୍ନାଥ ଉପାସନାକୁ ଆଦରି ନେଇଛନ୍ତି । ବିବର୍ତ୍ତନ ଧାରାରେ ଏକ ବିଶାଳ ଇତିହାସକୁ ପିଠିରେ ବୋହି ଜଗନ୍ନାଥ ଧର୍ମ ଓ ଉପାସନା ଧୀର ମନ୍ଥର ଗତିରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କରିଛି ଏକାକାର । ଏହା ମଧ୍ୟରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ବହୁଧର୍ମ ମତବାଦ ଓ ସେଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ଥାନ ପତନ । ସବୁକୁ ଅନ୍ତରସ୍ଥ କରି ସେ ହୋଇଛି ଜଗତର ନାଥ ଜଗନ୍ନାଥ । ଏ ସବୁକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖିଲେ ପତିତପାବନ ଅର୍ଥର ଯଥାର୍ଥ ମିଳେ ନାହିଁ ।

ଜାତି-ବର୍ଣ୍ଣ ଧର୍ମ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସେ ଜଗତର ନାଥ ଜଗନ୍ନାଥ । ସର୍ବ ଧର୍ମ ସମନ୍□ୟର ଆରାଧ୍ୟ ଦେବତା ଭାବରେ ସେ ପରିଚିତ । ତାଙ୍କର ମହାପ୍ରସାଦ କେବଳ ଓଡ଼ିଶାରେ ସ୍□ତନ୍ତ୍ର ନୁହେଁ ବରଂ ସାରା ଭାରତବର୍ଷରେ ଏହାର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ପ୍ରତିପାଦିତ କରିଛି । ମହାପ୍ରସାଦ ସେବନରେ ଜାତିଭେଦ ନାହିଁ ସତ ବରଂ ଏହାର ସେବନରେ ମୁଖ ଓ ହସ୍ତ ଉଚିଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯାହା କି ଏକ ବିରଳ ସ୍□ାତନ୍ତ୍ର୍ୟ । ଏହା ଏକ ସାମାଜିକ କଥା ନୁହେଁ ବରଂ ଏହା ଭିତରେ ଲୁଚି ରହିଛି ମାନବ ଜାତିର ପ୍ରାଚୀନ ଓ ଐତିହ୍ୟ-ପରମ୍ପରା । ଏଥିପାଇଁ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଆଜି ଗର୍ବିତ। ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ପରମ୍ପରାର ପ୍ରତୀକ ଜଗନ୍ନାଥ ଧାମ ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷର ଚାରିଧାମ ଭିତରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍□ ଲାଭ କରିଛି । ତେଣୁ ପୃଥିବୀରୁ ବହୁ ଦେଶରୁ ବହୁ ଭକ୍ତ, ଶ୍ରଦ୍ଧାଳୁ ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଦର୍ଶକ ମଧ୍ୟ ସମାଗମ ହୁଅନ୍ତି । ବିଶେଷତଃ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ମହାପ୍ରସାଦ ଯାହାକି ଅବଢ଼ା ନାମରେ ଖ୍ୟାତ । ତାହାକୁ ସେବନ କରି ନିଜକୁ ପରମ ଭାଗ୍ୟବାନ ମନେ କରିଥାନ୍ତି । ମହାପ୍ରସାଦକୁ କେହି ବାଢ଼ନ୍ତି ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ଜାତି-ବର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ବିଶେଷରେ ହାଣ୍ଡିରୁ ନିଜେ ନିଜେ ନେଇ ସେବନ କରି ""ଜାତି ଓ ଭେଦ''ର ଭେଦାଭାବକୁ ଭୁଲି ଯାଆନ୍ତି । କାୟମନୋବାକ୍ୟରେ ମହାପ୍ରସାଦ ସେବନ କରି ନିଜକୁ ଧନ୍ୟ ମନେ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏକାତ୍ମଭାତୃଭାବ ଓ ମାନବ ଧର୍ମର ଐକ୍ୟ ଓ ଅଖଣ୍ଡତା ପ୍ରତିପାଦିତ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମନରେ ଉଦାରତା ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଥାଏ । ଏହା ହିଁ ଜଗତର ନାଥ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପବିତ୍ର ପୀଠର ପରମ୍ପରା । ଫଳତଃ ଏଥିରୁ ପତିତପାବନର ସାର୍ଥକତା ରହିଲା କେଉଁଠି? କାରଣ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଓ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କର । କେଉଁ ପତିତକୁ ଉଦ୍ଧରିବାର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠୁନାହିଁ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପରମ ତଥା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସେବକ କବି ଜୟଦେବ ଭଗବାନଙ୍କ ଦଶାବତାର ବର୍ଣ୍ଣନା କଲାବେଳେ ନବମ ଅବତାର ଭାବରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ସ୍ଥାନରେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ଏକ ଅବତାର ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ଯାହାକି ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଏହି ବୁଦ୍ଧ ଓ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ବହୁ ଧର୍ମର ମତବାଦ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଉଠିଛି । କିନ୍ତୁ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପ୍ରତିଭାକୁ ପ୍ରତିହତ କରିବାରେ କୌଣସି ଧର୍ମ ସଂପ୍ରଦାୟ ସକ୍ଷମ ହୋଇପାରି ନାହିଁ । ବରଂ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଏ ସବୁ ମିଶି ଏକ ଗଣଧର୍ମରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ଷ ବର୍ଷର ଧର୍ମ ମତବାଦର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦାର୍ଶନିକ ତତ୍ତ୍□ଗୁଡ଼ିକ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରୂପେ ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେସବୁର ସାରତତ୍ତ୍□କୁ ସାଧାରଣ ଜନତା ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇ ଗୋଟିଏ ଧର୍ମଭାବରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ମାନି ନେଇଛନ୍ତି । ପ୍ରାଚୀନ ଜଗନ୍ନାଥ ଧର୍ମର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହିଁ ସବୁ ମତବାଦର କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ । ଜଗନ୍ନାଥ ଧର୍ମ ଓ ଉପାସନା ସବୁ ଧର୍ମ ମତବାଦକୁ ଆତ୍ମସ୍ଥ କରିଛି। ସବୁ ଧର୍ମ ଓ ମତବାଦ ତାଙ୍କଠାରୁ ସୃଷ୍ଟି ଓ ତାଙ୍କରି ଠାରେ ବିଲୟ । ତେଣୁ ମୁକ୍ତି ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ପତିତପାବନ କହିବାର ସେପରି କିଛି ଯଥାର୍ଥତା ନାହିଁ । କାରଣ ସେ ହିଁ ଜଗତର କର୍ତ୍ତା ଜଗନ୍ନାଥ । ଏହାଠାରୁ ଆଉ ଅଧିକ କ'ଣ ହୋଇପାରେ ?

ଆଜି ସମଗ୍ର ଦେଶର ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ସଂସ୍କାର ପାଇଁ ଡିଣ୍ଡିମ ବାଜୁଛି କିନ୍ତୁ ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଧର୍ମ ଉପାସନାରେ ଏହା ଗୃହୀତ ହୋଇସାରିଛି ଯେ, ଏହି ଧର୍ମ ଉପାସନା ଓଡ଼ିଆ ବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଣରେ ସଞ୍ଜିବନୀ ସ୍□ରୂପେ ରହି ଆସିଛି । ତେଣୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପତିତ ହେବାର ପ୍ରଶ୍ନ ନାହିଁ କିମ୍ବା ତାକୁ ତାରଣ କରି ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ପତିତପାବନ ନାମରେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜିବାର ଭ୍ରମ ଧାରଣା ମଧ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବାର ନାହିଁ । ଯେ ହେତୁ ସେ ଜଗତର ନାଥ । ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କର ଓ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କର । ଏହି ତତ୍ତ୍□ ଆମକୁ ଅନ୍ତରସ୍ଥ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଧନ୍ୟ ପ୍ରଭୁ ତୁମର ଲୀଳା.. ଧନ୍ୟ ପ୍ରଭୁ ତୁମର ତତ୍ତ୍□ ।

ସତ୍ୟ ଓ ଧର୍ମରେ ଯେ ହୁଏ ପଥିକ
　　　　ତୁମ ପାଦେ ରଖି ଲକ୍ଷ୍ୟ...
ଜୀବନ କଳସ ପୂର୍ଣ୍ଣହୁଏ ତାର
　　　　ଆହେ ପ୍ରଭୁ ଦୟାମୟ ।।
ତୁମନାମ ପ୍ରଭୁ ସ୍ମରଣ କରିଣ
　　　　ପୁଲକିତ ହୁଏ ପ୍ରାଣ..
ସଂସାର ସାଗରୁ ପାରିକର ପଭୁ
　　　　ଦୟମୟ ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ।।
ତୁମ ନାମେ ପ୍ରଭୁ କି ମାୟା ରହିଛି
　　　　ଉଚ୍ଚାରଣେ ପେଟପୁରେ..
ତା'ଠାରୁ ଅଧିକ ତୁମ ଦରଶନ
　　　　ନାହିଁ କିଛି ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁରେ ।।

<u>ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ</u>

- ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ତତ୍ତ୍□, ପଣ୍ଡିତ ସୂର୍ଯ୍ୟନାରାୟଣ ଦାଶ, ୧୯୬୬

- ତତ୍ତ୍□ ଓ ତଥ୍ୟର ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ, ଡଃ. ତୁଳସୀ ଓଝା, ୨୦୧୫
- ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ତତ୍ତ୍□ ରହସ୍ୟ, ଶିବସେନା ପ୍ରଚାର ସମିତି, ୨୦୧୦
- ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ତତ୍ତ୍□, ଡଃ. ପ୍ରଦୀପ୍ତ କୁମାର ଚୌଧୁରୀ, ୨୦୨୩
- ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ କେତେ ଦର୍ଶନ କେତେ ତତ୍ତ୍□, ସୁକାନ୍ତି ମିଶ୍ର

==== 0 ====

ରାଧାନାଥଙ୍କ କାବ୍ୟରେ ଦେବାଦେବୀଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା : ଏକ ଅନୁଶୀଳନ

ଅର୍ଚ୍ଚନା ମହାପାତ୍ର
ଗବେଷିକା

ABSTRACT

କବିବର ରାଧାନାଥ ରାୟ ଓଡ଼ିଶାର ବହୁ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଏବଂ ବହୁ ଆଦୃତ କବିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟତମ । ରାଧାନାଥଙ୍କୁ ଯୁଗସ୍ରଷ୍ଟା, ଯୁଗପ୍ରବର୍ତ୍ତକ, ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ମୂଳଦାତା ଓ ସ୍ରଷ୍ଟାର ଗୌରବରେ ଅଭିହିତ କରାଯାଏ । ଓଡ଼ିଶାର ଦୀର୍ଘକାଳର ସାହିତ୍ୟିକ ପରମ୍ପରାର ଅବସାନ ଘଟାଇ ରାଧାନାଥ ରାୟ ଏକ ଭିନ୍ନ ଏବଂ ନୂତନ ଧାରାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ରାଧାନାଥଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଆଧୁନିକଯୁଗର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି ।

<u>ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ଶବ୍ଦାବଳୀ</u> - କେଦାର ଗୌରୀ, ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା, ନନ୍ଦିକେଶରୀ, ଉଷା, ପାର୍ବତୀ

କବିବର ରାଧାନାଥ ରାୟଙ୍କ ସର୍ଜନଶୀଳ ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ଭାର - (୧) କେଦାର ଗୌରୀ (୧୮୮୫), (୨) ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା (୧୮୮୬), (୩) ନନ୍ଦିକେଶରୀ (୧୮୮୭), (୪) ଉଷା (୧୮୮୮), (୫) ପାର୍ବତୀ (୧୮୯୧), (୬) ଚିଲିକା (୧୮୯୨), (୭) ମହାଯାତ୍ରା (୧୮୯୩), (୮) ଯଯାତି କେଶରୀ (୧୮୯୫), (୯) ଉର୍ବଶୀ (୧୮୯୭), (୧୦) ଦରବାର (୧୮୯୭) । ଏଥି ସହିତ କ୍ଷୁଦ୍ର ରଚନାବଳୀ ଏବଂ ଅନୁବାଦ ସାହିତ୍ୟ ରଚନା କରି ନିଜର ଅପୂର୍ବ କାବ୍ୟ ପ୍ରତିଭାର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି । ରାଧାନାଥ ରାୟ ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟକୁ ଆଣି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ମହାଦ୍ରୁମରେ ପରିଣତ କରିଛନ୍ତି । ରାଧାନାଥଙ୍କ କାବ୍ୟ କବିତାରେ ଆମେ ମୁଖ୍ୟତଃ ତିନୋଟି ବିଭବ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା - ପ୍ରକୃତି, ଜୀବନ ସଂପ୍ରୀତି ଓ ଦୁଃଖ ସହିତ କବି ସତ୍ତାର ନିବିଡ଼ ସଂଯୋଗ। ସେ ଥିଲେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରେମିକ, ଜୀବନର ମୁଗ୍ଧ ଦର୍ଶକ ଓ ଦୁଃଖବାଦର ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ପ୍ରତୀକ । ତାଙ୍କର କବିତାର ଛତ୍ରେ ଛତ୍ରେ ଏହିସବୁ ଭାବଧାରା ସୁସ୍ପଷ୍ଟ । ତାଙ୍କର ସ୍□ଦେଶ ପ୍ରୀତି ଥିଲା ସର୍ବଜନ ବିଦିତ ଓଡ଼ିଶାର ସମଗ୍ର ଭୂଗୋଳକୁ ନିଜର ସାହିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ପରିପ୍ରକାଶ କରିଗଲେ । ରାଧାନାଥ ତାଙ୍କ କାବ୍ୟରେ ବନ, ପର୍ବତ, ପାହାଡ଼, ପ୍ରକୃତି, ତୀର୍ଥକ୍ଷେତ୍ର ଆଦି ସ୍ଥାନକୁ ଦେଇଛନ୍ତି । ଦେବଦେବୀ ତାଙ୍କ ଲେଖନୀରେ ମହତମୟ ହୋଇଛନ୍ତି । ରାଧାନାଥ ଯେପରି ଭାବରେ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରେମୀ, ସେ ମଧ୍ୟ ଆଉ ଏକ ଭାବେ ଦେଶର ରାଜ୍ୟର ଅନେକ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ ଭ୍ରମଣ କରି ସେସବୁକୁ ନିଜ କାବ୍ୟ କବିତାରେ ରୂପ ଦେଉଛନ୍ତି ।

ତାଙ୍କ ଲେଖନୀ ମୁନର କାଉଁରୀ ସ୍ପର୍ଶରେ ବହୁ ଅନାମଧେୟ ନଦୀଗିରି ଜନପଦ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରସଙ୍ଗ ମନୁଷ୍ୟର ଶ୍ରୁତିରେ ଆଲୋଡ଼ନ କରିଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ସ୍ଥାନର ବିଶେଷତ୍□ କିଛି ନା କିଛି ସେ ପ୍ରତିପାଦନ ନିମ୍ନରେ ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କିତ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରାଗଲା ।

କେଦାରଗୌରୀ

ରାଧାନାଥ ରାୟଙ୍କ ପ୍ରଥମ କାବ୍ୟ କେଦାରଗୌରୀ ଭୁବନେଶ୍□ର ଏକାମ୍ର ପୃଷ୍ଠଭୂମି ଉପରେ ଆଧାରିତ । ଏହି କାବ୍ୟରେ ଅଛି ପ୍ରଣୟସ୍ନିଗ୍ଧ ଜୀବନର ଏକ ତ୍ୟାଗମୟ ଅଶ୍ରୁଳ କାହାଣୀ । ଲଲାଟ କେଶରୀ ଯେଉଁ ସୁନ୍ଦର ନଗର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ, ତାର ନାମ ହେଲା ଭୁବନେଶ୍□ର । ଏହା ଏକ ରମଣୀୟ ସ୍ଥାନ । ସେହିଠାରେ କେଦାର ଓ ଗୌରୀ ନାମକ ଦୁଇଜଣ କିଶୋର ଓ କିଶୋରୀ ପିଲାଦିନରୁ ପରସ୍ପରକୁ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କର ମିଳନ ପାଇଁ ଉଭୟ ପକ୍ଷର ପିତାମାତା ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହେଲେ । ଏକଦା ସେମାନେ ସ୍ଥିରକଲେ ଗୃହତ୍ୟାଗ କରି ଚାଲିଯିବା । ପ୍ରଥମେ ଗୌରୀ ଚାଲିଯାଇଛି, ଅରଣ୍ୟ ପଥରେ ଏକ ବ୍ୟାଘ୍ରକୁ ଦେଖି ଭୟଭୀତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ଗୁହାରେ ଆତ୍ମଗୋପନ କରିଛି । ସେହି ସମୟରେ ତାର ଉତ୍ତରୀୟ ତଳେ ପଡ଼ିଯାଇଥିଲା । କେଦାର ପୁନର୍ବାର ସେହି ବାଟ ଦେଇ ଫେରିବାବେଳେ ଉତ୍ତରୀୟଟିକୁ ଦେଖି ମ୍ରିୟମାଣ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଗୌରୀକୁ ବ୍ୟାଘ୍ର ଖାଇ ଯାଇଥିବା ଅନୁମାନ କରି ସେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କଲା । ଗୌରୀ ଗୁହାରୁ ବାହାରି କେଦାରର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିଛି । ରାଜା ଲଲାଟ କେଶରୀଙ୍କୁ ସ୍□ପ୍ନାଦେଶ ହେଲା, ସେ କେଦାରଗୌରୀଙ୍କ ଶବ ସଂସ୍କାର କଲେ ଓ ସେହିଠାରେ ଏକ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କଲେ । କେଦାର ଓ ଗୌରୀ ନାମାନୁସାରେ ପ୍ରତିମା ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଭୁବନେଶ୍□ରର କେଦାରଗୌରୀ ମନ୍ଦିର ବିଦ୍ୟମାନ । ସେଠାରେ ଶିବ ଓ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ଉପାସନା କରାଯାଏ । ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ଏହି ମନ୍ଦିର ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଗଢ଼ି ଉଠିଥିବା ରାଧାନାଥଙ୍କ କେଦାରଗୌରୀ କାବ୍ୟ ରଚିତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଏହି ମନ୍ଦିର ଗଢ଼ି ଉଠିଛି । ଏଠାରେ କେଦାର ଅର୍ଥ ଶିବ ଓ ଗୌରୀ ଅର୍ଥ ପାର୍ବତୀ । ମନ୍ଦିର ସମ୍ପର୍କରେ ରାଧାନାଥ କହନ୍ତି -

"ବେନିଙ୍କ ଗୁଣ ସୁମରି ଝୁରି ହୋଇ ଏକାମ୍ର ନଗରୀ ଲୋକେ

ବେନିଙ୍କ ଅନ୍ତିମ - ମଣ୍ଡନ ବିହିଲେ ଜରଜର ହୋଇ ଶୋକେ ।
ବେନିଙ୍କ ଅନଳ - ସଂସ୍କାର କରାଇ ଦେଉଳ ତୋଳାଇ ତହିଁ
ବେନିଙ୍କ ନାମରେ ପ୍ରତିମା ସ୍ଥାପିଲା ନରପତି ଆଜ୍ଞା ବହି ।"(୧)

ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା

ଓଭିଡଙ୍କର ମେଟାପରଫସିସ୍ କାବ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଆପୋଲୋ ଡାଫ୍‌ନି କାହାଣୀକୁ ନେଇ ରାଧାନାଥ ରଚନା କଲେ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା । ଏଠାରେ ଆପୋଲୋ ହେଉଛନ୍ତି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଡାଫ୍‌ନୀ ହେଉଛନ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା। ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ପୌଷ ମାସରେ ରାମାଭିଷେକ ହୁଏ । ଏହି ଉତ୍ସବ ଦର୍ଶନ ଲାଗି ନାନା ସ୍ଥାନରୁ ଦେବଦେବୀମାନେ ଆସି ସିଂହଦ୍□ାରରେ ଅପେକ୍ଷା କରିଥାଆନ୍ତି । କବିଙ୍କ ଭାଷାରେ -

ଅଭିଷେକୋତ୍ସବ ଦର୍ଶନ ସିଂହ ଦୁଆରେ
ବିଜେ ଆଜ ଦେବ-ଦେବୀଏ ଯେଝା ପୂଜା ସମ୍ଭାରେ ।
କେତକୀ-କାନନ-ସଂକୁଳ ରମ୍ୟ ଶ୍ରୀନୀଳାଚଳ ।
ଭଗବତୀ ବାଣପୁରରୁ ଉପନୀତ ସ୍□ଗଣେ (୨)

x x x

ସବା ପଛରେ କାମଦେବ ଓ ରତି ଆସି ଅପେକ୍ଷା ନକରି ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏ ଘଟଣାକୁ ସହି ନପାରି କାମଦେବଙ୍କୁ ଭର୍ତ୍ସନା କଲେ । ଯିଏ ଯେତେ ତେଜସ୍□ୀ ହେଉନା କାହିଁକି, ଫୁଲଧନୁ ପାଖରେ ପଡ଼ିଲେ ତାର ସବୁ ତେଜ ବଣା ହୋଇଯାଏ । ଏତିକି କହି କାମଦେବ ଚାଲିଗଲେ। ଏକଦା ସୁମନ୍ୟୁ-କନ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଭୟ କରି ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ଦୌଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେତେ କାତର ନିବେଦନ କଲେ ମଧ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ଶୁଣିଲା ନାହିଁ । ସେ ନୀଳ ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭରେ ଝାସ ଦେଲେ । ଏକଦା ଧ୍ୟାନ ବଳରେ ଋଷି ସୁମନ୍ୟୁ ଜାଣି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ । ଫଳରେ କୋଣାର୍କର ସୂର୍ଯ୍ୟମନ୍ଦିର ଭାଙ୍ଗିଗଲା ଓ ସେଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂଜା ଉଠିଗଲା । କବି କୋଣାର୍କର ଧ୍□ଂସ ସମ୍ପର୍କରେ କହନ୍ତି-

କୋଣାର୍କ କ୍ଷେତ୍ରରୁ ଉଠିଲା ଅର୍କ ପୂଜା ବିଧାନ
ପରିଣତ ହେଲା ସେ ଦିନୁ ମରୁ ରୂପେ ସେ ସ୍ଥାନ
ସେ ପୂର୍ବ-ଗୌରବ ସାକ୍ଷିଣୀ ମୁଖଶାଳା ମାତର
ପ୍ରତିଧ୍□ନୀ ଛଳେ ପାନ୍ଥକୁ ଏବେ ଦିଏ ଉତ୍ତର । (୩)

ବିଦେଶୀ କାହାଣୀ ଅବଲମ୍ବନରେ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା କାବ୍ୟ ପରିକଳ୍ପିତ । ଏଠାରେ ପ୍ରସଙ୍ଗ କ୍ରମେ କାବ୍ୟର ଆରମ୍ଭରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଉତ୍କଳୀୟ ପରିବେଶରେ ଅବସ୍ଥାପନ କରି ଯେପରି ହରଚଣ୍ଡୀ, ଭୁବନେଶ୍□ରୀ, ମୈନିକେଶ୍□ରୀ, ଭଗବତୀ, କଟକଚଣ୍ଡୀ, ଶାରଳା, କାଳିଜାଇ ଆଦି ଦେବୀ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ, କାମଦେବ ଏବଂ ରତିଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ତାହା ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ ରମଣୀୟ ଓ ଭାବଗର୍ଭକ ହୋଇଅଛି।

ନନ୍ଦିକେଶ୍□ରୀ

ମାଦଳା ପାଞ୍ଜିର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଉପରେ ରାଧାନାଥ ନିର୍ଭର କରି ବିଦେଶୀ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ କଥାବସ୍ତୁ ଆଣି ନନ୍ଦିକେଶ୍□ରୀ କାବ୍ୟ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ନନ୍ଦିକେଶ୍□ରୀ କାବ୍ୟରେ କାଠଯୋଡ଼ି ତୀରରେ ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗ ଦେବଙ୍କ ସମର ସଜ୍ଜାକୁ ରୂପ ଦେଇଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳର ରାଜା ସୁବର୍ଣ୍ଣକେଶରୀ ଗଡ଼ଚଣ୍ଡୀଙ୍କଠାରୁ ଜୈତ୍ରମଣି ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ସୈନ୍ୟ ସାମନ୍ତଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗଦେବ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ ହେଲେ । ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗ ଦେବ ସୈନ୍ୟସାମନ୍ତଙ୍କ ସହିତ ସ୍□ଦେଶକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିବା ବେଳେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ କେଶରୀଙ୍କ କନ୍ୟା ନନ୍ଦିକା ପିତାଙ୍କର ଜୈତ୍ରମଣିକୁ ଅପହରଣ କରି ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗ ଶିବିରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗ ଦେବ ଜୈତ୍ରମଣି ଗ୍ରହଣ କଲେ; ମାତ୍ର ନନ୍ଦିକାକୁ ପତ୍ନୀ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲେ ନାହିଁ । ନନ୍ଦିକାର ଦେଖାଗଲା ଭାବାନ୍ତର । ସେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କଲା । ସୁବର୍ଣ୍ଣକେଶରୀ କନ୍ୟାର ନାମ ଅନୁସାରେ ସେଠାରେ ଏକ ସମାଧି ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କଲେ । ପୀଠର ନାମ ହେଲା ନନ୍ଦିକେଶ୍□ରୀ ପୀଠ । ଇତିହାସ ଏବଂ କଳ୍ପନାର ସମ୍ମିଶ୍ରଣରେ ଏହି କାବ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି । ଏହି କାବ୍ୟରେ କଟକ, ଢେଙ୍କାନାଳ ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରାକୃତିକ ବିଭବ ଓ ଦେବ ଦେବୀଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅତ୍ୟନ୍ତ ମନୋଜ୍ଞ ଭାବରେ କରାଯାଇଛି । କବି କହିଛନ୍ତି -

ଯା ତୀର ନିବାସୀ ମଣି ମହୋତ୍ସବ,
ବସନ୍ତି ଶଇଳେ ଶ୍ରୀନୀଳ ମାଧବ ।
ବସନ୍ତି ଉତ୍ତର ତଟେ ଭଟ୍ଟାରିକା
ଦକ୍ଷିଣେ ନାବିକ-ଅର୍ଚ୍ଚିତା ଚର୍ଚ୍ଚିକା
ସ୍ରୋତେ ଶୈଳ ଶୃଙ୍ଗେ ଶଶାଙ୍କ ଶେଖର
ସିଂହନାଥ ପୁଣି ଧବଳଈଶ୍□ର । (୪)

ଓଡ଼ିଶାର ବୃହତ୍ତମ ନଦୀ ମହାନଦୀକୁ ଗଙ୍ଗାଙ୍କର ସମକକ୍ଷ କରାଇ ଏହା ଗଙ୍ଗାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ରୂପ ବୋଲି କବି କହିଛନ୍ତି ।

ନିରତେ କରିବୁ ଦେବୀଙ୍କର ଧ୍ୟାନ
ମୋଠାରୁ ଦେବୀଙ୍କୁ ନ ଜାଣିବୁ ଆନ ।
ବ୍ରାହ୍ମୀ, ବୈତରଣୀ, ସୁବର୍ଣ୍ଣ ତଟିନୀ
ବଳାଙ୍ଗୀ, ଏ ଚାରି ଦେବୀଙ୍କ ଭଗିନୀ । (୫)

ଉଷା

ଅସାଧାରଣ ସୁନ୍ଦରୀ ଉଷା, ପିତା ନୁରୁଙ୍କ ସହିତ ମୃଗୟା ଦେଖି ଦେଖି ନିଜେ ମୃଗୟାରେ ପାରଦର୍ଶିତା ଅର୍ଜନ କରିଥିଲା । ଶେଷରେ ପୁରୁଷ ପରି ଅସ୍ତ୍ରଚାଳନା, ଘୋଟକ ଚାଳନା ଓ କ୍ଷୀପ୍ରଗମନରେ ସେ ପଟୁତା ଅର୍ଜନ କଲା । ଉଷା ନିଜର ବିବାହ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ବସିଲା । ଯେଉଁ ଯୁବକ ତାକୁ ଦୌଡ଼ ପ୍ରତିଯୋଗୀତାରେ ହରାଇବ, ସେ ତାକୁ ବିବାହ କରିବ । ହେମପୁରର ଯୁବରାଜ ଜୟନ୍ତ ଥିଲା ଶିକାର ପ୍ରିୟ । ସେ ଶିକାର କରିବା ସମୟରେ ଭାଷାର ସୌନ୍ଦର୍ୟ୍ୟରେ ବିମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥିଲା ଓ ଉଷା ସହିତ ଦୌଡ଼ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ଭାଗ ନେଲା । ସେ କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କ ଦୟାରୁ ତିନୋଟି ସୁବର୍ଣ୍ଣକମଳ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଏହି ତିନୋଟି ଉଷାର ଗତିପଥରେ ପକାଇ ସେ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ଜୟଯୁକ୍ତ ହେଲା । ସର୍ତ୍ତାନୁଯାୟୀ ସେ ଉଷାକୁ ବିବାହ କଲେ । ବିବାହ ବେଦୀରେ ଜୟନ୍ତ ଓ ଉଷା ଆକସ୍ମିକ ଭାବେ ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖରେ ପଡ଼ିଲେ । ଏହା ଦେଖି ରାଜା ନୁରୁ ହେଲେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ।

ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଶାଳ୍ମଳୀ ଶୈଳୀରୁ ବଳାଙ୍ଗୀ, ଗଙ୍ଗାହାର ଓ ଶୋଣ ନାମକ ତିନୋଟି ନଦୀ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଆସିଛି । ଏହି ବଳାଙ୍ଗୀ ନଦୀ ତୀରରେ ନୁରୁର ରାଜା ଏକ କାଳୀ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ନଦୀ ଗର୍ଭରୁ ପାଇଥିବା କାଳୀମୂର୍ତ୍ତିକୁ ସେହି ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ବାଲେଶ୍□ରର ମାଣିକ ଖମ୍ବରେ ଥିବା କାଳୀ ମନ୍ଦିର ହିଁ ରାଧାନାଥଙ୍କ କାବ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । କବିଙ୍କ ଭାଷାରେ –

ଥିଲେ ତାର ତୀରେ ନୁରୁ ନାମେ ରାଜା ମହାପ୍ରତାପୀ
ପୂଜୁଥିଲେ ଯେହୁ ନଦୀ ତୀରେ ଶ୍ୟାମା ପ୍ରତିମା ସ୍ଥାପି
ସ୍□ପ୍ନାଦେଶେ ନଦୀ-ଗର୍ଭୁ ନରପତି ଲଭି ବିଗ୍ରହ
ଯଥାବିଧି ନୀତି ଚଳାଇବା ପାଇଁ କଲେ ଆଗ୍ରହ ।
ନଦୀ ତୀରେ ଦିବ୍ୟଲୋଚନ ତୋଳାଇ ତହିଁ ସ୍ଥାପନା
କରାଇ ନଗର-ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ-ରୂପେ କଲେ ଅର୍ଜନା ।

ରାଜା ଦେବୀଙ୍କ କୃପା ଲାଭ କରି ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ । ସକଳ ସୌଭାଗ୍ୟ ତାଙ୍କର ଥିଲେ ହେଁ ଏକମାତ୍ର ଦୁଃଖ ଥିଲା ସନ୍ତାନ ଅଭାବ । ଏକଦା ରାଣୀ ରାତ୍ରିରେ ସ୍□ପ୍ନ ଦେଖିଲେ ଯେ ଏକ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ତାଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ପ୍ରବେଶ କଲା । ସେହି ଜ୍ୟୋତି ତାଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ପ୍ରବେଶ କଲା । ସେହି ଜ୍ୟୋତିରୁ ଏକ କନ୍ୟା ସନ୍ତାନଟିଏ ଜନ୍ମ ନେଲା । ତାର ନାମ ରଖାଗଲା ଉଷା । ଉଷା ଓ ଜୟନ୍ତଙ୍କର ବିବାହ ହେଲା । ଏତେବେଳେ ଦେବୀ କାଳୀ ନୁରୁଙ୍କ ସ୍□ପ୍ନରେ ଦେଖା ଦେଇ ଜଣାଇଲେ ଯେ ପଞ୍ଚଲିଙ୍ଗେଶ୍□ରଠାରେ ଶିବ ଓ ପାର୍ବତୀ ରୂପରେ ଗନ୍ଧର୍ବ ଚିତ୍ରରଥ ଓ ତିଳୋତ୍ତମା ନୃତ୍ୟ କରିବା ବେଳେ ଦେବୀଙ୍କୁ ଅପମାନିତ କରିଥିଲେ । ଦେବୀ କାଳୀଙ୍କ ଅଭିଶାପରେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ସେମାନେ ରାଜକୁମାର ରାଜକୁମାରୀ ଭାବେ ଜନ୍ମ ନେବେ ଓ ସେମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗ୍ରନ୍ଥି ପଡ଼ିବା ସମୟରେ ଉଭୟଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେବ। ରାଜା ସ୍□ପ୍ନରେ ଏକଥା ଜାଣି ଉଷା ଓ ଜୟନ୍ତଙ୍କର ଶବସଂସ୍କାର କଲେ । ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଏକ ସୁନ୍ଦର ମଣ୍ଡପ ନିର୍ମାଣ କରାଇଲେ । ତାହାର ନାମ ହେଲା ଉଷା ମଣ୍ଡପ । କବିଙ୍କ ଭାଷାରେ -

ରାଜ-ଆଜ୍ଞା-ମତେ ଉଷା ଜୟନ୍ତର ସମାଧି ସ୍ଥାନେ

ମଣ୍ଡପ ଗଢ଼ିଲେ ଶିଳ୍ପୀକୁଳ ଆସି ରାଜ-ବିଧାନେ
ଦୂରୁଁ ଦିଶୁଥିଲା ସେ ମଣ୍ଡପ ହର-ଶୈଳ-କଳପ,
ନୁରୁପୁର ଲୋକେ ବୋଲୁଥିଲେ ତାକୁ ଉଷା ମଣ୍ଡପ ।(୮)

ପାର୍ବତୀ

ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀରେ ପାର୍ବତୀ କାବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ସେକାଳର ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ଝଡ଼ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । ଏହା ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ କାବ୍ୟ । ଏଥିରେ ପିତା ଓ କନ୍ୟାର ସମ୍ଭୋଗ ହୋଇଛି ମୁଖ୍ୟ ବିଷୟ । ମାଦଳାପାଞ୍ଜିର ଗଙ୍ଗେଶ୍□ର ଦେବଙ୍କ କାହାଣୀକୁ ନେଇ ରାଧାନାଥ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ପାର୍ବତୀ କାବ୍ୟ ।

ପାର୍ବତୀ କାବ୍ୟର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି ନୀଳାଚଳ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦୋଳ ମହୋତ୍ସବର ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ କବିଙ୍କ ଭାଷାରେ -

ନୀଳାଚଳ ଆଜ ଦୋଳ ମହୋତ୍ସବ
ମତ୍ତ ସର୍ବେ ପୁର ବାସୀ,
ଦ୍ରାବିଡ଼ ଶବତ ହେଳେ ପକାଉଛି
ସିନ୍ଧୁ କୋଳାହଳ ଗ୍ରାସୀ । (୯)

ରାଜା ଗଙ୍ଗେଶ୍□ର ଦେବ ମୟୂରଭଞ୍ଜର ରତ୍ନପୁର ଦୁର୍ଗ ଅବରୋଧ କରିଥାନ୍ତି । ଦୀର୍ଘଦିନ ଧରି ଯୁଦ୍ଧ ଚାଲିଥାଏ । ହେଲେ ରତ୍ନପୁରକୁ ଜୟ କରି ହେଲା ନାହିଁ । ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କ କନ୍ୟା କୌଶଲ୍ୟା ଉପସ୍ଥିତ ଥାନ୍ତି । ରାଜା କାମାସକ୍ତ ହୋଇ କନ୍ୟାକୁ ଉପଭୋଗ କଲେ । ରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶରେ କୌଶଲ୍ୟା ଓ ତାର ନବଜାତ ଶିଶୁପୁତ୍ରକୁ ନିର୍ମମ ଭାବେ ଧଉଳି ପର୍ବତ ନିକଟରେ ଏକ ଗଭୀର କୂପ ମଧ୍ୟରେ ପକାଇ ଉପରୁ ବନ୍ଦ କରି ଦିଆଗଲା । କୂପ ମଧ୍ୟରେ ପୁତ୍ର ସହିତ କୌଶଲ୍ୟା ମୃତ୍ୟୁ ଲଭିଲା । ପୁରୀର ରାଣୀ ଏ ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଅତୀବ ବିଷାଦିତ ହେଲେ । ସେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିରକୁ ଆସି ଗରୁଡ଼ ଖମ୍ବ ପାଖରେ ଅଧିଆ ପଡ଼ିଲେ । ସେଠାରେ ସେ ଶୂନ୍ୟବାଣୀ ଶୁଣିଲେ ଯେ କୌଶଲ୍ୟା ନିଜେ ଆସି ତାର କରୁଣ କାହାଣୀ କହିବ । କବିଙ୍କ ଉକ୍ତିରେ -

କୌଶଲ୍ୟାର ତତ୍ତ୍□ ଜାଣିବା ଆଶାରେ
କାହିଁ ଭ୍ରମୁଅଛି ଦୁଃଖ ସେ ଦୁଃଖିନୀ
କଳଙ୍କିତ କରି କୁଳ ।
ଆକୁଳେ ଗରୁଡ଼ ସ୍ତମ୍ଭ ପାଶେ ଦିନେ
ଅଧିଆ ପଡ଼ିଥିଲେ ରାଣୀ;
ନିଦ୍ରାବଶେ ଦିନେ ନିଶୀଥେ ଶୁଣିଲେ
ଅଶରୀରୀ ଶୂନ୍ୟବାଣୀ ।(୧୦)

ପ୍ରତିଦିନ କଞ୍ଚୁକୀ ରାଜନଗର ଉପରେ ବସି ରାଜାଙ୍କ ବିଜୟ ବାର୍ତ୍ତା ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହେ। ରାଜାଙ୍କ ବିଜୟ ବାର୍ତ୍ତାର ସଙ୍କେତ କଞ୍ଚୁକୀ ଜାଣି ରାଜାଙ୍କୁ ସମ୍ବାଦ ଦେଇଛି । ରାଜାଙ୍କର ମଧ୍ୟର ଜେମାଙ୍କର ଅବିକଳ ରୂପର ପରିଚୟ ପାଇଲେ । କୌଶଲ୍ୟାର କରୁଣ କାହାଣୀ ଶୁଣି ରାଣୀ ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରି ନିଜର କରୁଣ କାହାଣୀ କହିଲେ । ରାଜକୁମାର ଏକଜାତଙ୍କୁ ପତି ରୂପେ ବିବାହ ପାଇଁ କହିଲେ, ମାତ୍ର ରାଜା ନିଜେ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କୁ ବିବାହ ହେବାକୁ କହିଲେ । ରାଜି ନ ହେବାରୁ ଧାରଣ କରି ଶାଣିତ କଟାରରେ ରାଜାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନୀଳଚକ୍ରରୁ ଜ୍ୟୋତିରେଖାଟିଏ ଆସି ରାଣୀଙ୍କର କୋଠରୀରେ ପ୍ରବେଶ କଲା । ରାଜା ମୃତ୍ୟୁବରଣ କଲେ । ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ମଧ୍ୟ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କଲେ । ଯୁବରାଜ ଏକମାତ୍ର ପ୍ରିୟତମାର ମୃତ୍ୟୁରେ ବିଚଳିତ ହୋଇ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କଲେ । ପାର୍ବତୀ କାବ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ନୀଳମାଧବ, ହରଚଣ୍ଡୀ, ଅଗ୍ନିଦେବତା, ଦଣ୍ଡଦେବୀ, ହିଙ୍ଗୁଳା, କପିଳାସ, ସପ୍ତଶଯ୍ୟା, ଚର୍ଚ୍ଚିକା, ବନଦେବତା, ତାରାତାରିଣୀ ଆଦି ଦେବୀଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ରହିଛି।

ଚିଲିକା

ପ୍ରକୃତିର ବର୍ଣ୍ଣୋତ୍ସବମୟ ବର୍ଣ୍ଣନାର ମନ୍ମୟ ଆଲେଖ୍ୟ ରାଧାନାଥଙ୍କ ଚିଲିକା । ଏହା ଏକ ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟ । ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ହ୍ରଦକୁ କାବ୍ୟ ନାୟିକା ଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣ କରିବା ଓ ତାରି ଭିତରେ ଉତ୍କଳର ଇତିହାସ, କିମ୍ବଦନ୍ତୀ, ନଦନଦୀ, ବନପର୍ବତ, ଦେବଦେବୀ, ଅତୀତ ଓ ବର୍ତ୍ତର୍ମାନ ସବୁକୁ ଏକାକାର କରିଦେଇ ଏକ ଅଖଣ୍ଡ କାବ୍ୟ ରସ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ବାସ୍ତବିକ ରାଧାନାଥ ପ୍ରତିଭାର ଭୂୟୋଦର୍ଶନ । ପ୍ରକୃତିର ଶାନ୍ତ-ସୁନ୍ଦର-ଶୋଭାମୟ ଚିତ୍ର ହେଲା ଚିଲିକା କାବ୍ୟର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ରାଧାନାଥ କେବଳ ଯେ ଚିଲିକା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକୃତିର ଅପରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିନାହାନ୍ତି; ଚିଲିକାର ନିକଟରେ

ରହିଥିବା ଅନେକ ଦେବଦେବୀଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ତାଙ୍କର କାବ୍ୟ ରୂପରେ ରୂପ ଦେଇଛନ୍ତି । ଚିଲିକାର ପଶ୍ଚିମ ପଟ କୂଳ ମାଳରେ ବାଣପୁର ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରେ ଶ୍ରୀ ଭଗବତୀ ଦେବୀଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଅଛି । ଚିଲିକା ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ ଏକ ପର୍ବତରେ ଦେବୀ କାଳିଜାଇ ପୂଜା ପାଆନ୍ତି । କବିଙ୍କ ଭକ୍ତିରେ -

ସନ୍ନିଧି ଲଭିଛି ଭଗବତୀଙ୍କର
ତୋଳିଛନ୍ତି ଗୁଳ୍ମ ଜଟିଳ ଶିଖର
ଦେଉଳ କିରୀଟୀ କାଳୀଜାଇ ଗିରି
ମାରକତ ସେତୁ ପ୍ରାନ୍ତେ ଯାର ଶିରୀ,
ଶ୍□ତାଙ୍ଗ ଚଢ଼ାଇ ଗୁହାର ସମୁଦଗତ
ନୀର ଭେଦି କିବା ଉଠେ ଐରାବତ । (୧୧)

ରଣପୁର ରାଜଧାନୀ ନିକଟର୍ତ୍ତୀ ଏକ ବିଶାଳ ପର୍ବତ । ବିରାଟ ସର୍ପାକୃତି ଏହି ପର୍ବତ ଶିଖରରେ ରଣପୁରର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦୁର୍ଗାଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଦୃଶ୍ୟମାନ ହୁଏ । କବିଙ୍କ ବାଷାରେ -

ନୀରନ୍ଧ୍ର-ନିବିଡ଼ କୀଚକ ବଣିଆ
ଅଭ୍ରଙ୍କ ଶିଖ ଗିରି ଗଉଣିଆ,
ଫଣା ଧରାକୃତି ମୈନାକଶିଖରୀ,
ଯା ଶିରେ ବସନ୍ତି ରଣପୁରେଶ୍□ରୀ । (୧୨)

ଚିଲିକା କାବ୍ୟରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି, ଅଠର ନଳା ନଦୀକୁ ସବୁ ଦେବଦେବୀ ସ୍ନାନ କରିବା ପାଇଁ ଆସନ୍ତି । ଭୃଗୁ ମୁନି ଏହି ନଦୀ କୂଳରେ ତପସ୍ୟାରତ ଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ଭାର୍ଗବୀ ହୋଇଛି । ସ୍□ୟଂ ଗୋପୀନାଥ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାମ୍ନୀ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦରୀ ପ୍ରେମରେ ଆସକ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି । କବିଙ୍କ ଭାଷାରେ -

ସର୍ବ-ଦେବା-ଦେବୀ-ସ୍ନାନେ ପବିତ୍ରିତ ।
ନୀଳାଚଳ ପାଦେ ବହେ ଯେ ସରିତ ।
ପୁନ୍ନାଗ-ଅରଣ୍ୟ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ଦରପଣ
ତେଜପୁଞ୍ଜ-ଭୃଗୁ-ପ୍ରଭାବେ ପାବନ ।

x x x

ସାକ୍ଷୀ ଗୋପୀନାଥ-ହୃଦୟ ହାରିଣୀ,
ଦ୍□ିଜ କନ୍ୟା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସ୍ନାନେ ପୁଣ୍ୟନୀରା ।
ସୌଗନ୍ଧିକ ଗନ୍ଧେ ଗୁରୁ ରତ୍ନଚିରା । (୧୩)
ଚିଲିକା ତୀରସ୍ଥ ପର୍ବତ ତଳେ

ତାରାଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ପ୍ରତିଷ୍ଠା । ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରୁ ସାତକୋଶ ଦୂରରେ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚ ବାଲୁକାସ୍ତୁପ ଉପରେ ହରଚଣ୍ଡୀ ଦେବୀଙ୍କର ଦେଉଳ ଅବସ୍ଥିତ । ପୁଣି ଭଗବତୀ ବାଣପୁରର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ । ଚିଲିକା ହେଉଛି ଦେବଦେବୀଙ୍କର ବାସସ୍ଥଳୀ ।

କବିଙ୍କ ଉକ୍ତିରେ –
ପବିତ୍ର ସୁନ୍ଦର, ସୁନ୍ଦର ପାବନ
ତୋ ଠାରେ ହୋଇଛି ଏହା ସଂଘଟନ ।
ତେଣୁ ସିନା ତୋର ତୀରେ ଦୀପାବଳୀ,
ଦେବଦେବୀଙ୍କର ପ୍ରିୟ ବାସସ୍ଥଳୀ ।
ତେଣୁ ସିନା ତାରା, ଚଣ୍ଡୀ, ଭଗବତୀ
ସରାଗେ ତୋ ତୀରେ ବିହିଲେ ବସତି । (୧୪)

ଚିଲିକା କାବ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଦେବଦେବୀ ଓଡ଼ିଶାର ପାଣିପବନ, ଓଡ଼ିଆ ଜାତୀୟତା ଏବଂ ସହ ରାଧାନାଥଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଏହି ଦେବଦେବୀମାନେ ଓତଃପ୍ରୋତ ଭାବେ ଜଡ଼ିତ । ରାଧାନାଥଙ୍କ କାବ୍ୟ କବିତାରେ ଏହି ଦେବଦେବୀଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା ଓଡ଼ିଆ ଜାତୀୟ ଜୀବନର ଯେତିକି ମର୍ଯ୍ୟାଦାବନ୍ତ କରେ, ସେତିକି ରସସିକ୍ତ କରିଥାଏ ।

ମହାଯାତ୍ରା
ମହାଯାତ୍ରା କବି ରାଧାନାଥ ପ୍ରତିଭାର ଜୟଯାତ୍ରା । ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦରେ ରଚିତ ଏହି କାବ୍ୟ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ଅମଳିନ ଦୀପସ୍ତମ୍ଭ । ରାଧାନାଥ ପ୍ରଥମେ ସାରଳାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିଛନ୍ତି । କବିଙ୍କ ଭକ୍ତିରେ –
ପଙ୍କଜ ବାସିନୀ ଦେବୀ ଉତ୍କଳ ଭାରତୀ,
ସାରଳେ, କି କଲେ, କହ, କୁରୁ ଚୂଡ଼ାମଣି ।(୧୫)
ମହାଯାତ୍ରାର ସମସ୍ତ କଥାବସ୍ତୁ ପୁରାଣ ଉପରେ ଆଧାରିତ । ମାତ୍ର କବି ରାଧାନାଥ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ନୀଳାଚଳ କ୍ଷେତ୍ରରୁ ଆଣି ସେଠି ଅଗ୍ନି ଦେବତାଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ କରାଇଛନ୍ତି । ମହାଯାତ୍ରା କାବ୍ୟରେ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ବୁଲାଇବା ଛଳରେ କବି ବହୁତୀର୍ଥ ଧାମର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ତୀର୍ଥଯାତ୍ରାର ମାର୍ଗ ହସ୍ତିନାପୁରକୁ ସଂକ୍ଷେପରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଉତ୍କଳର ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ପହଞ୍ଚାଇବା କବି ରାଧାନାଥଙ୍କର ଏକ ଅଭିନବ କଳ୍ପନା । ପାଣ୍ଡବମାନେ ନୀଳାଚଳ ଧାମରେ ପହଞ୍ଚିବା ପାଇଁ କେଉଁ କେଉଁ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ଆସି ପହଞ୍ଚିଛନ୍ତି ତାର ଏକ ବର୍ଣ୍ଣନା ଦିଆଯାଇଛି ।
ବର୍ଗଭୀମା-ଅଧିଷ୍ଠିତ ମହାସ୍□ର୍ଗୋପମା,
ଇନ୍ଦ୍ରଚାପ-ଚାରୁ-ପୋତ-ପତାକା ମାଳିନୀ
ଗଙ୍ଗାମୁଖେ ପୋତଧାତ୍ରୀ ତାମ୍ର ଲିପ୍ତିପୁରୀ
ବିପଣିବିତ୍ତିକା ଯାର ସମୁଜ୍ଜ୍□ଳ ସଦା ।
ଦୀପାନ୍ତରାଗତ ମଣି-ମୌକ୍ତିକ-ପ୍ରବାଳେ
ପାଞ୍ଚାଳେ, କୋଶଳେ ପୁଣି ବିଦେହ ମଗଧେ,
ଅଙ୍ଗେ, ବଙ୍ଗେ ଏହି ମତେ ନାନା ସ୍ଥାନେ ଭ୍ରମି ।
ନୀନା ତୀର୍ଥ ସେବି, ଶୂରେ ଆସିଣ ମିଳିଲେ ।
ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚ୍ୟ ନାରୀ ପ୍ରାଚୀନ ଆକୃତି
ନୀଳ ଫେନାବୁଳ ତୁଙ୍ଗ - ତରଙ୍ଗ - ଭଙ୍ଗୁର
ନୀଳଚଳ ତଟେ, ଯହିଁ ଲୋଟେ ବାରାନିଧି ।(୧୬)

ଅଗ୍ନି ଦେବତା ମହୋଦଧିରେ ଆବିର୍ଭୁତ ହୋଇ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ନୀଳାଚଳ ଧାମରେ ମହିମା ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି । ପାଣ୍ଡବ ବୀର ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ଦିବ୍ୟ ଅସ୍ତ୍ର ଓ ଗାଣ୍ଡିବ ଧନୁ ସାଗରକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେବା ପାଇଁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ରାଧାନାଥ ମହାଯାତ୍ରାର କଥାବସ୍ତୁକୁ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ସ୍□ର୍ଗାରୋହଣ ପର୍ବର ଅନୁସରଣରେ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ମୂଳ ମହାଭାରତର ଅଗ୍ନି ଦେବତା ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଶରେ ଆସି ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କ ପାଖରୁ ଧନୁଶର ମାଗି ନେଇଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ରାଧାନାଥ ଜଳ ମଧ୍ୟରୁ ଅଗ୍ନି ଦେବତାଙ୍କୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କୁ ଗାଣ୍ଡିବ ଧନୁ ଫିଙ୍ଗିଦେବା ପାଇଁ ପରାମର୍ଶ କରିଛନ୍ତି । ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ପରାମର୍ଶ ଗ୍ରହଣ କରି ଅସ୍ତ୍ର ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେବା ପରେ ସ୍□ୟଂ ଅଗ୍ନି ଦେବତା ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ଓଡ଼ିଶାର ତୀର୍ଥକ୍ଷେତ୍ର ଭ୍ରମଣ କରିଛନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କ ପାଖରେ ବିଭିନ୍ନ ତୀର୍ଥର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।

ସମଗ୍ର ଭାରତ ଭୂ-ଖଣ୍ଡରୁ ଦେବଦେବୀ ଆସି ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଛନ୍ତି । ତେଣୁ କବି ରାଧାନାଥଙ୍କ ଭାଷାରେ –

ଅଖିଳ ଭାରତ ତୀର୍ଥ ଭ୍ରମଣ ସୁକୃତ
ଲଭିବେ କଳିରେ ଲୋକେ ଏହି ସ୍ଥଳେ ଭ୍ରମି ।
ଶଙ୍ଖ, ଚକ୍ର, ଗଦା, ପଦ୍ମ ହୋଇ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ
ଚାରିସ୍ଥଳେ, ବିରାଜିତ ଚାରି କ୍ଷେତ୍ରବର ।(୧୭)

ଭଗବାନ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଶଙ୍ଖ, ଚକ୍ର, ଗଦା, ପଦ୍ମ ଚାରି କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିରାଜିତ ହେବେ । ଏହି ଚାରିକ୍ଷେତ୍ର ଯଥା ପୁରୀ ଶଙ୍ଖକ୍ଷେତ୍ର ଭୁବନେଶ୍□ର ଚକ୍ରକ୍ଷେତ୍ର, ଯାଜପୁର ଗଦାକ୍ଷେତ୍ର, କୋଣାର୍କ ପଦ୍ମକ୍ଷେତ୍ର ନାମରେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିବ । ପୁଣି ଅଗ୍ନିଦେବ କହିଛନ୍ତି - ଏହି ଚାରିକ୍ଷେତ୍ର ଏବେ ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭରେ ଲୁକ୍କାୟିତା ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛନ୍ତି । ଦେବତାମାନଙ୍କର ଆଦେଶରେ ନିଜେ ଅଗ୍ନି ସେସବୁକୁ ନେଇ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବେ । ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ତୀର୍ଥକ୍ଷେତ୍ର ବୁଲାଇ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଅଗ୍ନି ଦେବ ପରାମର୍ଶ କରିଛନ୍ତି ।

ପାଣ୍ଡବମାନେ ମହୋଦଧିରେ ଭାବ-ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ବୈକୁଣ୍ଠ ଗୋସାଇଁ ଭଗବାନ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଣାମ କରି ନୀଳାଚଳ ଧାମ ତେଜି ଅଗ୍ନିଙ୍କ ସହିତ ମହେନ୍ଦ୍ର ଗିରି ଅଭିମୁଖେ ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଅଗ୍ନିଙ୍କ ସହିତ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ସବୁ ତୀର୍ଥ ଭ୍ରମଣ କଲେ । ଯେଉଁଠୁ ଅଗ୍ନି ବିଦାୟ ନେବାକୁ ଚାହିଁଲେ ସେହି ରାତିଟି ଦ୍□ାପର ଯୁଗରେ ଶେଷ ରାତି । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଅଗ୍ନିଙ୍କ ପାଖରୁ ବିଦ୍ୟାଞ୍ଜନ ଲାଭ କରି ଭବିଷ୍ୟତର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ଗିରିଶୃଙ୍ଗରେ ଅବତରଣ କଲେ । ଅଗ୍ନି ଦେବତା ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ଜଣ ଜଣ କରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଚିହ୍ନାଇଲେ । ଧର୍ମ ରାଜସିଂହାସନରେ ବସିଥିଲେ । ସାହସ, ସତ୍ୟ, ନ୍ୟାୟ, ଢାପା, କ୍ଷମା, ଶୌଚ, ତୀତିକ୍ଷା, ଅର୍ଜବ ଆଦି ଦେବତାମାନେ ଓ ଦୟା, ପଦ୍ମାଳୟା, ସରସ୍□ତୀ ପ୍ରକୃତି ଦେବତାମାନେ କଳି ଆଗମନରେ ମନ୍ତ୍ରଣା କରୁଥିଲେ । କବିଙ୍କ ଭାଷାରେ -

ଶ୍□େତ ପଦ୍ମାସୀନା ଏହି ଦେବୀ ସରସ୍□ତୀ
କୁନ୍ଦେନ୍ଦୁ-ତୁଷାର-ପ୍ରଭା, ଶୁଭ୍ରବସ୍ତ୍ରାବୃତା । (୧୮)

ମହାଯାତ୍ରା କାବ୍ୟରେ ସାରଳା ଦେବୀ, ମହାଦେବ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, କାମଦେବ, ସୀତା, ସୁଦର୍ଶନ, କାମାଖ୍ୟା - ପ୍ରସାଦେ, ବନଦେବୀ, କପିଳାସ, ଦେବୀ ସରସ୍□ତୀ, ହିଙ୍ଗୁଳା ପୀଠ, ଆଦି ବହୁ ଦେବଦେବୀଙ୍କର ଚିତ୍ର ମହାଯାତ୍ରାରେ ଦେଖାଯାଏ ।

ଯଯାତିକେଶରୀ

ଯଯାତିକେଶରୀ କବିଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ କାବ୍ୟ । ପୂର୍ବେ ମଗଧ ଦେଶର ଜନୈକ ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ପତ୍ନୀଙ୍କ ଯମଜ ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ ହେଲେ । ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର ଓ ଅନ୍ୟଟି କନ୍ୟା । ଉଭୟେ ହେଲେ ଶାସ୍ତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟାରେ ଦକ୍ଷ । ଭାଇ ଭଉଣୀ ଅଶ୍□ାରୋହଣ କରି ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଆସୁଥିବା ବେଳେ ବାଟରେ ବିରଜା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନେକ ଦିନ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ । କବିଙ୍କ ଭାଷାରେ -

ଶ୍ରୀ ବିରଜା ଦେବୀ ମନ୍ଦିର ସନ୍ନିଧେ
ଯାମଳ ଭଉଣୀ ଭାଇ
ଅତି ନିକାଞ୍ଚନେ ଦିନ ନେଲେ ଶକ୍ତି
ସେବନେ ମତି ବଳାଇ ।
ଏକ ରୂପ ଏକ ବେଶ ବେନିଙ୍କର
ନଥିଲା ତିଳେ ବିଶେଷ
ପୁଂସ ପ୍ରାୟେ ସଦା ବିମଳାର ବେଶ
ପୁଂସ ପ୍ରାୟେ ଥିଲା କେଶ । (୧୯)

ବିମଳା ପୁରୁଷ ବେଶରେ ସର୍ବଦା ରହୁଥିଲେ, ଏକଦା ବିମଳା ଯାଇଥିଲେ ଅରଣ୍ୟକୁ ଶିକାର କରିବା ପାଇଁ । ଯଯାତି ବସି ଦେବୀଙ୍କ ପାଇଁ । ଯଯାତି ବସି ଦେବୀଙ୍କ ପାଇଁ ଫୁଲହାର ଗୁନ୍ଥୁଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଉତ୍କଳର ରାଜନନ୍ଦିନୀ ଲଳିତା ସଖୀମାନଙ୍କ ସହିତ ବିରଜା ଦେବୀଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଆସିଲେ । ଯଯାତି ଲଳିତାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଗଲେ । କବିଙ୍କ ଉକ୍ତିରେ -

ପ୍ରବେଶି ସୁକେଶୀ ଦରଶନ ଲାଗି
ଗଲା ଦେବୀଙ୍କ ସଦନେ,
ପରାଧି ସକାଶେ ବିମଳା ସେ ଦିନ
ଯାଇଥିଲା ବହୁ ଦୂରେ ।
ପୁଷ୍ପ ତୋଳି ହାର ଗୁନ୍ଥୁଥିଲା ବସି
ଯଯାତି ଦେବୀ ଛାମୁରେ
ଫୁଲ ଗୁନ୍ଥୁ ଗୁନ୍ଥୁ ଚକିତେ ସହସା
ମୃଗୟା ବେଶେ ଅଗ୍ରେ ଉଭା ଆସି
ଅପୂର୍ବ ଶୋଭା ପିତୁଳି । (୨୦)

ଉଭୟଙ୍କର ରାତ୍ରିରେ ହେଲା ଗୁପ୍ତ ମିଳନ । ରାଜା ଏକଥା ଅବଗତ ହୋଇ ଯଯାତିଙ୍କୁ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ଅଦେଶ ଦେଲେ । ଯଯାତି କ୍ଷତ୍ରିୟୋଚିତ ଭାବରେ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିବାକୁ କହିବାରୁ ରାଜା ସାତ ଜଣ ଯୋଦ୍ଧାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ସେଦିନ ରାତ୍ରିରେ ଦେବୀ ବିରଜା ସିଂହ ବାହନରେ ବସି ରାଜାଙ୍କୁ ସ୍□ପ୍ନାଦେଶ ଦେଲେ

ଯେ ଯଯାତି ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟତମ ଭକ୍ତ । ପରଦିନ ରାଜା ଦେବୀଙ୍କ ସ୍□ପ୍ନ କଥା ସମସ୍ତଙ୍କୁ କହିଲେ । ଲଳିତା ଓ ଯଯାତିଙ୍କ ହେଲା ବିବାହ ।

ଦରବାର

ମହାଯାତ୍ରା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରଚିତ କାବ୍ୟଗୁଡ଼ିକଠାରୁ ଦରବାର ଏକ ବ୍ୟତିକ୍ରମ । ଶେଷ ଜୀବନରେ ଏହି କାବ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ଏକ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ ଅବଦାନ । ଏଥିରେ ରୂପ ତୃଷ୍ଣା ନାହିଁ, ପ୍ରକୃତି ତୃଷ୍ଣା ନାହିଁ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ତୃଷ୍ଣା ନାହିଁ, ଅଛି ଜୀବନ ତୃଷ୍ଣା । ଏହି କାରଣରୁ ଦରବାର ସେକାଳର ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ ପରମ୍ପରାରେ ହୋଇଯାଇଛି ଏକ ଉଜ୍ଜ୍□ଳଦୀପ୍ତି । କ୍ଷୟିଷ୍ଣୁ ରାଜା ଓ ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତୀବ୍ର ଆଘାତ, ବ୍ରିଟିଶ୍ ପଦ ଲେହନକାରୀ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଶାଣିତ ବିଦ୍ରୁପ ।

ଇଂରେଜ ଶାସନ, ଶିକ୍ଷା, ସଂସ୍କୃତି ଓ ସଭ୍ୟତା ଫଳରେ ସେତେବେଳେ ଭାରତରେ ତଥା ଓଡ଼ିଶାରେ ନୂତନ ସାହେବ ଶ୍ରେଣୀର ଉଦ୍ଭବ ଘଟିଥିଲା । ଯେଉଁମାନେ ଏ ଦେଶର ସଂସ୍କୃତି, ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟକୁ ଘୃଣା କରୁଥିଲେ ଦରବାର କାବ୍ୟରେ ରାଧାନାଥ ସେହିମାନଙ୍କୁ ଆଘାତ ଦେଲେ । କାଞ୍ଚି ଅଭିଯାନ ସମୟରେ ଗଜପତି ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ କାଞ୍ଚି ଦେଶକୁ ଯୁଦ୍ଧ ଅଭିଯାନରେ ଯାଇଥିଲେ । ପ୍ରଥମେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଗଜପତି ପରାଜିତ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ପରଥର ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଘୋର ଯୁଦ୍ଧରେ କାଞ୍ଚି ନରପତି ପରାସ୍ତ ହେଲେ । ଏହି ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗର ପ୍ରାଚୀର କାଞ୍ଚି ଅଭିଯାନ କାଳୀନ ବାଦ୍ୟ ନାଦରେ ପ୍ରତିଧ୍□ନିତ ହୋଇଥିଲା । କବିଙ୍କ ଉକ୍ତିରେ -

କାଞ୍ଚି ଅଭିଯାନେ ଯେ ଦୁର୍ଗ ପ୍ରାଚୀର ବାଦ୍ୟନାଦେ ଦେଇଥିଲା ପ୍ରତିଗିର ।
ଜରାଜୀର୍ଣ୍ଣ ବେଶେ ଦେଖଇ ସେ ଆଜ
ନବ୍ୟ ଉତ୍କଳର ଏ ସଭ୍ୟ ସମାଜ । (୨୧)

ସେହିପରି କେହି ନିଜର ଦୁଃଖକୁ ଲୁଚାଇ ପାଖରେ ବସିଥିବା ଲୋକଙ୍କର ଦୁଃଖ ଗାନ କରୁଥାଏ। ଗରୁଡ଼ ସାପମାନଙ୍କର ଶତ୍ରୁ; କିନ୍ତୁ ଶିବଙ୍କର ସାପ ଗରୁଡ଼ ଉପରେ ପରାକ୍ରମ ଦେଖାଏ । ସେହିପରି ହକିମଙ୍କ ପାଖ ଲୋକମାନେ ଦରବାରରେ ପରାକ୍ରମୀ ଲୋକଙ୍କର ଉପରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତାପ ଦେଖାଉଛନ୍ତି। କବିଙ୍କ ଉକ୍ତିରେ -

କହେ ନ୍ୟାୟ ନାହିଁ ଏହି ଦରବାରେ,
ତା ଆସନ ତୁମ୍ଭ ଆଗେ କି ବିଚାରେ ?
ସଭାପତିଙ୍କର ଖଟଣି କିଙ୍କର
ବୋଲି କେହି ହେଉଛନ୍ତି ଫରଫର ।
ଗରୁଡ଼ ଉପରେ ଦେଖାନ୍ତି ପ୍ରତାପ
ସେ ଯେଣୁ ଅଟନ୍ତି ଶିବଙ୍କର ସାପ ।
ସବୁଦେଶେ ସବୁ କାଳେ ଉଦ୍ଧ୍□ର୍ମୁହାଁ
ହୋଇଥାନ୍ତି ସିନା ଶ୍ରୀଛାମୁ ଛାମୁଆ ।
ଲାଗିଛି ଏ ରୂପେ ଅହମିକା ଖେଳ
ଅହମିକା ସିନ୍ଧୁ ହୋଇଛି ଉଦ୍ ବେଳ ।

ବ୍ରିଟିଶ୍ ରାଜତ୍□ରେ ଦେଶୀୟ ରାଜାମାନେ କିପରି ଅଭାବ ବା ଅନାଟନର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଉଥିଲେ ତାହା ଏଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ନିଜ ପାଖରେ ଯେତିକି ଧନ ଅଛି, ସେହି ଅନୁପାତରେ ବ୍ୟୟ କରିବା। ରାଜାମାନେ ଯେପରି ଅପରିଣାମଦର୍ଶୀ ହୋଇ ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଚାଲିଥିଲେ, ତାର ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି । ସାଧାରଣତଃ ଶିବଙ୍କର ପ୍ରସାଦକୁ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ ଲୋକେ ସ୍ପର୍ଶ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏଠାରେ କବି ଓଡ଼ିଶାର ରାଜନ୍ୟବର୍ଗଙ୍କ ବିଳାସିତ ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚନା ଦେଇ କହନ୍ତି, ବିଦ୍ୟାକୁ ସେମାନେ ଶିବ ନିର୍ମାଲ୍ୟ ମନେ କରିଥିଲେ ବା ବିଦ୍ୟା ପଢ଼ିବାରେ ମନ ବଳାଇ ନଥିଲେ । କବିଙ୍କ ଭାଷାରେ -

ଏ ଯୋଗ ଜଗତେ ପାନ୍ତି କେତେ ଜଣ ?
ଏହା ପାଇଁ ତୁମ୍ଭେ ହେଲ ଅଭାଜନ !
ବୁଡ଼ିଣ ରହିଲ ଆମୋଦେ ଆବାଲ୍ୟ
ବିଦ୍ୟାକୁ ମଣିଏ ଶିବ ନିରିମାଲ୍ୟ । (୨୪)

କବି ରାଜ ପରିବାରମାନଙ୍କରେ ଥିବା ଅମାପ ଐଶ୍□ର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ରୋଗ ବ୍ୟାଧି ସହ ତୁଳନା କରିଛନ୍ତି । ଧନର ଅହଙ୍କାର ହେଉଛି ଏକ ଶୋଧବେମାରି, ତାର ରାଜଗଣ ଯେମିତି ଶୁଣିବାକୁ ଶକ୍ତି ହରାଇ ବସିଛନ୍ତି । ସରସ୍□ତୀ ତୁମର ନେତ୍ରରେ ଦିବ୍ୟ ଅଞ୍ଜନ ଦେବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କିନ୍ତୁ ଦିନକଣା ଯେପରି ଦିନର ଆଲୋକ ଉପଲବ୍ଧ କରିପାରେନା, ତୁମେ ସେହି ସମସ୍ତ ସୁଯୋଗ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ମୂର୍ଖ ହୋଇଛି । କବି ସାମନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରଙ୍କୁ ଉତ୍କଳ ମାତାର ଯୋଗ୍ୟତମ ସୁତ

ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳର କୀର୍ତ୍ତି ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ଯାଏଁ ବିସ୍ତୃତ । ଏକାମ୍ର ବା ଭୁବନେଶ୍□ର ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିର ଓ କୋଣାର୍କ ସୂର୍ଯ୍ୟମନ୍ଦିରରେ ଯେଉଁ ଉତ୍କଳର କୀର୍ତ୍ତି ବିରାଜିତ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସେହି ଉତ୍କଳମାତାର ଯୋଗ୍ୟତମ ପୁତ୍ର। କବିଙ୍କ ଭାଷାରେ -

ଶୁଷ୍କ ବନ୍ଧ୍ୟ ଯଶ ସଙ୍ଗେ ଅର୍ଦ୍ଧାଶନ
ପ୍ରତିଭାର ପରା ଲଲାଟ-ଲେଖନ,
ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସପତ୍ନୀ ହେବାରୁ ବରଦା,
ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ତୁମ୍ଭର ସଙ୍ଗୀ ହେଲା ସଦା ।(୨୫)

<u>ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ</u>

୧. ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ବୃନ୍ଦାବନ ଚନ୍ଦ୍ର, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପରିଚୟ, ସଂସ୍କରଣ - ମାର୍ଚ୍ଚ ।

୨. କର ବାଉରୀ ବନ୍ଧୁ, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ, ସଂସ୍କରଣ - ୨୦୧୦, ପ୍ରକାଶକ - ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ, ବିନୋଦ ବିହାରୀ, କଟକ ।

୩. କବିବର କାବ୍ୟ ସମୀକ୍ଷା, ସାରଳା ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ, ପ୍ରକାଶକ ଓଡ଼ିଆ ବୁକ୍ ଷ୍ଟୋର, ବାଲୁ ବଜାର, କଟକ ।

୪. ରାୟ କବିବର ରାଧାନାଥ, କବିବର ରାଧାନାଥ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ, ସଂସ୍କରଣ - ନଭେମ୍ବର ୧୯୯୮ ପ୍ରକାଶକ - ଗ୍ରନ୍ଥମନ୍ଦିର, ବିନୋଦ ବିହାରୀ, କଟକ

ରେବତୀ ଗଳ୍ପ ରେ ସମାଜ ଚିତ୍ର ବିଶ୍ଲେଷଣ

ଦିପ୍ତିମୟୀ ମହାନ୍ତି **(ଗବେଷିକା)**
mohantydipti2522@gmail.com
8908423481
Sec-22,A/92,rourkela-7

ଓଡ଼ିଆଭାଷା ଓ ଜାତି ଯେତେବେଳେ ଲୋପ ପାଇବାକୁ ଯାଇଛି ଠିକ ସେହି ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ଫକୀରମୋହନ କଲମ ସାହାଯ୍ୟ ରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଗଢି ତୋଳିଲେ । ଲେଖକ ଫକୀର ମୋହନ ବାଲେଶ୍□ର ଜିଲ୍ଲା ର ମଲ୍ଲିକାଶପୁର ରେ ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି ତିଥିରେ ୧୮୪୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସେନାପତି ଓ ମାତା ଙ୍କ ନାମ ତୁଳସୀ ଦେବୀ ,ମାତ୍ର ଅଢେଇ ବର୍ଷ ବୟସରେ ମାତାଙ୍କୁ ହରେଇ ସେ ବିଧବା ପିତାମହୀ କୁଚିଳା ଦେବୀଙ୍କ ଲାଳିତ ପାଳିତ ହୋଇଥିଲେ। ତାଙ୍କ ପିତୃଦତ୍ତ ନାମ ଥିଲା ବ୍ରଜମୋହନ । ଶୈଶବାସ୍ଥାରେ ରେ ସେ ସାଙ୍ଘାତିକ ଭାବରେ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହେବାରୁ ତାଙ୍କ ପିତାମହୀ ତାଙ୍କୁ ବାଲେଶ୍□ର ପୀରଙ୍କ ଠାରେ ସମର୍ପଣ କରିଥିଲେ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ ପରେ ପିତାମହୀଙ୍କ ସଂକଳ୍ପ ରକ୍ଷାକରି ପ୍ରତି ମହରମ ତିଥିରେ ତାଙ୍କୁ ଫକୀର ବେଶରେ ସଜ୍ଜିତ ହେବାକୁ ପଡୁଥିଲା ଏହି କାରଣ ରୁ ପିତାମହୀ ତାଙ୍କ ନାମ ରଖି ଥିଲେ ଫକୀର ।ସେହି ଦିନ ଠାରୁ ସେ ବ୍ରଜମୋହନ ନାମ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଫକୀରମୋହନ ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଲେ ।

ପିଲାଦିନରୁ ବହୁଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ଥିବାରୁ ଚାଟଶାଳୀ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ ବେଳକୁ ଫକୀରମୋହନ ଙ୍କୁ ୯ ବର୍ଷ ବୟସ ହୋଇଯାଇଥିଲା । କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ।ମାତ୍ର ଏଇଟି ବର୍ତମାନ ଦୁଷ୍ପାପ୍ୟ; ତେଣୁ ସମ୍ଭବତଃ ୧୮୯୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରଚିତ 'ରେବତୀ' ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ଭାବରେ ଗୃହୀତ ହୁଏ । । ଫକୀରମୋହନ ଙ୍କ ପ୍ରଥମ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ 'ରେବତୀ' (୧୮୯୮) ଓ ଶେଷ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ଗାରୁଡିମନ୍ତ୍ର (୧୯୧୭) ର ରଚନା ସମୟ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଏଗୁଡିକ ପ୍ରାୟ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ୧୭ ବର୍ଷ ଭିତରେ ରଚିତ ହେଲେ ହେଁ ଏମାନଙ୍କ ବିଷୟବସ୍ତୁ ତତପୂର୍ବ ୩୦ ବର୍ଷର ସାମାଜିକ ଜୀବନକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଗତିମୁଖର । ଏକପକ୍ଷରେନାରୀଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ନାରୀଜାତିର ଗୋଟାଏ ଅହେତୁକ ପ୍ରତିକୂଳ ଅଭିମତ (ରେବତୀ) ଧର୍ମ ନାମରେ ଭାଣ୍ଡାମି ପ୍ରଚାର ,(ଧୁଳିଆବାବା,ମୌନାମୌନି) , ଧନ ଲୋଭରେ କନ୍ୟା ବିକ୍ରୟ (ବୀରେଇବିଶାଳ ,ମାଧମହାନ୍ତି ଙ୍କ କାନ୍ୟସୁନା),ଅପରପକ୍ଷରେ ନୂତନ ସଭ୍ୟତା ନାମରେ ମଦ୍ୟପାନ ଓ ବେସ୍ୟାସଙ୍ଗ (ପେଂଟେଣ୍ଟ ମେଡିସିନେ),ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷକ ଲାଭ ହେତୁ ଗୁରୁଜନ ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ହତାଦର ପ୍ରଦର୍ଶନ (ଡାକମୁନସି) ଏ ଉଭୟ ପ୍ରକାର ଲୋକ-ପ୍ରବୃତି ସମସାମୟିକ ସମାଜରେ ଦେଖାଦେଇ ଥିବା କୁସଂସ୍କାର ମନୋବୃତ୍ତିର ସାର୍ଥକ ପ୍ରତିନିଧି ମାତ୍ର ।

ମାନସିକ ପରିବେଶର ଦ୍□ତକ ସ୍ରଷ୍ଟା ଅପକୃଷ୍ଟ ଥିଲେ ସତ୍ୟର ଚିତ୍ରକାର ।ଏହାର ସଂକେତ ତତ୍କାଳୀନ ସମାଜ ଜୀବନ ର ଅପକୃଷ୍ଟ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ର ଚିତ୍ର ପ୍ରଦାନ ଭିତରେ ସୀମିତ ହେଇ ନାହିଁ । ନୂତନ ଶିକ୍ଷାର ଅମୃତମୟ ଦିଗ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ମାନେ ଉନ୍ମୁଖ ଥିଲେ ,ସମାଜ ଜୀବନରେ କିଂଚିତ ସଂସ୍କାର ଆନୟନ ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ତତ୍କାଳୀନ ଆଗ୍ରହ ମଧ୍ୟ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ରେ ଚିତ୍ରିତ ହେଇଚିସମକାଳୀନ ସମାଜ ଜୀବନରେ ନଇଁ ଆସିଥିବା ଅନ୍ଧକାର ପ୍ରତି ସେ ଅଙ୍ଗୁଳି ସଂକେତ କରିଛନ୍ତି ।

ଫକୀରମୋହନ ବଙ୍ଗଳା ମାସକପତ୍ର ଏବଂ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା ରେ କିଛି କିଛି ଲେଖୁଥିଲେ ବୋଲି ତାଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ।କରିଛନ୍ତି ଦିନେ କିନ୍ତୁ ସେ ସଂକଳ୍ପ କଲେ ବଙ୍ଗଳା ନୁହଁ,ଏକମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆ ରେ ହିଁ ସେ ଲେଖିବେ -"ସମୟ ସମୟରେ ବଙ୍ଗଳା ମାସିକ ପତ୍ର ଓ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା ରେ କିଛି କିଛି ଲେଖୁଥିଲି । ରାମାୟଣ ଲେଖିବା ସମୟରେ ମନରେ ଭବାନ୍ତର ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା, - ବଙ୍ଗଳା ଲେଖି ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ କବି ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ ହେଇ ପାରିବି ନାହିଁ । ବଙ୍ଗ ଭାଷା ରେ ଅଭାବ ବା କଣ ଅଛି? କେହି ପଢନ୍ତୁ ବା ନପଢଂତୁ , ଭବିଷ୍ୟତରେ କେହି ହେଲେ ପଢିବେ । ମୋ ମାତୃଭାଷାରେ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିଏ ପଢିବତ । ବଙ୍ଗଳା ଲେଖା ଏକା ବେଳକେ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଓଡ଼ିଆରେ କବିତା ଲେଖିବା ଆରମ୍ଭ କଲି । "(ଆତ୍ମଜୀବନୀଚରିତ)ଫକୀରମୋହନ ଙ୍କ ପଦକ୍ଷପ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ଈଶ୍□ର ଙ୍କ ବରଦାନ ସଦୃଶ ଫକୀରମୋହନ ଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଗଳ୍ପ ପୂର୍ବରୁ ବୋଧଦାୟିନୀ ପତ୍ରିକା ରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । "ରେବତୀ" ଗଳ୍ପ ଟି ତାଙ୍କ ରଚିତ ଗଳ୍ପସ୍□ଳ୍ପ ର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ସ୍ତାନ ପାଇଥିଲା । ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ିଆ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ "ରେବତୀ" ରେ ନାରୀଶିକ୍ଷାର ର ପ୍ରସାର ଜନିତ ସାମାଜିକ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା କୁ ଫକୀରମୋହନ ଅତି ବାସ୍ତବ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ପାରମ୍ପରିକ ଓଡ଼ିଆ ସାମାଜିକ ଚଳଣିରେ କନ୍ୟା ମାନଙ୍କୁ ଘରମଧ୍ୟ ରେ ଅକ୍ଷର ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରି ଭାଗବତ,ମହାଭାରତ, ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥ ପାଠ ନିମିତ୍ତ ଯୋଗ୍ୟ କରାଯିବା ସହ ଗୃହ କର୍ମ ରେ ନିପୁଣ କରାଯାଉଥିଲା

.ବିଦ୍ୟାଳୟ କୁ ଯାଇ ପାଠ ପଢିବା ପ୍ରାୟତଃ ଗ୍ରାମୀଣ ସମାଜରେ ସାମାଜିକ ସ୍□ୀକୃତି ଲାଭ କରିନଥିଲା. ଇଂରେଜମାନେ ଓଡିଶା ଶାସନ କରିବା ଦ୍□ାରା ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ କର ଯାଇ ଉଭୟ ବାଳକ ଓ ବାଳିକା ମାନଙ୍କୁ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରାଗଲା| ପାରମ୍ପରିକ ଓଡିଶା ର ଗ୍ରାମୀଣ ସମାଜରେ ଏହା ଦ୍□ାରା ଯେଉଁ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଦେଖାଯାଇଥିଲା ତାହାର ଗଳ୍ପ ରୂପ ଏହି ରେବତୀ ଗଳ୍ପ ରେ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ଫକୀରମୋହନ |

"ରେବତୀ" ଗଳ୍ପରେ ନାରୀଶିକ୍ଷା ର ଅଭାବରୁ ଯେଉଁ ପାରିବାରିକ କିମ୍ବା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଦୁଃଖଦୁର୍ଗତି ଓ ବିଡମ୍ବନାର ପ୍ରତୀତ ଫକୀରମୋହନ ତାକୁ ପାରିପାର୍ଶ୍ବିକ ବେଷ୍ଟିନି ରୁ ଆହରଣ କରିଥିଲେ | ସେହି ପ୍ରତୀତି ତାଙ୍କର 'ରେବତୀ' ଗଳ୍ପରେ ଦେଖା ଯାଏ | ଭାଷାଶୈଳୀ ଦୃଷ୍ଟି ରୁ ମଧ୍ୟ ରେବତୀ ଏକ ସଫଳ ସୃଷ୍ଟି | ପାରମ୍ପରିକ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ଶୈଳୀରେ ସମାପ୍ତି ଘଟାଇ ଫୈରମୋହନ ପ୍ରମାଣିତ କରିଥିଲେ ଯେ ପରମ୍ପାରହିନତା ଆଧୁନିକତା ନୁହଁ | କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ର ସାର୍ଥକତା ତାର ବ୍ୟାପ୍ତିରେ ନୁହେଁ ,ନିହିତ ଥାଏ ଗଳ୍ପ ର ଗଭୀରତାରେ | ୧୮୯୮ ମସିହାରେ ଆମେ ଫକୀରମୋହନ ଙ୍କର ରେବତୀ ଭଳି ଏକ ପୂର୍ଣାଙ୍ଗ ଆଧୁନିକ ଗଳ୍ପ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲୁ | ତେଣୁ ଫକୀରମୋହନ ହିଁ ଆମ ଆଧୁନିକ ଗଳ୍ପ ସାହିତ୍ୟର ଆଦିସ୍ରଷ୍ଟା ଓ ସେ ହିଁ ଆମର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଗଳ୍ପ ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ ଲାଗି ସୁଦୃଢ଼ ଭିତ୍ତିପକାଇ ଦେଇଗଲେ | ଲେଖକ ଙ୍କର ବହୁ ଗଳ୍ପ ମଧ୍ୟରୁ ରେବତୀ ଗଳ୍ପ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି କ୍ଲାସିକ ହୋଇରହିବ ଯେଉଁ ଲେଖକ ମାନେ ସମାଜ ଜ|ବନକୁ ଗଭୀର ଭାବରେ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରି ପରିଚିତ ପରିବେଶରୁ ନିଜ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ବିଷୟ ନିର୍ବାଚନ କରିଥାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ର ସୃଷ୍ଟିରେ ସ୍□ାଭାବିକ ଭାବରେ ନିର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଟ ସମୟ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ସମାଜର ଆତ୍ମା କଥା କହିଥାଏ | କୀରମୋହନ ଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ତାର ପ୍ରମାଣ ମାତ୍ର | ତାଙ୍କର କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ଗୁଡିକର କଥାବସ୍ତୁରେ ସମକାଳୀନ ସମାଜ ଜୀବନର ଚିତ୍ର ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି|ସେନାପତିଙ୍କ 'ରେବତୀ' ଗଳ୍ପରେ ସମକାଳୀନ ସମାଜର ପ୍ରାଣସ୍ପଦନ କିପରି ସ୍ପନ୍ଦିତ ହୋଇଛି ତାହା ନିମ୍ନରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଗଲା |

୧୮୯୮ ମସିହା ଅକ୍ଟୋର ମାସର ଫକୀରମୋହନ ଙ୍କ ଏହି କାଳଜୟୀ ସୃଷ୍ଟି 'ରେବତୀ ' କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା | ଲେଖକ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ...."ଦୁଇ ବରଷ ସ୍କୁଲ ଡେପୁଟି ଇନ୍ସପେକ୍ଟର ମଫସଲ ଗ୍ରସ୍ତ କୁ ଯିବା ସମୟରେ ପାଟପୁର ରେ ରାତି ରହି ଯାଇଥିଲେ | ଗ୍ରାମର ମୁଖିଆ ମୁଖିଆ କେତେଜଣ ଲୋକ କୁହାପୋଛା କରିବାରୁ ଡେପୁଟି ବାବୁ ଓଡିଶା ବିଭାଗର ଇନ୍ସପେକ୍ଟର ଙ୍କ ଠାରୁ ରିପୋର୍ଟ୍ କରି ଗୋଟିଏ ଅପର ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ୍ ବସାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି | ଶିକ୍ଷକ ବେତନ ମାସକୁ ଚାରି ଟଙ୍କା |ଏହି ଚାରିଟଙ୍କା ସରକାରଙ୍କ ଠାରୁ ମିଳେ ,ଏହାଛଡା ପ୍ରତି ପିଲାଏ ମାସକୁ ଅଣଏ ଲେଖାଏଁ ଦିଅନ୍ତି | ଶିକ୍ଷକଟି କଟକ ନର୍ମାଲ ସ୍କୁଲ ର ଅବଧାନ ବିଭାଗର ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଛାତ୍ର ନାମ ବାସୁଦେବ | ଓଡିଶା ବିଭାଗର ଇନ୍ସପେକ୍ଟର ପଦ ପ୍ରଥମେ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା, ୧୮୮୨ ମସିହାରେ କବି ରାଧାନାଥ ୧୮୯୨ ମସିହାରେ ଏହି ପଦବୀରେ ପ୍ରଥମେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ |ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ରେବତୀ ଗଳ୍ପର ବିଷୟ ବସ୍ତୁ ୧୮୯୨ ରୁ ୧୮୯୮ ମସିହାକୁ ଲକ୍ଷ କରାଯାଇଛି |

ଓଡ଼ିଆ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପର ଆଦି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ "ରେବତୀ" ହେଉଛି ଯଥାର୍ଥ ରେ ଏକ ସ୍ମରଣୀୟ ରସୌର୍ତ୍ତୀର୍ନ୍ନ ଗଳ୍ପ. ୧୮୭୧ ମସିହା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁ ନୂତନ ସମାଜ ଗଢ଼ି ଉଠିଲା ତାର ଭାବରୂପ ଫୁଟିଉଠିଛି 'ରେବତୀ' ଗଳ୍ପରେ |ଏହି ଗଳ୍ପରେ ଅଛି ଉନ୍ନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷାର୍ଦ୍ଧରେ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ସଙ୍ଘର୍ଷ, ପ୍ରୀତିକାରୁଣ୍ୟ ବତ୍ସାଲ୍ୟ ର ତ୍ରିବେଣୀ ସଙ୍ଗମ ପରମ୍ପରା ଓ ନୂତନତ୍□ର ଭାବ ସଙ୍ଘର୍ଷ ଓ ନୂତନ ର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ରେବତୀ କାହାଣୀର ସମୟସୀମା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ରେ କୁହାଯାଇପାରେ ଏହା ୧୮୯୨ ରୁ ୧୮୯୮ ମସିହା ସମୟସୀମା ସଂଘଟିତ ଶିକ୍ଷା ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ନେଇ ରଚିତ | ବ୍ରିଟିଶ ଶାସନ କାଳରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ମିଶନାରୀ ମାନଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ପ୍ରଥମେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଦ୍ୟାଳୟମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା| ଶିକ୍ଷାଦାନ ମାଧ୍ୟମରେ ମିଶନାରୀମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ | ଦ୍□ିତୀୟରେ ୧୮୯୭ ମସିହାପରେ ଓଡ଼ିଶାର ହାଇସ୍କୁଲ ଓ କଲେଜ ଶିକ୍ଷା ସଂପ୍ରସାରିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା | ଯେଉଁ ମାନେ ଉକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଲାଭକଲେ ସେମାନେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପନ୍ଥୀ ହୋଇ ସୁରା-ସାକୀ ର ପ୍ରେମିକ ସାଜିଲେ | ତେଣୁ ପ୍ରାଚୀନ ପାଣ୍ଠି ଉତ୍କଳୀୟ ଜଣ ସମାଜ ସହଜରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରିପାରିନଥିଲେ | ପୁଣି ନାରୀ ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ର ରେ ଏହା ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା ଘୋର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ | 'ରେବତୀ' ଗଳ୍ପ ର ଜେଜୀମା ଏହି ପ୍ରାଚୀନତାର ପ୍ରତୀକ | ଏହି ଜେଜୀମା ଚରିତ୍ର ଭିତରେ ଫକୀରମୋହନ ଙ୍କ ଜେଜୀମାର ସ୍□ରୂପ ମଧ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ | ଗଳ୍ପଟିରେ ରେବତୀ ର ପାଠପଢା ପ୍ରତି ଯେପରି ଜେଜୀମା ନାସିକା କୁଞ୍ଚନ କରିଥିଲେ | ଅନୁରୂପ ଭାବେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା କାଳରେ ତାଙ୍କ ଜେଜେମା କୁଚିଳାଦେବୀ କହିଥିଲେ -"ପାଠ କଣ ହେବରେ ,ବଂଚି ପଡିଥା ,"ଗଳ୍ପଟି ତତ୍କାଳୀନ ସମାଜର ଏକ ନିମ୍ନ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାର ସୁଖ- ଦୁଃଖ, ଆସକ୍ତ ଅନୁରାଗ ଏବଂ ଆକସ୍ମିକ ଦୁର୍ଘଟଣା ମୁହ୍ୟମାନ ଅନାଥ ଅବସ୍ଥାରେ ଜୀବନ୍ତ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି |

ଗଳ୍ପଟିରେ ଏକ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବ୍ୟର୍ଥତା ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ହୋଇଉଠିଛି | ରେବତୀର ଜେଜେମା ପ୍ରାଚୀନ ପରମ୍ପରା ର ରକ୍ଷାକାରିଣୀ | ତେଣୁ ତତ୍କାଳୀନ ନାରୀଶିକ୍ଷାର ସେ ବିରୁଦ୍ଧାଚାରିଣୀ ହୋଇଉଠିଛନ୍ତି| ଅପରପକ୍ଷେ ରେବତୀର ପିତା ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ଓ ଶିକ୍ଷକ ବାସୁଦେବ ନାରୀଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ଅତ୍ୟଧିକ ଆସକ୍ତ |କଟକ ଜିଲ୍ଲା ହରିପୁର ପ୍ରଗଣା ଅନ୍ତର୍ଗତ ପାଟପୁର ଗ୍ରାମର କରଣ ସାହିର ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି | ଗ୍ରାମର ଅପର ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲର ଯୁବ ଶିକ୍ଷକ ବାସୁଦେବ ଙ୍କ ପରାମର୍ଶ କ୍ରମେ ନିଜର ଦାସ ବର୍ଷର କନ୍ୟା ରେବତୀକୁ ପାଠପଢାଇ ବାକୁ ସ୍ଥିର କଲେ | ଯେତେବେଳେ ଏ ଖବର ରେବତୀର ଜେଜିମା ଙ୍କ କାନରେ ପଡିଲା ସେତେବେଳେ ସେ କହିଲେ- "ପାଠ କଣ ଲୋ? ମାଇକିନିଆ ଝିଅଟା ପାଠ କଣ? ରନ୍ଧାବଢ଼ା ଶିଖ୍,ପାଠ କଣ? ରେବତୀର ପାଠପଢାକୁ ଜେଜୀମା ସମର୍ଥନ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି | ଜେଜୀମାର ବିରୋଧ ସତ୍□ କିନ୍ତୁ ରେବତୀ ପାଠ ପଢିଛି | ଯେତେବେଳେ ତାକୁ ବାରବର୍ଷ ସେତେବେଳେ ହଠାତ ତାର ବାପା ଓ ବୋଉ ବାଡ଼ି ରୋଗରେ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କଲେ | ତାଙ୍କର ପାରିବାରିକ ବିପର୍ୟ୍ୟୟ ଘନେଇ ଆସିଲା; ଜମିଦାର ଘର ଗାଈ ନେଇଗଲେ , ହାଲିଆ ଛାଡିଗଲା, ବଳଦ ବିକାହେଲା ଏଥିପାଇଁ ବୁଢ଼ୀ ଦାୟିକଲା ରେବତୀର ପାଠପଢାକୁ | ଶେଷରେ ରେବତୀକୁ ବାହା ହେବା ପାଇଁ ବାସୁଦେବ ସହ ଥିବା ପ୍ରସ୍ତାବ ,ବାସୁଦେବ ର ବାଡ଼ିରୋଗ ସହ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଭାଙ୍ଗିଗଲା | ଏତେବେଳେ ଜେଜେମା କହିଲେ " ଆହା ବାପ, ବିଦେଶରୁ ଆସି ଆପଣା ବୁଦ୍ଧିରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲୁରେ |" ଅର୍ଥାତ ସେ ରେବତୀକୁ ପାଠ ପଢାଇବାରୁ ତାର ଅକାଳ ବିୟୋଗ ଘଟିଲା | ଶେଷରେ ରେବତୀ ଓ ତା ଜେଜେମା ମଧ୍ଯ ଅତି ଅସହାୟ ଭାବେ ମୁର୍ତ୍ୟୁବରଣ କରିଛନ୍ତି | ନାରୀଶିକ୍ଷାର ଆନ୍ଦୋଳନ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ଧବିଶ୍□ାସ ର ଝଡ଼ ରେ ବିପର୍ୟ୍ୟସ୍ତ ହୋଇପଡିଛି| କଥାଶିଳ୍ପୀ ଫକୀରମୋହନ ଉନ୍ନବିଂଶ ଶତକରେ ଏହି ସାମାଜିକ ଅନ୍ଧବିଶ୍□ାସ କୁ ଚମତ୍କାର ଭାବେ ଏହି ଗଳ୍ପରେ ରୂପାୟିତ କରିଅଛନ୍ତି | ଏହି ଗଳ୍ପରେ ନାରୀଶିକ୍ଷା ସମ୍ପର୍କିତ ଭାବଧାରାକୁ କେବଳ ଲେଖକ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିନାହାନ୍ତି; ତତସହିତ ସେ ତତ୍କାଳୀନ ସମାଜର ନାନା ସାମାଜିକ ଭାବସତ୍ୟ କୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି | ସେତେବେଳେ ଆର୍ଥନୀତିକ ସମସ୍ୟା ସେତେ ଉତ୍କଟ ନଥିଲା | ଜନସାଧାର କୌଣସିମତେ ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ଚଳି ଯାଉଥିଲେ | କର୍ମଚାରୀ ମାନଙ୍କର ବେତନ ଖୁବ କମ୍ ଥିଲା | ମାସକୁ ଦରମାର ଦୁଇ ଟଙ୍କା, ଚାରିଟଙ୍କା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଲୋକ ଖୁବ ଆନନ୍ଦରେ ଜୀବନଯାପନ କରୁଥିଲେ | ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଗଳ୍ପ 'ରେବତୀ ' ରେ ଜମିଦାର ଙ୍କ ଶୋଷଣ ଓ ଶୈତାନି ପ୍ରକୃତି ର ଯର୍ଥାତ ପରିଚୟ ମିଳେ |ଜମିଦାର ଙ୍କ କାରଣ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତିଙ୍କର ଅକାଳ ମୁର୍ତ୍ୟୁ ହୋଇଯିବା ଦ୍□ାରା ଜମିଦାର ତାଙ୍କର ଅସହାୟ ପରିବାର ଉପାରେଯେଉଁ ଶୋଷଣ ଆରମ୍ଭ କରିଛି ତାହା ଅକଥନୀୟ ଓ ଅକଳ୍ପନୀୟ | ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁଙ୍କ ମୁର୍ତ୍ୟୁ ପରେ ତାଙ୍କର ବିଧବା ମା ଓ ବିବାହ ଯୋଗ୍ୟ କନ୍ୟାର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ଅପେକ୍ଷା ତାଙ୍କର ଜମି ଓ ଗାଈକୁ ଜମିଦାର ନେଇଯିବାକୁ ଯର୍ଥାତ ମନେ କରିଛନ୍ତି. ଯାହା ଜମିଦାରଙ୍କ ନିଷ୍ଠୁରତା ଓ ଶୋଷଣ କୁ ହିଁ ପ୍ରତିପାଦିତ କରିଛି |

ଫକୀରମୋହନ ତାଙ୍କ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ରେ ତତ୍କାଳୀନ ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ ଜାତି ଓ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ର ଚିତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି |ଏହି ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି ବ୍ରାହ୍ମଣ, କରଣ, ଶୁଦ୍ର, ଖଣ୍ଡାୟତ ପ୍ରମୁଖ ଜାତିର ଜୀବନଧାରା | ରେବତୀ ଗଳ୍ପରେ କରଣ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଚିତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି | ମୋଟାମୋଟି ଭାବେ ବିଚାର କଲେ ଫକୀରମୋହନ ଙ୍କ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ସମାଜର ସକଳ ଧାରା ପ୍ରକାଶରେ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ମଣ୍ଡିତ , ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ତଥା ଯର୍ଥାଥ ହୋଇପାରିଛି | ଇତିହାସ ଅପେକ୍ଷା ଫକୀରମୋହନ ଙ୍କ ଗଳ୍ପ ଗୁଡିକ ହିଁ ତତ୍କାଳୀନ ସମାଜ ଚିତ୍ର ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ଅଧିକ କ୍ଷମଶିଳ ମନେ ହୁଅନ୍ତି | ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଗଳ୍ପ ଯଦି ଜୀବନ୍ତ ଓ ବାସ୍ତବ ହୋଇଯାଏ ,ତେବେ ଏହା କେବଳ ସମ୍ଭବ ହେଇଚି ତାଙ୍କର ଯଥାର୍ଥ ଭାଷା ପ୍ରୟୋଗ ପାଇଁ | ଅର୍ଥାତ୍ ପରିବେଶ, ଚରିତ୍ର ଓ ସମୟାନୁସାରି ତାଙ୍କର ଭାଷା ,ପରିବେଶ ଓ ପରିସ୍ଥିତି ଅନୁଯାୟୀ ସେ ଲୋକ ମୁଖର ଭାଷାକୁ ତାଙ୍କ ଗଳ୍ପରେ ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି | ଉଦାହରଣ ସ୍□ରୂପ -ରେବତୀ ଗଳ୍ପର କେତୋଟି ଉଦ୍ଧୃତାଂଶ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ :- ପାଠ କ'ଣ ଲୋ ? ମାଇକିନିଆ ଝିଅଟା ପାଠ କ'ଣ ? ହଁ ରେ ଶ୍ୟାମ ରେବୀ ପାଠ ପଢିବ :ପାଠ କଣରେ ଡିରିଲା ଝିଅର ପାଠ କ'ଣ? ଲୋ ରେବତୀ ,ଲୋ ରେବୀ ଲୋ ନିଆଁ, ଲୋ ଚୁଲି ; ଆଦି ଭାଷା ପ୍ରୟୋଗରେ ଏକାଧାରରେ ଏକ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ମନ ଓ ବିରକ୍ତି ସ୍□ଭାବର ସାର୍ଥକ ପ୍ରକଟ ହୋଇପାରିଛି |

' ରେବତୀ' ଗଳ୍ପ ରଚନା କରିବା ପିରବାରୁ ୧୮୬୮ ମସିହାରେ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ରଚନା କରିଥିଲେ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ 'ଲଛମନିଆ '|କିନ୍ତୁ ୧୮୯୮ ମସିହାରେ ରଚିତ "ରେବତୀ" ପ୍ରଥମ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ର ମାନ୍ୟତା ଲାଭ କରିଥିଲା | ରେବତୀ ଗଳ୍ପର ପ୍ରଭାବ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅଦ୍ୟାବଧି ଓଡ଼ିଆ ଗଳ୍ପ ସାହିତ୍ୟରୁ ଅତିକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇପାରିନାହିଁ | ସର୍ବମୋଟ କୋଡ଼ିଏଟି ଗଳ୍ପ ରଚନା କରି ଫକୀରମୋହନ ଓଡ଼ିଆ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ସାହିତ୍ୟରେ ଯେଉଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅର୍ଜନ କରିପାରିଛନ୍ତି ତାହା ଅନନ୍ୟ ଓ ଅତୁଳନୀୟ |

<u>ସହାୟକ ଗ୍ରନଥସୁଚୀ</u>

୧) ଡ଼ଃ ମହାରଣା ସୁରେନ୍ଦ୍ର କୁମାର: ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ର ଇତିହାସ ପ୍ରକାଶକ: ଓଡିଶା ବୁକ୍ ଷ୍ଟୋର, 2001

୨) ସେନାପତି ଫକୀରମୋହନ, ଆତ୍ମଜୀବନ ଚରିତ
ପ୍ରକାଶକ: ଶ୍ରୀ ମୋହିନୀ ମୋହନ ସେନାପତି,
ଶ୍ରୀ ରାଧାନାଥ କୋ- ଅପରେଟିଭ ପ୍ରେସ୍ କଟକ,
୧୯୨୭
୩) ସେନାପତି ଫକୀର ମୋହନ , ଗଳ୍ପସ୍□ଳ୍ପ (ପ୍ରଥମ ଭାଗ) ପ୍ରକାଶକ:ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର, କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟ ଷ୍ଟୋର
୪) ସେନାପତି ଫକୀର ମୋହନ, ଗଳ୍ପ ସ୍□ଳ୍ପ (ଦ୍□ିତୀୟ ଭାଗ)

ଭଗ୍ନ ଚଞ୍ଚୁର ସ୍□ାଭିମାନ ଓ ଆଭିଜାତ୍ୟର ମରିଚୀକା: 'ନାକଟା ଚିତ୍ରକର' ଏକ ମନସ୍ତାତ୍ତ୍□ିକ ସମୀକ୍ଷା

କଳ୍ପନା ମହାନ୍ତି(ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗ)
୮୩୨୮୮୫୫୩୯୪
kalpanamohanty614@gmail.com

ସାରସଂକ୍ଷେପ (Abstract) — ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟର ଅନନ୍ୟ ସ୍ରଷ୍ଟା ଫତୁରାନନ୍ଦ (ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର)ଙ୍କ ସାରସ୍ବତ ଜଗତ କେବଳ ହାସ୍ୟରସରେ ସୀମିତ ନୁହେଁ, ବରଂ ଏହା ମାନବୀୟ ସେଦନଶୀଳତା ଓ ସାମାଜିକ ବାସ୍ତବତାର ଏକ ନିଚ୍ଛକ ଦଲିଲ୍। ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ଏବଂ ସବୁଠାରୁ ପ୍ରିୟ ଉପନ୍ୟାସ 'ନାକଟା ଚିତ୍ରକର' ଏହାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନିଦର୍ଶନ। ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଲେଖକଙ୍କ ଶିଳ୍ପ ସୃଷ୍ଟିର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ରୂପ ଓ ଗୁଣର ମୁଗ୍ଧ ସମୀକ୍ଷା କରାଯାଇଛି। ଉପନ୍ୟାସର ମୁଖ୍ୟ ଚରିତ୍ର ରମେଶ ବା 'ନାକଟା ଚିତ୍ରକର' ମାଧ୍ୟମରେ ସ୍ରଷ୍ଟା କିପରି ଆଭିଜାତ୍ୟ ସମାଜର କପଟତା, ବାହ୍ୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ମଣିଷର ଅନ୍ଧ ମୋହ ଏବଂ ଶାରୀରିକ ବିକୃତି ପଛରେ ଲୁଚି ରହିଥିବା ଶିଳ୍ପୀର ପବିତ୍ର ଅନ୍ତରକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି, ତାହା ଏଠାରେ ଆଲୋଚ୍ୟ। ସମାଜରେ ଉଚ୍ଚବିତ୍ତ ଓ ଶିକ୍ଷିତ ଶ୍ରେଣୀର କଳାଚର୍ଚ୍ଚା କିପରି କେବଳ ଏକ ମିଥ୍ୟା ଆଭିଜାତ୍ୟର ପ୍ରଦର୍ଶନ ଏବଂ ପ୍ରେମ ନାମରେ ଏହା କିପରି ଏକ ମନସ୍ତାତ୍ତ୍□ିକ ପ୍ରତାରଣା, ତାହା ରମେଶ ଓ ରେଖାର ସମ୍ପର୍କ ଜରିଆରେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଇଛି। ଏହା ସହିତ ୧୯୮୫ ମସିହାରେ ରାଉରକେଲାରେ ଏହି ଉପନ୍ୟାସର ସଫଳ ନାଟ୍ୟରୂପାନ୍ତର ଏବଂ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ନିଜସ୍□ ଜୀବନ-ଯନ୍ତ୍ରଣା ସହ ଏହାର ଆତ୍ମଜୈବନିକ ସମ୍ପର୍କକୁ ଏହି ନିବନ୍ଧରେ ତାତ୍ତ୍□ିକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀରୁ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରାଯାଇଛି। ପରିଶେଷରେ, ବାହ୍ୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ଶିଳ୍ପ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଗୁଣର ବିଜୟକୁ ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରତିପାଦିତ କରେ।

ସୂଚକଶବ୍ଦ (Keywords)
ଫତୁରାନନ୍ଦ, ନାକଟାଚିତ୍ରକର, ଉପନ୍ୟାସ, ଶିଳ୍ପୀ ଓ ଶିଳ୍ପ, ମନସ୍ତତ୍ତ୍□

ଉପକ୍ରମ: ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଆକାଶରେ କଥାଶିଳ୍ପୀ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏକ ସ୍□ତନ୍ତ୍ର ଓ ଦେଦୀପ୍ୟମାନ ନକ୍ଷତ୍ର। ସାଧାରଣତଃ ସେ ଜଣେ ଅନନ୍ୟ ବ୍ୟଙ୍ଗ ସ୍ରଷ୍ଟା ଭାବେ ପରିଚିତ ହେଲେ ହେଁ, ତାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିର ଅନ୍ତଃସ୍□ର କେବଳ ଉପରଠାଉରିଆ ହସର ଲହରୀ ସୃଷ୍ଟି କରେନାହିଁ, ବରଂ ସମାଜର କୁତ୍ସିତ ରୂପକୁ ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ଏକ ଗଭୀର ମାନବବାଦୀ ଚେତନା ଜାଗ୍ରତ କରେ। ତାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ନାମ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର। ଜୀବନର ଅନେକ ପ୍ରତିକୂଳତା, ଯଥା- ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ପିତୃମାତୃ ହୀନତା, ବସନ୍ତ ରୋଗ ଜନିତ ଶାରୀରିକ ବିକୃତି ଏବଂ ଚକ୍ଷୁର ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ହରାଇବାର ଚରମ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ସେ ନିଜ ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗର ଅମୃତ ରସରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଭଣ୍ଡାରକୁ ରୁଦ୍ଧିମନ୍ତ କରିଛନ୍ତି। 'ମୋ ଫୁଟା ଡଙ୍ଗାର କାହାଣୀ' ପରି ଆତ୍ମଜୀବନୀର ସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କ ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ଉପନ୍ୟାସ ହେଉଛି 'ନାକଟା ଚିତ୍ରକର' (୧୯୫୩)। ଏହି କୃତିଟି କେବଳ ଏକ କାଳ୍ପନିକ ଆଖ୍ୟାୟିକା ନୁହେଁ, ବରଂ ଏହା ସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କ ନିଜସ୍□ ଅନ୍ତର୍ଦାହ ଓ ଶିଳ୍ପୀ ମନର ଏକ ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରତିଫଳନ।

ସାହିତ୍ୟ ଓ କଳାର ଏକ ଚିରନ୍ତନ ସତ୍ୟ ହେଉଛି- 'ଶିଳ୍ପୀ ଓ ଶିଳ୍ପ ଅଭେଦ'। କଳାକାରର ସୃଷ୍ଟି ତା'ର ଆତ୍ମାର ସ୍ପନ୍ଦନ ହୋଇଥିବା ବେଳେ ବାହ୍ୟ ଜଗତ କିନ୍ତୁ ପ୍ରାୟତଃ ବାହ୍ୟ ରୂପକୁ ନେଇ ଶିଳ୍ପୀର ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିଥାଏ। ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଶିଳ୍ପ ସୃଷ୍ଟିରେ ଏହି 'ରୂପ' ଓ 'ଗୁଣ'ର ଦ୍□ନ୍ଦ୍□କୁ ଅତି ନିପୁଣ ଭାବେ ଚିତ୍ରିତ କରାଯାଇଛି। ଉପନ୍ୟାସର ନାୟକ ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଜଣେ ଅସାଧାରଣ ପ୍ରତିଭାସମ୍ପନ୍ନ ଚିତ୍ରକର, ମାତ୍ର ସମାଜ ତାକୁ ତା'ର ଶାରୀରିକ ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା ପାଇଁ 'ନାକଟା' ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରେ। ଏହିଠାରୁ ହିଁ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ସାମାଜିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧର ସଂଘର୍ଷ। ଉଚ୍ଚବିତ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରତିନିଧି 'ରେଖା ଦେବୀ'ଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ଆଭିଜାତ୍ୟ ସମାଜର ଯେଉଁ ଛଦ୍ମରୂପ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି, ତାହା ଶିଳ୍ପୀର ଅନ୍ତରକୁ ଆନ୍ଦୋଳିତ କରିଛି। ପ୍ରସ୍ତୁତ ଗବେଷଣା ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଏହି ଶିଳ୍ପ ସୃଷ୍ଟିର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ରୂପଗୁଣର ମୁଗ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣକୁ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି, ଯେଉଁଠାରେ ସ୍ରଷ୍ଟାର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅଶ୍ରୁ ଓ ସାମାଜିକ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଏକାକାର ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି।

ଲେଖକ ପରିଚୟ :- ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟିକ ଭାବେରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ବେଶ୍ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଛନ୍ତି। ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ନାମ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର। ୧୯୯୫ ମସିହା ଜୁନ୍ ୧ ତାରିଖରେ କଟକର ଝାଞ୍ଜିରିମଙ୍ଗଳା ଠାରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର ଓ ମାତାଙ୍କ ନାମ ସୁଭଦ୍ରା ମିଶ୍ର ଥିଲା । ପିଲାଦିନେ

ସେ ମସିହା ସବୁ ମନେରଖି ପାରୁନଥିବାରୁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଠାରୁ ସବୁବେଳେ ବେତ ମାଡ଼ ଖାଇଥିଲେ । ପ୍ରଥମ ବିଶ୍□ଯୁଦ୍ଧ ୧୯୧୪ ମସିହାରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ସେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ମନରଖି ପାରିଥିଲେ । ତାହାର ବର୍ଷକ ପରେ ୧୯୧୫ ମସିହାରେ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ । ଏହି କଥାକୁ ନେଇ ସେ ଏକ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଗଳ୍ପର ଅବତାରଣା କରି ଲେଖିଛନ୍ତି -" ବିଶ୍□ଯୁଦ୍ଧ ଦେଖି ଈଶ୍□ର ତାଙ୍କୁ କହିଲେ - ଯାବେ ଏଠି ବସି ଦାନ୍ତ ନେଫୁଡୁଚୁ କାହିଁକି ? ଯାଆ ପୃଥିବୀରେ ବଢ଼ିଆ ଯୁଦ୍ଧ ହେଉଛି ଦେଖିବୁ ।" ତାଙ୍କ ଭାଷାରେ ଭାଗବାନଙ୍କ କଥାମାନି, ସେ ବିଶ୍□ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେବାର ଠିକ୍ ବର୍ଷକ ପରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଡାକ୍ତରୀ ପଢୁଥିବା ବେଳେ ସେ ରୋଗର ଶିକାର ହୋଇ , ନିଜର ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ହରାଇଥିଲେ । ୧୯୩୮ ମସିହା ରେ ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲରୁ ଏଲ୍. ଏମ୍ .ପି ଡିଗ୍ରୀ ହାସଲ କରିଥିଲେ । ସେ ଅବିବାହିତ ରହିଥିଲେ । ଏହି ମହାନ୍ ସାହିତ୍ୟିକ ୧୯୯୫ ମସିହାରେ ଇହଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କରିଥିଲେ । ଶିଳ୍ପୀ ଓ ଶିଳ୍ପ ଅଭେଦ କଳା ଓ କଳାକାର ଏକ- ଏଭଳି ଏକ ଚିନ୍ତା ଏ ଜଗତରେ ଅଛି । ଏହା କିନ୍ତୁ ଜଡ଼, ବାସ୍ତବ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ କଥା । ଶିଳ୍ପକୁ ଭଲ ପାଇବା ଅର୍ଥ ଶିଳ୍ପୀକୁ ଭଲ ପାଇବା ନ ହୋଇ ପାରେ । ଶିଳ୍ପୀକୁ ଭଲ ପାଇ ତାର ଶିଳ୍ପକୁ ତୁଚ୍ଛତାଚ୍ଛଲ୍ୟ କରଯାଇ ପାରେ ମଧ୍ୟ । ପଙ୍କକୁ ଘୃଣା କରି ପଙ୍କଜରେ ପୁଜା ତ ସମ୍ଭବ ! ମାତ୍ର ଏହି ଭେଦ ବୁଦ୍ଧି ଭିତରେ ହିଁ ସୃଷ୍ଟିର ଯାବତ ଅମଙ୍ଗଳ । ମୁଁ କହୁନାହିଁ ସେ ଯେତେ ବାଳିକା ନାକଟା -ଚିତ୍ରକର ଚିତ୍ରକୁ ପସନ୍ଦ କରିବେ ସମସ୍ତେ ତାକୁ ବିଭା କରିବା ଉଚିତ୍। ଶିଳ୍ପୀର ଚିତ୍ରକୁ ସେ ପ୍ରକୃତରେ ଭଲପାଇବ ସେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତା ବଡ଼ ଲୋକ ଶ୍ରେଣୀର ରେଖା ଦେବୀମାନେ ଗୋଟିଏ ଦରିଦ୍ର ଅସୁନ୍ଦର ଶିଳ୍ପୀକୁ ପ୍ରେମ ନ କରନ୍ତୁ , ବିବାହ ନ ହେଉନ୍ତୁ ଏଥିରେ ସ୍ରଷ୍ଟାର ସୃଷ୍ଟି ବ୍ୟାହତ ହେବ ନାହିଁ ; ମାତ୍ର ରେଖା ଦେବୀମାନେ ଯେପରି ଭାବରେ ନାକଟା -ଚିତ୍ରକରମାନଙ୍କ ନାକରେ ବନ୍ଶୀ ଲଗାଇ ଖେଳନ୍ତି ସେହି ଜାତୀୟ ନିର୍ମମତା ହିଁ ଚିରକାଳ ସୃଷ୍ଟିକୁ ବିକୃତ କରିଛି - ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କଠାରୁ ବିଶ୍□ାମିତ୍ରଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ଆସିଛି - ଚନ୍ଦ୍ରର କିରଣଠାରୁ ବିଜୁଳିବତୀକୁ ସୁନ୍ଦର କରି ଦେଖାଇଛି । କଥାକାର ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର କଥାର ଆରମ୍ଭ ଏହା ହେଉ ନ ହେଉ କଥାର ଶେଷ ହୋଇଛି ଭିନ୍ନ । ନାକଟା କଦାପି ରେଖା ଦେବୀଙ୍କର ଇଙ୍ଗିତକୁ ଭୁଲ ବୁଝି ନାହିଁ । ରେଖା ଦେବୀ ହିଁ ପୁତନା ପରି ପ୍ରେରଣାକରି ଆସିଛନ୍ତି। କାରଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଜରେ ରେଖା ଦେବୀମାନେ ପ୍ରକୃତ ବା ସତ୍ୟ କଦାପି ନୁହନ୍ତି ସବୁବେଳେ ସବୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ସେମାନେ ପ୍ରତାରଣା ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହନ୍ତି ।

ଯେଉଁ ପୁଞ୍ଜିପତି ବଡ଼ ଲୋକମାନେ ପରର ପରିଶ୍ରମଲବ୍ଧ ଧନରେ ନିଜକୁ ଧନୀ ବୋଲନ୍ତି, ଯେଉଁ ୟୁନିଭରସିଟି ଉପାଧିଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ପର ବିଦ୍ୟାରେ ବିଦ୍□ାନ୍ ବୋଲାଇବାରେ ଗୌରବ ନିଅନ୍ତି ,ସେମାନଙ୍କର ସ୍ଥିତି ହିଁ ପ୍ରତାରଣାର ଭିତ୍ତି ଉପରେ ସର୍ବଦା ଟଳମଳ । ବଡ଼ଲୋକମାନଙ୍କର ସଙ୍ଗୀତ ,କଳା , କାବ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚା ମଧ୍ୟ ପ୍ରତାରଣା , ଦେବ ଦେବୀର ଆରାଧନା ମଧ୍ୟ ପ୍ରତାରଣା । ଗୋଟିଏ ମିଛକୁ ସାବ୍ୟସ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ବହୁ ମିଥ୍ୟାର ଆବଶ୍ୟକତା ଥାଏ । ଗୋଟିଏ ପ୍ରତାରଣାକୁ ପ୍ରତୀତ କରାଇବା ପାଇଁ ବହୁ ପ୍ରତାରଣାକୁ ଆଶ୍ରୟ କରିବାକୁ ପଡ଼େ। ଏହା ସ୍□ତଃସିଦ୍ଧି । ଏଣୁ ବଡ଼ଲୋକ ମାନଙ୍କର ଦେବପୂଜା ଠାରୁ କଳାଚର୍ଚ୍ଚା ଯାଏ ସବୁ କେବଳ ତାଙ୍କର ଛଦ୍ମ ଅପ୍ରକୃତ ସ୍ଥିତିକୁ ପ୍ରକୁତ ପ୍ରମାଣ କରିବାର ନାନା ଦିଗରୁ ଚେଷ୍ଟା ମାତ୍ର । ସେ ସବୁ ନିଜର ସ୍□ାର୍ଥ ଦୃଷ୍ଟିରୁ । ଦେବ ଦେବୀ ପ୍ରତି ଭକ୍ତି ଦେବ ପୂଜାରେ ତାଙ୍କୁ ରତ କରାଏ ନାହିଁ - ନିଜକୁ ସତ୍ ପ୍ରମାଣିତ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିଜର ଧନ ପ୍ରତି ଅସୀମ ଅନ୍ଧଭକ୍ତି ହିଁ ଦେବତାକୁ ଅନ୍ଧ କରି ଅନ୍ଧ ବିଶ୍□ାସ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ । ଦେବତା ହୁଅନ୍ତି ତାଙ୍କର ଧନ ଯୋଗାଇବା ଗୋଲମ୍ । ମଣିଷକୁ ଖଟାଇ ଖଟାଇ ଦେବ ଦେବୀଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଖଟାନ୍ତି ଏତେ ସ୍□ାର୍ଥପର ସେମାନେ । ଏହି ଠାରୁ ବଡ଼ ପ୍ରତାରଣା ଆଉ କଣ ହୋଇପାରେ ? ବଡ଼ଲୋକ ଓ ପାଠୁଆମାନେ ବୈଠକଖାନା ସାଜନ୍ତି ନାନା ଚିତ୍ରରେ, ନାନା ପୁସ୍ତକରେ - ପୁସ୍ତକ ପଢ଼ନ୍ତି ବୋଲି ନୁହେଁ - ଚିତ୍ରକୁ ବୁଝନ୍ତି ବୋଲି ନୁହେଁ - ତାଙ୍କ ଆଭିଜାତ୍ୟକୁ ବଜାୟ କରିବା ପାଇଁ । ଚିତ୍ରକର ବା ରଚୟିତାକୁ ସେମାନେ ସମ୍ମାନ ଦେବାବେଳେ ପ୍ରକୃତରେ ନିଜ ଠାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ବଡ଼ କରିବାର ଅଭିପ୍ରାୟ ନ ଥାଏ - ଥାଏ ଆପଣଙ୍କୁ ଜଣେ ପାଠୁଆ , ରସଗ୍ରାହୀ, ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ପ୍ରମାଣ କରିବାର ନିର୍ଲଜ ଅଭିସନ୍ଧି ।

ରେଖାଦେବୀ ନାକଟା ଚିତ୍ରକରର ଚିତ୍ରକୁ ଭଲପାଇ ନଥିଲେ - ନାକଟା ଚିତ୍ରକରର ସହଜ ସରଳ ନୈସର୍ଗିକ ଭଙ୍ଗୀର ବିଶେଷତ୍□ ସେ ବୁଝୁନଥିଲେ । ଆଭିଜାତ୍ୟ ସବୁଦିନେ ଚେଷ୍ଟା କରେ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ସ୍ତରରୁ ନିଜକୁ ଅନ୍ୟ ଏକ ଆସନରେ ରଖି ତାହାକୁହିଁ ଉଚ୍ଚସ୍ତର ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିବା । ଠିକ୍ ସେପରି କ୍ରମେ ନଗ୍ନତାହିଁ ଆଭିଜାତ୍ୟ ରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇଯାଉଛି ।ବହୁ ଦାମିକା ଆଭରଣ , ଆବରଣ ଅଳଙ୍କାର ଦିନେ ଆଭିଜାତ୍ୟର ନମୁନା ଥିଲା । ମାତ୍ର କ୍ରମେ ତାହା ସର୍ବସାଧାରଣ ହୋଇ ଆସିବାରୁ , ସୁନା ସ୍ଥାନରେ ନକଲି ସୁନା ବେଳ ପଡ଼ିବାରୁ , ସିଲକ୍ ବଦଳରେ ମର୍ସରାଇନ୍ ଯୁଗ ଆସିବାରୁ ଆଭିଜାତ୍ୟ ଗୋଷ୍ଠୀ ଏ ନଗ୍ନତାକୁ ହିଁ ଫେସନ୍ ବୋଲି ପ୍ରଚାର କଲେଣି ଏବଂ ଏଇ ଗୋଷ୍ଠୀ ହାତ ରେ ସମାଜର ସମସ୍ତ ପ୍ରଚାର ଯନ୍ତ୍ର ,ସଭାସମିତି ଠାରୁ ବହିପତ୍ର ,ସମ୍ବାଦ ସମୂହନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅସଭ୍ୟତାକୁ ସଭ୍ୟତା ବୋଲି ପ୍ରଚାର କରି ନିଜର ଦୋଷକୁ ହିଁ ଗୁଣରୂପେ ପ୍ରତିପାଦନ କରିପାରିଛନ୍ତି। ରେଖାଦେବୀଙ୍କର ସେଇ ଆଭିଜାତ ମନହିଁ ନାକଟାର ବୈଚିତ୍ର୍ୟକୁ ବିରାଟରୂପ ଦେବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ଶତ୍ରୁକୁ ଦୁର୍ବଳ କହିଲେ ବିଜୟୀର ଗୌରବ ନାହିଁ । ସବଳ ଶତ୍ରୁର ବିଜୟରେ ହିଁ ବିଜୟୀର ସମ୍ମାନ ବୃଦ୍ଧି ।

ରେଖାଦେବୀମାନେ ସମାଜର କୁଷ୍ଠଗ୍ରସ୍ତା । ଏମାନେ ଅକର୍ମଣ୍ୟ । ସୃଷ୍ଟିର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ଠାରେ ସର୍ଜନାର ପ୍ରେରଣା ଅଛି ; ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ମମ ବିଜୟ ହାସଲ କରି ଏମାନେ ନିଜର ବାସନା ଚରିତାର୍ଥ କରିଥାନ୍ତି । ରେଖା ଦେବୀ ନାକଟାକୁ ଭଲ ପାଇନଥିଲେ - ନାକଟାର ଭଲ ପାଇବା ହାସଲ କରି ତାଙ୍କର ଏକ ଜଘନ୍ୟ ପଶୁବୃତ୍ତିକୁ ସେ ଖୋରକ୍ ଦେଇଛନ୍ତି ମାତ୍ର । ଏହାହିଁ ବଡ଼ଲୋକ ଓ ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜର ପ୍ରଣୟ କାହାଣୀ । ରେଖାଦେବୀ ଯେଉଁଠି ବିଭାହେଲେ ସେଇଠି ଯେ ସେ ବିଶ୍□ସ୍ତ ରହିବେ ତାହା ନୁହେଁ । ତେବେ ଆଭିଜାତ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ଥିବାରୁ ଉଭୟେ ଉଭୟେଙ୍କୁ ପ୍ରତାରଣା କରି ଚାଲିବେ ଏବଂ ଉଭୟେ ନିଜକୁ ପ୍ରତାରକ ବୋଲି ଜାଣି ଗୋଟିଏ ଟାଡିଗୁଳା ଧରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେବେ । ଗୋଟିଏ ବିଶ୍□ସ୍ତ ଓ ଅନ୍ୟଟି ଅବିଶ୍□ସ୍ତ ଥିବାର ଅସମାନତା ସୃଷ୍ଟି ସଙ୍ଗୀତରେ ବେସୁରା ଆଳାପ ମାତ୍ର । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନାକଟାର ପଳାୟନ ପନ୍ଥା ରେଖା ଦେବୀମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟାୟ ବିଜୟ ଦେଇଛି । ଏହାହିଁ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଦୁଃଖାନ୍ତ ପରିସମାପ୍ତି ।

<u>ଉପନ୍ୟାସର ପ୍ରଚ୍ଛଦ ଚିତ୍ର ଓ ରହସ୍ୟବୋଧ</u> :-

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସାହିତ୍ୟିକ ପ୍ରେମିମାନେ ଜାଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛାପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା ପୃଷ୍ଠାର ପ୍ରଥମ ପ୍ରଚ୍ଛଦ ଚିତ୍ର ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବାସ୍ତବ ରୂପ ଅଟେ । ଭଗ୍ନ କାକୁକୁ କେବେ ହଳଦୀ ବସନ୍ତ ପସନ୍ଦ କରେନି କି ଗୋଟେ ଡାଳରେ ବସିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ରଖେନି । ହଳଦୀ ବସନ୍ତ ସବୁବେଳେ ଚାହେଁ ତାହା ସହ ଡାଳରେ ଗୋଟେ ସୁନ୍ଦର ଚଢ଼େଇ ଟି ବାସ କରୁ । ତା ସହ ଘର କରୁ । ଏଇ ହଳଦୀ ବସନ୍ତ ଚଢ଼େଇ ଟି ସୁନ୍ଦରୀ କନ୍ୟା ରେଖା । ଭଗ୍ନ ଚଞ୍ଚୁ ପକ୍ଷୀଟି ରମେଶ ଓରଫ୍ ନାକଟା ଚିତ୍ରକାର । ହଳଦୀ ବସନ୍ତ ଚଢ଼େଇଟି କାକଠୁ ଦୂରେଇ ରହେ ଓ ଆଶା କରେ ତା ପାଖରେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟେ ହଳଦୀ ବସନ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଶାନ୍ତ ଆସି ବସୁ । ଯାହା ଫଳରେ ଭଗ୍ନ ଚଞ୍ଚୁ କାକଟି ଡାଳରୁ ପଡ଼ି ଭୂମିରେ ଆଘାତ ପାଏ । ଠିକ୍ ଉପନ୍ୟାସଟିରେ ସମାଜର ଏକ ବାସ୍ତବ ରୂପଟି ଦେଖାଯାଇଛି । ନାରୀର ଆଶା ଆକାଂକ୍ଷା ପୂରଣ କରିବା ପୁରୁଷ ପକ୍ଷେରେ ବେଳେ ବେଳେ ଅସମ୍ଭାଳ ହୋଇପଡ଼େ । ସୌଂଦଯ୍ୟ ଓ ଆର୍ଥିକ ସ୍ଥିତି ପୁରୁଷକୁ ଦୁର୍ବଳ କରିଦେଇଛି । ଯାହା ଦ୍□ାରା ସେ ନିଜେ ଭବିଷ୍ୟତର ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକ କେବେ ଦେଖିପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ମନେ ବିଚାରି ନେଇଛି । ଭାବନାଟି ଆସନ୍ତାନି ବି କିପରି ? ସମାଜର ପାଣିପାଗ ସୂଚନା ଦେଇ ଦିଏ । କିଏ କେତେ ବେଳେ କେବେ କେଉଁ ଠାରେ ପରିଚିତ ହେବ । ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରତିଭା ଆଗରେ ସୌଂଦଯ୍ୟ ଭାରି ପଡିଛି । ରେଖା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଚିତ୍ର ଓ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭାକୁ ପ୍ରଶଂସା କରିଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଜୀବନ ସାଥୀ ଭାବେ କେବେ କଳ୍ପନା କରିନାହାନ୍ତି।

<u>ରାଉରକେଲାରେ ନାକଟା ଚିତ୍ରକରର ନାଟ୍ୟରୂପ</u> **:** ରାଉରକେଲାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଅଦ୍ଭୁତପୂର୍ବ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା କାଳରେ ଶତାଧିକ ରାଉରକେଲାବାସୀଙ୍କ ମାତ୍ରାଧିକ ପରିଶ୍ରମର ଅନ୍ୟତମ ଫଳଶ୍ରୁତି ଥିଲା ଏହି ନାଟ୍ୟରୂପ । ୧୯୮୫ ମସିହାରେ ନାଟ୍ୟ ନଗରୀ ରାଉରକେଲାରେ ମଞ୍ଚସ୍ଥ ହୋଇଥିବା ଏହା ଥିଲା ସର୍ବାଧିକ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ନାଟକ । ଏମିତି ବି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସାହିତ୍ୟରେ "ନାକଟା ଚିତ୍ରକର" ବହୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଶେଷତ୍□ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହା ତାଙ୍କର ଏକ ମାତ୍ର ଉପନ୍ୟାସ ଏବଂ ନିଜର ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଠାରୁ ଏହା ତାଙ୍କର ସବୁଠୁ ପ୍ରିୟତମ ରଚନା । ଏଇ ରଚନାଟି ଛଡ଼ା ପ୍ରେମ ପ୍ରସଙ୍ଗ ତାଙ୍କର ଆଉ କେଉଁ ସାହିତ୍ୟରେ ମିଳେନି। କୌଣସି ରଚନା ରେ ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ଯନ୍ତ୍ରଣା ର ଉଲ୍ଲେଖ ବି ମିଳେନି ; କିନ୍ତୁ ଏଇ ରଚନାର ଚିତ୍ରକର ଚରିତ୍ରଟି ସହ ସେ ତାଙ୍କ ନିଜସ୍□। ଜୀବନାନୁଭୂତି ଜଡ଼ିତ ଏହା ଏବକୁ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ହୋଇଗଲାଣି , ଯଦିଓ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏକଥା ପବ୍ଲିକ୍ ଜାଗାରେ ସ୍□ୀକାର କରିନାହାଁନ୍ତି । ଫତୁରାନନ୍ଦ ପବ୍ଲିକ୍ ସମ୍ମୁଖରେ ଜୀବନରେ ମାତ୍ର ଦୁଇଥର କାନ୍ଦିଛନ୍ତି ଏବଂ ଉଭୟଥର " ନାକଟା ଚିତ୍ରକର " ପାଇଁ । ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ତଳେ କଟକର କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ନାକଟାଚିତ୍ରକର ନାଟକ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ସେ ଆଖି ଚିପୁଡ଼ି କାନ୍ଦିଥିଲେ , ଏହାର ନାଟ୍ୟରୂପାନ୍ତର ଓ ପ୍ରସ୍ତୁତିର ଚରମ ବିଫଳତାରେ । ଆଉଥରେ ରଣଜିତଙ୍କ ଏଇ ନାଟ୍ୟରୂପକୁ ରାଉରକେଲାରେ ଦେଖିଲାବେଳେ ତାହାର ଚରମ ସଫଳତାରେ ସେ ଅଶ୍ରୁସ୍ନାତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ଏହାକୁ ହିଁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ସମେତ କଳିଙ୍ଗ କଳା ପରିଷଦର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଓ କଳାକାରମାନେ ନିଜର ଅମୂଲ୍ୟ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଭାବରେ ସ୍ମୃତିରେ ସାଇତି ରଖିଛନ୍ତି ।

<u>ନାକଟା ଚିତ୍ରକର</u>

ପ୍ରଯୋଜନା- ଫତୁରାନନ୍ଦ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା, ସମିତି ,ରାଉରକେଲା
ପ୍ରସ୍ତୁତି - କଳିଙ୍ଗ କଳାପରିଷଦ ,ରାଉରକେଲା*
ସିଭିକ୍ ସେଣ୍ଟର୍, ୩ ଏପ୍ରିଲ,୧୯୮୫
<u>ଭୂମିକାରେ</u>
ରମେଶ - ପୀତାମ୍ବର ପୁହାଣ
ବଦରଙ୍ଗି - ଶ୍ୟାମାପ୍ରସାଦ ମହାକୁଡ଼
ବିମଳ - ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ପରିଡ଼ା
ପ୍ରଶାନ୍ତ - ରାମୁ (କେ.ସି. ରାମଦୁରାଇ)

ସତିଆ - ହୃଷିକେଶ ଦାସ
ଭଗିଆ - ଯୋଗେଶ୍□ର ସାହୁ
ରେଖା - ରମା ଦେ
<u>ପରିଚାଳନା</u>
ସଙ୍ଗୀତ - ମିହିର ଦାସ
କଣ୍ଠ - ମିହିର ଦାସ ଓ କ୍ଷଣପ୍ରଭା ଦାସ
ଆଲୋକ - ଶ୍ରୀ ଲାଇଟସ୍ , ରାଉରକେଲା
ମଞ୍ଚ ସଜ୍ଜା - ରାଜେନ୍ଦ୍ର ସିଉ
ରୂପ ସଜ୍ଜା - ବାଟ କୃଷ୍ଣ ସ୍ବାଇଁ
<u>ମଞ୍ଚ ପରିଚାଳନା</u> - ଡ.କୃପାସିନ୍ଧୁ ନାୟକ , ନିରଞ୍ଜନ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ ଓ ଅକ୍ଷୟ କୁମାର ମହାନ୍ତି
<u>ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ</u> - ପୁଳିନ ବିହାରୀ ମାନସିଂହ
<u>ଚରିତ୍ର:-</u>
୧) ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ (ନକଟା ଚିତ୍ରକାର)
୨) ସତିଆ (କେମ୍ପା)
୩) ଭଗିଆ (କାଲ)
୪) ରେଖା ଚୌଧୁରୀ (ସୁନ୍ଦରୀ ନାରୀ ଜଣକ)
୫) ପ୍ରଶାନ୍ତ ଦାସ (ଡାକ୍ତର- ବିଦେଶ ଫେରନ୍ତା)
ଉପନ୍ୟାସରେ ଶୈଳ ବିଭବ :-

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଏହି ଉପନ୍ୟାସଟି ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଏକ ପ୍ରତିଛବି ବୋଲି ଆତ୍ମଜୀବନୀରେ କହିଛନ୍ତି । ଜୀବନରେ ଅନେକ ଧକ୍କା ତାଙ୍କୁ ଅସହାୟ କରିଦେଇଛି ; ତେବେ ସେ ଅସହାୟତା ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ ଉଭୟ ଦିଗରୁ ମିଳିଛି । ବସନ୍ତ ରୋଗ ରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଥିବା ଫଳରେ ମୁଖମଣ୍ଡଳ ବିକୃତ ପାଲଟି ଯାଇଛି । କଳା କଳା ବସନ୍ତ ଦାଗ ତାଙ୍କୁ ନକାଟା ଚିତ୍ରକାର ଭାବେ ବିଖ୍ୟାତ କରେଇଛି । ରମେଶ ବାଲ୍ୟରୁ ବାପା ମାଆ ଛେଉଣ୍ଡ । ସମ୍ପର୍କୀୟମାନେ ସେଥିରେ ପୁଣି ସରଳତାର ଲାଭ ଉଠେଇ ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତି ହଡପି ନେଇଗଲେ । ଏ ସବୁ ପରିସ୍ଥିତି ତାଙ୍କୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦୂରେଇ ରହିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିଛି । ନିଜେ ଯେତେ ଅସୁବିଧାରେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆଉ ଦୁଇ ଅସହାୟ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ କଥା ବୁଝିବାକୁ କୁଣ୍ଠାବୋଧ ପ୍ରକାଶ କରିନାହାନ୍ତି । ଭଗିଆ ଯିଏକି ଭଲରେ ଶୁଣିପାରେନି ଯାହାଫଳରେ ଲୋକ ତାକୁ କାଲ ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରନ୍ତି । ଆଉ ଜଣେ ପ୍ରାଣୀ ସତିଆ ଯିଏକି ଶାରୀରିକ ଅକ୍ଷମ । ତେବେ ତିନି ଜଣ ପରସ୍ପରଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ଭଲପାଆନ୍ତି। ନିଜ ରକ୍ତର ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ରକ୍ତ ସମ୍ପର୍କ ଠୁ ଅଧିକ ଭଲ ପାଇଛି ରମେଶ।

ସାମାଜିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧର ମୂଲ୍ୟାୟନ : ସମାଜରେ ଜଣେ ଚିତ୍ରକାର ଭାବେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ମୁଖ ମଣ୍ଡଳର ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ସବୁ ଚିହ୍ନନ୍ତି । କ'ଣ ନାମ ତାହାର ହଁ..... "ନାକଟା ଚିତ୍ରକର" ! ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଘର କେଉଁଠି କହିଲେ ଜାଣନ୍ତିନି ବରଂ ସେ ନାକଟାଚିତ୍ରକର କଥା କହୁଛ କି କହିଲେ ଘରର ରାସ୍ତା ଦେଖାଇ ଦେବେ । ତେବେ ସମାଜ ସବୁବେଳେ ମୁଖମଣ୍ଡଳର ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ଅତି ଗୁରୁତର ଦିଏ ତାହା ଜଣା ପଡ଼ିଗଲା । ଈଶ୍□ରଙ୍କ ଅଭିଶାପ ହେଉକି ପୂର୍ବ ଜନ୍ମର କଳା କର୍ମର ଫଳ ସେ ଯାହା ହେଉ ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଶାରିରୀକ ଓ ଆର୍ଥିକ ଅସହାୟତା ତାଙ୍କୁ ସମାଜ ଠାରୁ ଦୂରେଇ ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିଛି । ଏମିତି ଦିନେ ସମୟ ଆସିଛି ଚିତ୍ରକାର ରମେଶଙ୍କ ଚିତ୍ରକୁ ନେବା ପାଇଁ ୩ହଜାର ଟଙ୍କା ମୂଲ୍ୟ ଲଗାଇଛନ୍ତି । ଆର୍ଥିକ ସହାୟତା ନ ହେଲେ ୩ ପ୍ରାଣୀ ଚଳିବେ କିପରି? ରେଖା ନାମକ ସୁନ୍ଦରୀ ମହିଳା ଜଣେ ଚିତ୍ରଟିକୁ କିଣିଛନ୍ତି ଓ ଏତେ ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ର ଆଙ୍କି ଥିବା ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଭେଟିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଘର ଠିକଣା ପାଇ ଦେଖା କରିଛନ୍ତି । ହଠାତ୍ ରେଖା ରମେଶଙ୍କ ରୂପ ଦେଖି ଚମକି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଚମକିବେନି ବା କେମିତି କାହିଁକି ରୂପ ମଧ୍ୟ ସେହି ଭଳି । ତେବେ ରମେଶଙ୍କ ପାଇଁ ଏହା ନୂଆଁ ନୁହେଁ । ରେଖାଙ୍କ ରୂପ ଦେଖି ରମେଶଙ୍କ ମନରେ ପ୍ରେମର ପୁଷ୍ପ ଫୁଟି ଉଠିଛି । ତଥାପି ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ବିବେକ ସେ ବାସ୍ନାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ମନା କରିଛି । ତୁ ଏଥିରେ ସମ୍ମୋହନ ହେନି । ପୁନଶ୍ଚ ଚନ୍ଦ୍ର ପରି ରେଖାର ମୁହଁ ବାରମ୍ବାର ଲେଖକଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ନାଚି ଉଠିଛି । କିନ୍ତୁ ବିବେକ ପୁଣି ବାଧା ଦେଇଛି । ବାମନ ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଛୁଇଁବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛୁ । ନା ଏ ସବୁ ମରିଚୀକା ...ମରିଚୀକା...! ଏ ସ୍□ପ୍ନ କେବେ ବାସ୍ତବ ରୂପ ନେଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଭୁଲିଯା ଭୁଲିଯା .... ତୋ କଦାକାର ମୁହଁକୁ କ'ଣ ସେ କେବେ ଭୁଲି ତୋତେ ଗ୍ରହଣ କରିବ । ସେଥିପାଇଁ ଦୂରେଇ ଯା ସେ ମରିଚୀକା .. ମରିଚୀକା..!

ମନସ୍ତାତ୍ତ୍□ିକ ଆବେଗ ଏବଂ ଉପନ୍ୟାସର - ଉତ୍କଣ୍ଠା ବୋଧ :- ସମାଜର ଘୃଣା ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ରମେଶଙ୍କ ମନରେ ଯେଉଁ ଆନ୍ଦୋଳନ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ବିକୃତ ମୁଖମଣ୍ଡଳ ଓ ଆର୍ଥିକ ଅସହାୟ ତାଙ୍କୁ ସାଧାରଣ ହେବାରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିଛି ।

ବାରମ୍□ାର ବିବେକ ବାଧା ଦେଇଛି । ଅନ୍ଧାର କୋଣରେ ସେ ଘର ଓ ଚିତ୍ରର କାନ୍ଭାସ୍ ତାଙ୍କୁ ନିଜର ଭଳି ଲାଗିଛି । ତାଙ୍କ ଅଙ୍କିତ ପ୍ରତିଟି ଚିତ୍ରକୁ ସେ ଅଙ୍ଗେ ନିଭାଇଛନ୍ତି ଭଳି ଲାଗେ । ଚନ୍ଦ୍ରପରି ସୁନ୍ଦରୀ ରେଖା ଭଲ ଲାଗିଲେ ମଧ୍ୟ ବାମନ ମନେକରି ହାତ ବଢ଼ାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିନାହାଁନ୍ତି କି ସାହାସ ମଧ୍ୟ ପାଇ ନାହିଁ ।

ପୁରୁଷମନର ଉଦବେଳନ ନାରୀ ମନରେ ଆଲୋଡ଼ନ **:-** ନାରୀ ବେଳେ ବେଳେ ପୁରୁଷର ମନରେ ଏପରି ଘର କରିଦିଏ ପୁରୁଷ ମନର କବାଟ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଖୋଲିଯାଏ । ଏ କଥା ବେଳେ ବେଳେ ନାରୀଟି ବୁଝିବା ଆଗରୁ ପୁରୁଷଟିର ଭାବନା ଓ ଆବେଗ ନାରୀଟିକୁ ପାଇବାକୁ ଆଶା ବଢ଼ିଯାଇଥାଏ । ରେଖା ମନରେ ଏ ଭାବନା ଟି ସେତେବେଳେ ଆସିଛି ଯେତେବେଳେ ରମେଶ ହଳଦୀ ବସନ୍ତ ଚଢ଼େଇର ଚିତ୍ର ଓ ଚିଠି ଛାଡ଼ିଦେଇ କୁଆଡ଼େ ଘରଛାଡ଼ି ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି । ରମେଶ ଭାବିଛି "ତାଙ୍କ ପରି ବ୍ୟକ୍ତି ମତେ କାହିଁକି ଏପରି ଭୁଲ ବୁଝିଲା। ମୁଁ ତ ଏପରି କିଛି କରିନାହିଁ ଯଦ୍□ାରା କି ସେ ମତେ ଏପରି ଭୁଲ ବୁଝିବାକୁ ଅବକାଶ ପାଇଲେ । ଓଃ! ମନୁଷ୍ୟର ମନ ବଡ଼ ବିଚିତ୍ର । ସାହିତ୍ୟିକ ସମୀକ୍ଷା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ 'ନାକଟା ଚିତ୍ରକର' କେବଳ ଏକ ପ୍ରଣୟର ବିଫଳ କାହାଣୀ ନୁହେଁ, ବରଂ ଏହା ମାନବୀୟ ମନସ୍ତତ୍□ ଓ ସାମାଜିକ ପ୍ରତାରଣା ବିରୋଧରେ ଏକ ମହାନ ସାରସ୍ବତ ପ୍ରତିବାଦ। ସମଗ୍ର ଉପନ୍ୟାସଟିକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ସ୍ରଷ୍ଟା ଏଠାରେ ବାହ୍ୟ ରୂପ ଅପେକ୍ଷା ଆନ୍ତରିକ ଗୁଣର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍□ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରିଛନ୍ତି। ବାହ୍ୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ଓ ପ୍ରତାରଣାପୂର୍ଣ୍ଣ, ମାତ୍ର ଶିଳ୍ପୀର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ପ୍ରତିଭା ଓ ଗୁଣ ଚିରନ୍ତନ। ଉପନ୍ୟାସର ଶେଷ ଭାଗରେ ରମେଶର ପଳାୟନ ଏକ ପରାଜୟ ନୁହେଁ, ବରଂ ଏହା ଆଭିଜାତ୍ୟ ସମାଜର କୃତ୍ରିମତା ଏବଂ ରେଖା ଦେବୀମାନଙ୍କର ଛଦ୍ମ ଅହଙ୍କାର ମୁହଁରେ ଏକ ଶକ୍ତ ଚାପୁଡ଼ା। ରମେଶ ନିଜର ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଏବଂ ମରିଚୀକା ସଦୃଶ ମିଥ୍ୟା ପ୍ରେମରୁ ମୁକ୍ତ ହେବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ପଥ ବାଛିନେଇଛି, ତାହା ତା'ର ଶିଳ୍ପୀସତ୍ତାକୁ ଅଧିକ ମହାନ କରି ଗଢ଼ିତୋଳିଛି। ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଶିଳ୍ପ ସୃଷ୍ଟିର ଅନ୍ୟ ଏକ ବିଶେଷତ୍□ ହେଉଛି ଏହାର ସାମାଜିକ ଅଙ୍ଗୀକାରବଦ୍ଧତା। ରମେଶ ନିଜେ ଅସହାୟ, ପିତୃମାତୃହୀନ ଏବଂ କଦାକାର ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଭଗିଆ (କାଲ) ଓ ସତିଆ (କେମ୍ପା) ପରି ସମାଜର ଅବହେଳିତ ଓ ଶାରୀରିକ ଅକ୍ଷମ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ନିଜ ବୁକୁର ସ୍ନେହ ଦେଇ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇଛି। ଏହି ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ ମାଧ୍ୟମରେ ଲେଖକ ସମାଜକୁ ଏକ ବୃହତ୍ତର ମାନବୀୟ ମୂଲ୍ୟବୋଧର ସନ୍ଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି। ରକ୍ତର ସମ୍ପର୍କ ନଥାଇ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଆତ୍ମିକ ନିବିଡ଼ତା, ଉଚ୍ଚବିତ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ସ୍□ାର୍ଥପର ସମ୍ପର୍କ ତୁଳନାରେ ଅନେକ ଗୁଣରେ ପବିତ୍ର ଓ ଉଚ୍ଚ ଅଟେ।

ଏହି ଉପନ୍ୟାସର ଅଦ୍ଭୁତପୂର୍ବ ନାଟ୍ୟରୂପାନ୍ତର ଯେତେବେଳେ ୧୯୮୫ ମସିହାରେ ରାଉରକେଲାରେ ମଞ୍ଚସ୍ଥ ହେଲା, ସେତେବେଳେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଅଶ୍ରୁବିସର୍ଜନ ପ୍ରମାଣିତ କରେ ଯେ ଏହି କୃତିଟି ସହିତ ତାଙ୍କର ହୃଦୟ କେତେ ଗଭୀର ଭାବେ ଜଡ଼ିତ ଥିଲା। ସେ ନିଜ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଣା, ବସନ୍ତ ରୋଗର ଦାଗ ଏବଂ ଅବିବାହିତ ଜୀବନର ଶୂନ୍ୟତାକୁ ରମେଶ ଚରିତ୍ର ଭିତରେ ଢାଳି ଦେଇଥିଲେ। ହଳଦୀବସନ୍ତ ଓ ଭଗ୍ନଚଞ୍ଚୁ କାକର ରୂପକ ମାଧ୍ୟମରେ ନାରୀ ଓ ପୁରୁଷ ମନର ଯେଉଁ ଦ୍□ନ୍ଦ୍□ ଏବଂ ଉତ୍କଣ୍ଠା ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି, ତାହା ଓଡ଼ିଆ କଥା ସାହିତ୍ୟରେ ବିରଳ। ପରିଶେଷରେ ଏତିକି କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ, ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ 'ରୂପଗୁଣର ମୁଗ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟି' ହେଉଛି ବାହ୍ୟ ଆଭିଜାତ୍ୟର କୁଷ୍ଠଗ୍ରସ୍ତ ମାନସିକତା ଉପରେ ଶିଳ୍ପୀର ସ୍□ାଭିମାନ ଓ ନୈସର୍ଗିକ ପ୍ରତିଭାର ଏକ ବିରାଟ ବିଜୟ। ଏହି କାଳଜୟୀ ସୃଷ୍ଟି ଓଡ଼ିଆ ମନନଶୀଳ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସରେ ସଦା ସର୍ବଦା ଏକ ଅନନ୍ୟ ମାଇଲଖୁଣ୍ଟ ହୋଇ ରହିବ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ
୧) ଫତୁରାନନ୍ଦ , ମୋ ଫୁଟା ଡଙ୍ଗା ର କାହାଣୀ ,ନୂଆପଲୀ , ଇଷ୍ଟର୍ନ ମିଡ଼ିଆ ଲିମିଟେଡ଼
୨) ଫତୁରାନନ୍ଦ , ନକଟା ଚିତ୍ରକର, କଟକ, କ୍ରିସେଣ୍ଟ ପବ୍ଲିଶି କୋ,୧୯୫୩

ଆଦିବାସୀ 'ହୋ' ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ମୃତ୍ୟୁପରର ସାମାଜିକ ଲୋକାଚାର - ଏକ ଅନୁଶୀଳନ

ସୁଜାତା ସାମଲ
ଅତିଥି ଅଧ୍ୟାପିକା, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗ,
ସରକାରୀ ଉଚ୍ଚମାଧ୍ୟମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଟୀଙ୍କବୀର, ଦେବଗଡ଼, ଓଡ଼ିଶା

ସାରାଂଶ - ପ୍ରକୃତି ଓ ଜୀବନର ଅନାବିଳ ସମ୍ପର୍କରୁ ହିଁ ଆଦିବାସୀ ଜୀବନ ଦର୍ଶନର ଆରମ୍ଭ ଘଟିଛି | ଆଦିବାସୀ ଜନବହୁଳ ରାଜ୍ୟ ଭାବେ ପରିଗଣିତ ଓଡ଼ିଶାରେ ବାସ କରୁଥିବା ବିଭିନ୍ନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ହୋ ଜନଜାତି ଭିନ୍ନ ଏକ ସଂପ୍ରଦାୟ | ଏମାନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରର ସାମାଜିକ ଲୋକାଚାର ସଂପର୍କରେ ଏଯାବତ ଗବେଷଣା ହୋଇ ନାହିଁ ଯଦିଓ ହୋଇଛି ମୋ ନଜରକୁ ଆସିନାହିଁ କିମ୍ବା ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବେ ହୋଇନି ତେଣୁ ମୁଁ ଏହି ନିବନ୍ଧରେ ଏହି ସମ୍ପର୍କିତ ତଥ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରୁଛି | ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଂପ୍ରଦାୟ ଠାରୁ ହୋ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ମୃତ୍ୟୁ ପରର ସାମାଜିକ ଲୋକାଚାର ନିଆରା ଓ ସ୍□ତନ୍ତ୍ର | ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ ପରିବାର ସଦସ୍ୟ ଓ ଆତ୍ମୀୟ ସଦନ ଙ୍କ ସାମୂହିକ ଯୋଗଦାନ ତଥା ଗଭୀର ଶୋକ ପାଳନ ଏବଂ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷ ଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ଲୋକାଚାରକୁ ଆଧୁନିକତା ସହ ତାଳ ଦେଇ କିପରି ମାନି ଆସୁଛନ୍ତି ତାହା ନିବନ୍ଧରେ ଆଲୋକପାତ କରାଯାଇଛି,ଯାହାକି ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିବାସୀ ସଂପ୍ରଦାୟର ଗବେଷଣା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ବିନମ୍ର ପ୍ରୟାସ |

ପ୍ରମୁଖ ଶବ୍ଦ - ହୋ,ଜନଜାତି,ସମ୍ପ୍ରଦାୟ, ଲୋକାଚାର, ମୃତ୍ୟୁ

ଉପକ୍ରମ- ଏକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟକୁ ବୁଝିବାକୁ ହେଲେ ତାର ସଂସ୍କୃତି ଓ ସାମାଜିକ ଲୋକାଚାର ସହ ପରିଚିତ ହେବାକୁ ପଡ଼େ | ମନୁଷ୍ୟ ଯେଉଁ ସମାଜରେ ଜନ୍ମ ହୁଏ ସେଠାରେ ତାର ନିଜସ୍□ ପରମ୍ପରା ରହିଥାଏ | ଯେଉଁଠାରେ କି ସମାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ସାମାଜିକ ଜ୍ଞାନ ,ବିଶ୍□ାସ,କଳା,ବିଧି ବିଧାନ, ଚଳନ, ରୀତିନୀତି,ଅଭ୍ୟାସ, କ୍ଷମତା ଇତ୍ୟାଦି ଖୁନ୍ଦୀ ହୋଇ ରହିଥାଏ |ଏକ ବଳିଷ୍ଠ,କର୍ମ କୁଶଳୀ ଜାତି ହିସାବରେ ଏମାନେ ବିଖ୍ୟାତ |ଗୋଷ୍ଠୀ ସଚେତନତା ଏମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ସୂତ୍ରରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଥାଏ |

ଏହି ଜନଜାତି ହେଉଛନ୍ତି ଏକ ଗୌରବଶାଳୀ ଇତିହାସ ଏମାନେ ପ୍ରକୃତି ଓ ସଂସ୍କୃତି ସହ ଜଡ଼ିତ ଜୀବନ ଜୀଉଁଥିବା ଆଦିବାସୀ |ଏହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଭାରତର ଏକ ଅଷ୍ଟ ଏସିଓ ମୁଣ୍ଡାଜାତି | ମୁଖ୍ୟତଃ ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ଓ ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶାର କୋଲହଣ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏମାନେ ବାସ କରନ୍ତି | ଓଡ଼ିଶାରେ ବାସ କରୁଥିବା ୬୨ ପ୍ରକାର ଜନଜାତି ମଧ୍ୟରୁ ହୋ (କାହ୍ଲୋ)ଅନ୍ୟତମ | ଓଡ଼ିଶାର ମୁଖ୍ୟତଃ କେନ୍ଦୁଝର ,ବାଲେଶ୍□ର, ମୟୂରଭଞ୍ଜ ସର୍ବାଧିକ ଦେଖା ଯାଆନ୍ତି | ଏମାନେ ଅନୁସୂଚିତ ଜନଜାତିର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ | ଏମାନଙ୍କ କଥିତ ଭାଷା ହେଉଛି ହୋ |ପାପ ପୁଣ୍ୟର ଧାରଣ ଏମାନଙ୍କର ନାହିଁ | ସ୍□ର୍ଗ ବା ନର୍କରେ ମଧ୍ୟ ବିଶ୍□ାସ କରନ୍ତି ନାହିଁ | ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଆତ୍ମା ପୂର୍ବଜ ସହ ମିଳନ ହିଁ ସେମାନଙ୍କର ସ୍□ର୍ଗ ପ୍ରାପ୍ତି | ବିଭିନ୍ନ କିଲି ବା ଗୋତ୍ର କୁ ନେଇ ହୋ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଗଠିତ ଯେମିତିକି ସୋରେନ୍, ହେମ୍ବ୍ରମ୍,ପୂର୍ତ୍ତି, ବାନରା,ସିଂଙ୍କୁ ପ୍ରଭୃତି | ସମାନ ଗୋତ୍ରରେ ବିବାହ ନିଷେଧ କରାଯିବା ସହ ପୂର୍ବରୁ ବଂଶାନୁକ୍ରମିକ ଭାବେ ଗାଁର ମୁଖିଆ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ଏବଂ ତାକୁ ସହାୟତା କରିବା ପାଇଁ ଡାକୁଆ ରହୁଥିଲେ |

ଧର୍ମ ବିଶ୍□ାସ ଓ ସଂସ୍କୃତି -

ହୋ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଜନଜାତି ମାନେ ସାରନା ଧର୍ମକୁ ପାଳନ କରନ୍ତି ତେଣୁ ପ୍ରତି ଗାଁ ରେ ସାରନା ବା ଜାହେରା ନାମକ ପବିତ୍ର ଶାଳଗୁଞ୍ଜ ରହିଥାଏ | ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଦେବତା ଭାବେ ଏମାନେ ବୋଙ୍ଗୋ ଙ୍କୁ ବିଶ୍□ାସ କରନ୍ତି | ପାଳନ କରୁଥିବା ପର୍ବ ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ମାଗେ ପର୍ବ,ବାହା ପର୍ବ, ହୋରୋ ପର୍ବ, ଜୋମ୍ନମା ପର୍ବରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଉଭୟ ଏକାଠି ମାଦଳ,ଢୋଲ, ନଗଡା, ସାରଙ୍ଗୀ ର ତାଳେ ତାଳେ ଧାଡ଼ି କରି ନାଚନ୍ତି ଏବଂ ହାଣ୍ଡିଆକୁ ପାରମ୍ପରିକ ପାନୀୟ ଭାବେ ପିଇଥାନ୍ତି | ରୁପା ଓ ପିତ୍ତଳର ହାସୁଲି, ବାହୁଟି,କାନରେ ତର୍କି, ନାକରେ ଫୁଲି କୁ ପରିଧାନ କରନ୍ତୁ | ପୂର୍ବରୁ ଏମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ବୃତ୍ତି ଶିକାର କରିବା ଥିଲା ଯାହାକି ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋପ ପାଇବାକୁ ବସିଲାଣି |

ମୃତ୍ୟୁ ପରର କର୍ମ -

ଅତିବଡ଼ି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଥିବା ପଙ୍କ୍ତି

"ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ମଣ୍ଡଳରେ ଦେହ ବୋହି

ଦେବତା ହେଲେ ବି ମରଇ"

ମନୁଷ୍ୟ ଜନ୍ମ ମାତ୍ରକେ ମୃତ୍ୟୁ ସୁନିଶ୍ଚିତ ।ଏହି ମୃତ୍ୟୁର ସ୍□ରୂପ ସତେ ଅବା ଏକ ପ୍ରହେଳିକାମୟ ରହସ୍ୟବୃତ । ମୃତ୍ୟୁପରର ଜୀବନ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଶରୀର ମୁକ୍ତ ମଣିଷର ସତ୍ତା ଏବଂ ସତ୍ୟ ପରି ପ୍ରତ୍ୟୟମାନ ହେଉଥିବା ଜୀବନ ମୃତ୍ୟୁ ଜୀବନର ଅବିରତ ସ୍ଥିତିକୁ ଅନ୍ଧ ବିଶ୍□ାସର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ନ ହୋଇ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ଏବେ ବି ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ପ୍ରୟାସ ଚାଲିଛି । ଜନ୍ମ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଗୋଟିଏ ମୁଦ୍ରାର ଦୁଇଟି ପାର୍ଶ୍□ ପରି । ସେ ଯେକୌଣସି ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ହେଉ ଯେତେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଧନୀକ ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ୟକ୍ତି ହେଉ ନା କାହିଁକି ଯେତିକି ଦିନ ଯାଏଁ ଯାହାର କଣ୍ଟ ଥାଏ ସେତିକି ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ସାଂସାରିକ ଜୀବନ କୁ ଅତିବାହିତ କରି ଦିନେ ସଂସାରରୁ ବିଦାୟ ନେଇଥାଏ । ଶରୀରରୁ ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ି ଯିବା ପରେ ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମ ବିଭିନ୍ନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର କର୍ମ ପ୍ରଚଳନ କରି ସାମାଜିକ ଲୋକାଚାରକୁ ବଜାଇ ରଖନ୍ତି । ଲୋକମାନଙ୍କର ବିଶ୍□ାସ ଅନୁଯାୟୀ ମୃତକ ଏପୁରରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଅନ୍ୟ ଏକ ପୁରରେ ପ୍ରବେଶ କରେ ତେଣୁ କିଛି ନିର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଟ ରୀତିନୀତି ପାଳନ କରାଯାଇ ତାକୁ ବିଦାୟ ଦେବା ଉଚିତ୍ ।

ବିଭିନ୍ନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଅନୁସାରେ ଶବ ସତ୍କାର ପୂର୍ବରୁ ଓ ପରେ ସାମାଜିକ ଲୋକାଚାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ । ହୋ ଜନଜାତିଙ୍କ ପାଇଁ ମୃତ୍ୟୁ ଶେଷ ନୁହେଁ ବରଂ ପୂର୍ବଜଙ୍କ ସହ ମିଶିବାର ବାଟ ତେଣୁ ସେମାନେ କାନ୍ଦନ୍ତି କମ୍,ସମ୍ମାନ ଦିଅନ୍ତି ଅଧିକ । କେହି ବ୍ୟକ୍ତି ମରିଗଲେ ଡାକୁଆ ଢୋଲ ବଜାଇ ଡାକିଥାଏ ସମସ୍ତେ ଆସି ବସି କାନ୍ଦି ଗୀତ ଗାଇଥାନ୍ତି। ଛୋଟ ମାଟି ହାଣ୍ଡିରେ ଉଷୁମ ପାଣି କରି ହଳଦୀ ମିଶାଇ ମୃତ ଶରୀରକୁ ଗାଧୋଇ କପଡ଼ାରେ ପୋଛି ନୂଆଁ ବସ୍ତ୍ର ବିନ୍ଧାଇ ମୁଣ୍ଡରେ ତେଲ ଲଗାଇ ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡାଇ ଖଟିଆରେ ଉତ୍ତର ଦିଗକୁ ମୁଖ କରି ଶୁଆଇ ଦିଆଯାଏ ।ଶେଷ ବିଦାୟ ସମୟରେ ସମସ୍ତେ ଆସି ତାର ମୁହଁକୁ ଶେଷ ଥର ପାଇଁ ଦେଖି ତାର ଅର୍ଜିତ ଧନ ସଂପତ୍ତିର ଭାଗ ସ୍□ରୂପ ହାତରୁ ଧାନ,ବିରି, ଛେଳିଲେଣ୍ଡି, ଦୁବଘାସକୁ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ମୃତକର ଠେଙ୍ଗା,ଟାଙ୍ଗିଆ,ତମାଖୁ ,ଲୁଗା ତଥା ସମସ୍ତ ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଜିନିଷକୁ ସାଙ୍ଗରେ ଘେନି ଆଗରେ ଗମ୍ଭୀର ମାଦଳ ବାଜା ବଜାଇ ଶ୍ମଶାନକୁ ନେଇଯାଆନ୍ତି ବାଟସାରା ଜଣେ ଧାନ କିମ୍ବା ଚାଉଳ ବୁଣି ବୁଣି ଯାଏ ବିଶ୍□ାସ ଆତ୍ମା ବାଟ ଭୁଲିବ ନାହିଁ ।୪-୫ ଫୁଟ୍ ର ଗାତ କରି ହାଣ୍ଡିଆ ମାଠିଆ ସହ ସମସ୍ତ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ କୁ ଗାତ ଭିତରେ ଦେଇ ଶବକୁ ଗାତ ଚାରିପାଖ ୭ଥର ବୁଲାଇ ତଳେ ଉପରେ ପଟ୍ଟା ଦେଇ ମୃତକ ଚାଲିବା ପାଇଁ କଂସା ବାସନ ଦେଇ ପୋତି ଦିଆଯାଇଥାଏ   ପୋତିବା ସମୟରେ କେହି କାନ୍ଦନ୍ତି ନାହିଁ ଚିହ୍ନ ସ୍□ରୂପ କବର ଉପରେ ବଡ଼ ପଥରଟିଏ ଲଦି ଦିଆଯାଇଥାଏ ।

ସାମାଜିକ ଲୋକାଚାର -

ପୋତି ସରିବା ପରେ ସମସ୍ତେ ଗାଧୋଇ ଗୋଟିଏ କୋଦାଳ କୁ ଛାଡି ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ କୋଡ଼ି କୋଦାଳକୁ ଧୋଇ ଓଲଟାଇ ଆଣି ଘରର ବାହାରେ କାନ୍ଥକୁ ଲାଗି ରଖନ୍ତି ଓ ଗୋଟିଏ ସୂତାରେ ସାତଟି ଗଣ୍ଠି କରନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ଗୋଟିଏ ଗଣ୍ଠିକୁ ଖୋଲି ଧୁଆ ହୋଇନଥିବା କୋଦଳକୁ ଧରି ୭ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜେ ଗାଧାଇବ ସହ କୋଦାଳ କୁ ମଧ୍ୟ ପୋଖରୀକୁ ନେଇ ଯାଇଥାନ୍ତି ।୭ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୃତକର ଘରେ ଚୁଲି ଜଳେନି ଗାଁ ଲୋକମାନେ ତାର ପରିବାରର ଲୋକଙ୍କୁ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବାକୁ ଦିଅନ୍ତି ।ଖାଦ୍ୟରେ ତେଲ ମସଲା ଆମିଷ ବର୍ଜନ ଥିବା ସହ ସିଝା ଖାଦ୍ୟକୁ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦିଆଯାଏ ।ପରିବାରର ଅନ୍ୟାନ ସଦସ୍ୟମାନେ ଖଟ ଉପରେ ନ ଶୋଇ ଚଟାଣରେ ତଳେ ଶୋଇବା ସହ କୌଣସି ବାହାଘର ପର୍ବ ନାଚ ଗୀତରେ ଭାଗ ନେଇ ନଥାନ୍ତି। ସପ୍ତମ ଦିନ ପରିବାର ସଦସ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧ ହୋଇଥାନ୍ତି ଏବଂ ସାମର୍ଥ୍ୟ ମୁତାବକ ଭୋଜି ଦିଅନ୍ତି ଏବଂ ଆତ୍ମାକୁ ଡାକିବାର ପ୍ରଥା ସେଦିନ ରହିଥାଏ । ସେଦିନ ପୋତା ଯାଇଥିବା ସ୍ଥାନରେ ସାତ ଥର ଘୁରି ଆତ୍ମାକୁ ଘରକୁ ଆମନ୍ତ୍ରଣ କରାଯାଏ ଘର ବାହାରେ ଥିବା କୋଦଳରୁ ଏକ ସୂତାକୁ ଘରର ହାଣ୍ଡିଶାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ କରି ବନ୍ଧାଯାଏ, ସେହି ରାସ୍ତାରେ ଆତ୍ମା ପ୍ରବେଶ କରେ । ଭିତର ଘରେ ଭାତ, ହାଣ୍ଡିଆ,ଡାଲି,ପାଣି ସହ କିଛି ପାଉଁଶ କୁ ରଖାଯାଇଥାଏ ଏହି ପାଉଁଶରେ ଆତ୍ମା କେଉଁ ରୂପରେ ଆସିଲା ଚିହ୍ନ ସ୍□ରୂପ ଜଣା ପଡିଥାଏ ।ଯଦି କିଛି ସଙ୍କେତ ଜଣା ନ ପଡ଼େ ତେବେ ମଧ୍ୟ ଭିତରେ ଘରେ ତା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପୂଜା କରାଯାଇଥାଏ ।

ହାଡ଼ ଉଠା ରୀତି -

ଯଦି କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ର ସମର୍ଥ ନାହିଁ ତେବେ ସେ ଏକ ବର୍ଷ ପରେ ମଧ୍ୟ ଆତ୍ମୀୟ ବର୍ଗକୁ ଭୋଜି ଦେଇ ପାରିବ । ବର୍ଷକ ପରେ ସାମନ୍ ଦିରି ବା ହାଡ଼ ଉଠା ରୀତି ହୋଇଥାଏ ଯାହାକି ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ରୀତି ଏହି ଦିନ ପୋତା ଯାଇଥିବା ସ୍ଥାନରୁ ହାଡକୁ ଆଣି ହଳଦୀ ଓ କ୍ଷୀରରେ ମିଶାଇ ଧୋଇ ଏକ ମାଠିଆରେ ଭର୍ତ୍ତି କରି ମାଦଳ ବଜାଇ ନାଚି ନାଚି ଗାଁ କୁ ଆଣନ୍ତି ,ଦୁଃଖ ନୁହେଁ ବରଂ ଉତ୍ସବ ଭଳି । ଗାଁ ମଝିରେ ଥିବା ବଡ଼ ପଥର ସ୍ତମ୍ଭ ତଳେ ଏହି ହାଡ଼ ମାଠିଆକୁ ପୋତନ୍ତି ଏହା ହେଉଛି ସାସନ୍   ଦିରି । ପୁରା ଗାଁ କୁ ସେଦିନ ହାଣ୍ଡିଆ ମାଂସ ଖାଇବାକୁ ଦିଆଯାଇଥାଏ ଏହା ପରେ ହିଁ ମୃତକର ଆତ୍ମା ପୂର୍ବଜ

ବୋଙ୍ଗା ହୋଇଥାଏ ଓ ଘର ପରିବାରକୁ ସମସ୍ତ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରେ । ବିଭିନ୍ନ ପର୍ବ ପର୍ବାଣିରେ ପୂର୍ବଜ ଙ୍କ ନାଁରେ ହାଣ୍ଡିଆ ଭୋଗ ହୁଏ ଏବଂ ହାଣ୍ଡିଶାଳ ରେ ପୂଜା ହୁଏ ।

ଖାସ୍ ନିୟମ -

ଅପଘାତ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲେ ଯେମିତିକି ବାଘ ଖାଇଲେ ,ପାଣିରେ ବୁଡ଼ି ମଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଖାଲି ପୋତି ଦିଆ ଯାଇଥାଏ ସେମାନଙ୍କର ସାମନ୍ ଦିରି କରାଯାଇନଥାଏ ।ଦାନ୍ତ ଉଠି ନ ଥିବା ଛୋଟିଆ ଶିଶୁ ମରିଗଲେ ହାଣ୍ଡିଆ ନ ପିଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଚୁପଚାପ୍ ନେଇ ପୋତି ଦିଆଯାଇଥାଏ । ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସାମାଜିକ ସହଯୋଗ ବହୁ ପରିମାଣରେ ମିଳିଥାଏ ଯେପରିକି ସମସ୍ତେ ମିଶି ଏକଜୁଟ ହୋଇ ଗାତ ଖୋଳିବା ପିଟିବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ସହ କ୍ରିୟାକର୍ମ ପାଇଁ ଋଣ ମଧ୍ୟ ଦେଇଥାନ୍ତି ଯାହାକି ପରେ ଶୁଝିବାକୁ ପଡ଼େ,ଯଦି କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସମାଜ ଲୋକଙ୍କୁ ଶୁଦ୍ଧି କ୍ରିୟା କର୍ମ କରି ଭୋଜି ନ ଦିଏ ତେବେ ତାର ପରିବାରକୁ ଗାଁରୁ ବାଛନ୍ଦ ହେବାକୁ ପଡ଼େ ବା ଅକଘରକିଆ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ ।

ଆବଶ୍ୟକ ଉପକରଣ -

ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଶବ ସତ୍କାର ହେଉ କିମ୍□ା ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଅନ୍ୟାନ ସାମାଜିକ କ୍ରିୟାକର୍ମ ପାଇଁ ହେଉ ଏଥି ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଉପକରଣ ଗୁଡ଼ିକ ସେମାନଙ୍କର ସରଳ ଜୀବନଶୈଳୀ ଓ ବିଶ୍□ାସକୁ ପ୍ରତିଫଳିତ କରେ ।ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଉପକରଣ ଗୁଡ଼ିକ ସେମାନେ ନିଜ ପରିବେଶ ତଥା ନିଜ ଗୃହକରଣରୁ ହିଁ ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି ,ଯାହା ତାଙ୍କର ଲୋକାଚାରକୁ ଉଜ୍ଜୀବିତ କରି ରଖିଥାଏ ।

*ମାଟି ହାଣ୍ଡି - ଏହି ମାଟି ହାଣ୍ଡିରେ ପାଣିକୁ ଉଷୁମ କରାଯାଏ ଯାହାକି ମୃତକକୁ ଗାଧୋଇ ଦିଆଯାଏ । ହୋ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପାରମ୍ପରିକ ପାନୀୟ ହାଣ୍ଡିଆକୁ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ ଏବଂ ପରିଶେଷରେ ମୃତ୍ୟୁର ଗୋଟେ ବର୍ଷ ପରେ ମୃତକର ହାଡ଼ କୁ ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡିରେ ଦେଇ ପୋତି ଦିଆ ଯାଇଥାଏ ।

*ଶସ୍ୟ ଜାତୀୟ - ମୃତ୍ୟୁ ପରେ କିଛି ଶସ୍ୟ ଯେପରିକି ବିରି ଧାନ ଇତ୍ୟାଦିକୁ ମୃତକ ତାର ପରିବାର ସଦସ୍ୟଙ୍କୁ ଶେଷ ବିଦାୟ ବେଳେ ଅର୍ପଣ କରି ଯାଇଥାଏ । ଶବକୁ ପୋତିବାକୁ ନେବା ସମୟରେ ଧାନ କିମ୍ବା ଚାଉଳ ବିଞ୍ଚି ବିଞ୍ଚି ରାସ୍ତାରେ ନିଆ ଯାଇଥାଏ ।

*ମାଦଳ ବାଜା - ପ୍ରତ୍ୟେକଟି କାର୍ଯ୍ୟରେ ହୋ ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ମାଦଳ ବାଜା ବାଜିବା ନିତାନ୍ତ ଜରୁରୀ ବା ପ୍ରଥା କହିଲେ ଅତୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଶବକୁ ପୋତିବାକୁ ନେବା ସମୟରେ ଏହା ବାଜିବା ସହ ହାଡ଼ ଉଠା ନୀତିରେ ମଧ୍ୟ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ଭାବେ ବାଜି ଥାଏ । ଏହି ବାଦ୍ୟର ତାଳରେ ସମସ୍ତ ରୀତିନୀତି ସମ୍ପାଦନ ହୋଇଥାଏ ।

*କୋଡ଼ି ଶାବଳ - ଯେହେତୁ ହୋ ଜନଜାତିର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ପୋତିବା ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ତେଣୁ କେହି ମୃତ୍ୟୁ ବରଣ କଲେ କୋଡ଼ି ଶାବଳ ର ଆବଶ୍ୟକତା ନିତାନ୍ତ ଭାବେ ପଡ଼ିଥାଏ ମାଟି ଖୋଳିବା କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ ପାଇଁ

ହାଣ୍ଡିଆ - ଶିଶୁ ଜନ୍ମର ଆନନ୍ଦ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେତିକି ବି କାର୍ଯ୍ୟକର୍ମ ଥାଏ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଉତ୍ସବରେ ପାରମ୍ପରିକ ପାନୀୟ ହାଣ୍ଡିଆ ଆଦୃତ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଧିକ ଥାଏ ଏପରିକି ମୃତକ କୁ ପତିବା ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ତାସହ ହାଣ୍ଡିଆକୁ ଦିଆଯାଇଥାଏ ।

*କଂସା ବାସନ - ବିଶ୍□ାସ ଅନୁଯାୟୀ ଅନ୍ୟ ପୁରରେ ଚଳିବ ପାଇଁ ମୃତକ ଯେଉଁ ବାସନ କୁସନକୁ ନିତ୍ୟ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲା ଶବ ସହ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଦିଆଯାଇଥାଏ ।

ଲୋକାଚାରରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଓ ଆଧୁନିକତାର ବିଶ୍ଳେଷଣ -

ଶିକ୍ଷା ,ଧର୍ମ ପରିବର୍ତ୍ତନ,ସହରୀକରଣ,ଓ ଆର୍ଥିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପୁରୁଣା ନୀତି ବଦଳିବାରେ ଲାଗିଛି ।ସହରୀକରଣ ,ସରକାରୀ ନିୟମ ଓ ସ୍□ାସ୍ଥ୍ୟ ସଚେତନତାର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପୋତିବା ପ୍ରଥା କୁ ଲୋକେ ଆପଣେଇବାରେ ଲାଗିଲେଣି । ଆଧୁନିକତାର ସ୍ପର୍ଶରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଧିକ ଖର୍ଚ୍ଚ ହେବା ସଙ୍କଟରେ ସାମନ୍ ଦିରି ପ୍ରଥା କମି ଆସିଲାଣି ଏବଂ ପୋତିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବବର୍ଗ ସରଳ ରୀତିରେ ଶବକୁ ପୋଡ଼ି ଦେଉଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ହୋ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ରେ ପୋତିବା ପ୍ରଥା ବହୁ ଦିନରୁ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଆସୁଅଛି ।

୧:ଧାର୍ମିକ ପ୍ରଭାବ - ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ମିଶନାରୀ ଓ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ପ୍ରସାର ଫଳରେ ଅନେକ ହୋ ଜାତିର ଲୋକ ଧର୍ମ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି ଫଳରେ ତାଙ୍କର ଶବ ସତ୍କାରର ପ୍ରଥା ବଦଳିବା ସହ ସାମାଜିକ ଲୋକାଚାର ମଧ୍ୟ ଲୋପ ପାଇବାକୁ ବସିଲାଣି |

୨.ଶିକ୍ଷା - ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ଫଳରେ ତାଙ୍କର ପାରମ୍ପରିକ ପାନୀୟ ହାଣ୍ଡିଆ ର ଲୋକପ୍ରିୟତା ମଧ୍ୟ ହ୍ରାସ ପାଇବାରେ ଲାଗିଛି |

୩.ସହରୀକରଣ - ଅର୍ଥନୈତିକ ସୁଯୋଗ ଖୋଜି ଯୁବକମାନେ ପ୍ରବାସୀ ହୋଇଯାଉଛନ୍ତି ଫଳରେ ଏ ସବୁ ସାମାଜିକ କର୍ଯ୍ୟକର୍ମରେ ସେମାନେ ଠିକ୍ ସମୟରେ ଯୋଗ ଦେଇ ପାରୁନାହାନ୍ତି ଯାହାକି ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ପ୍ରଶ୍ନବାଚୀ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି |

<u>ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ-</u>

1) ହୋ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ (ସଂକଳକ ଶ୍ରୀ ବିନୋଦ କୁମାର ନାଏକ)

ପ୍ରକାଶକ -ଆଦିବାସୀ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି ଏକାଡେମୀ ଅନୁସୂଚୀତ ଜନଜାତି ଓ ଜାତି ଉନ୍ନୟନ ବିଭାଗ ଭୁବନେଶ୍ଵର

2) ହୋ ପରମ୍ପରା ଓ ଜ୍ଞାନ କୌଶଳ (ଡଃ ଲତା ଭୋଳ)
ପ୍ରକାଶକ - ଆଦିବାସୀ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି ଏକାଡେମୀ ଅନୁସୂଚୀତ ଜନଜାତି ଓ ଜାତି ଉନ୍ନୟନ ବିଭାଗ ଭୁବନେଶ୍ଵର

3) ଓଡ଼ିଆ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ଓ ଲୋକସଂସ୍କୃତି (କୃଷ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନ)

4) ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିବାସୀ ସଂସ୍କୃତି (ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି)

5) ଓଡ଼ିଆ ହୋ ଶବ୍ଦକୋଷ (ପରମାନନ୍ଦ ପଟେଲ ସଂ)

ପ୍ରକାଶକ - ଆଦିବାସୀ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି ଏକାଡେମୀ ଅନୁସୂଚୀତ ଜନଜାତି ଓ ଜାତି ଉନ୍ନୟନ ବିଭାଗ ଭୁବନେଶ୍ଵର

ପାରମ୍ପରିକ କୋଶଳୀ ଲୋକବାଦ୍ୟ : ଏକ ଅନ୍□ଷଣ

ସାହିଲ୍ କୁମାର ନାୟକ
(ଅତିଥି ଅଧ୍ୟାପକ) ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗ
ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଗଞ୍ଜାମ

ସାରାଂଶ(**Abstract**) - ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶା ବା ପ୍ରାଚୀନ ଦକ୍ଷିଣ କୋଶଳର ସାଂସ୍କୃତିକ ଚେତନା କେବଳ ଏକ ଭୌଗୋଳିକ ପରିଚୟରେ ସୀମିତ ନୁହେଁ; ବରଂ ଏହା ହେଉଛି ପାହାଡ଼, ଜଙ୍ଗଲ, ନଦୀ ଓ ମଣିଷ ମିଳନର ଏକ ଆତ୍ମିକ ମହାକାବ୍ୟ। ଏହି ଭୂଖଣ୍ଡର ହୃଦସନ୍ଦନ ହେଉଛି ତାର ଲୋକସଙ୍ଗୀତ, ଯାହାର ପ୍ରାଣକେନ୍ଦ୍ର ହେଉଛି ଶତାଧିକ ପାରମ୍ପରିକ 'ଲୋକବାଦ୍ୟ'। ଜନ୍ମରୁ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, କୃଷିକ୍ଷେତ୍ରରୁ ଦେବାଳୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତିଟି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଏଠାକାର ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ଧ୍□ନିରେ ପ୍ରକମ୍ପିତ ହୋଇଥାଏ। ଢୋଲର ଗୁରୁଗମ୍ଭୀର ନାଦ, ମହୁରୀର ମାଙ୍ଗଳିକ ସ୍□ର, ନିଶାନର ବୀରତ୍□ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଗର୍ଜନ ଓ ତାସାର ଶାବ୍ଦିକ ଝଙ୍କାର -ଏ ସମସ୍ତ ମିଶି ଏକ ମହାନ ଐତିହ୍ୟର ଗାଥା ଗାନ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବିଡ଼ମ୍ବନାର ବିଷୟ, ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଯାନ୍ତ୍ରିକ କୋଳାହଳ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ମୌଳିକ ସ୍□ରଗୁଡ଼ିକ କ୍ରମଶଃ ନିଷ୍ପ୍ରଭ ହୋଇ ଆସୁଛି। ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ସାଂସ୍କୃତିକ ମାଟିରୁ ଯେପରି ସୁଗନ୍ଧ ବାହାରେ, ଠିକ୍ ସେପରି ଏଠାକାର ଲୋକଜୀବନରୁ ନିର୍ଗତ ହୁଏ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ସଙ୍ଗୀତର ଅଫୁରନ୍ତ ଝରଣା। ଏହି ଭୂଖଣ୍ଡର ସାଂସ୍କୃତିକ ଚେତନା ଏହାର 'ଲୋକବାଦ୍ୟ' ସହିତ ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଭାବେ ଜଡ଼ିତ । ଏହା କେବଳ କାଠ ବା ଚମଡ଼ାର ନିର୍ଜୀବ ଯନ୍ତ୍ର ନୁହେଁ, ବରଂ କୋଶଳୀ-ଓଡ଼ିଆ ଅସ୍ମିତାର ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରତୀକ । ଯନ୍ତ୍ରଦାନବର ଆକ୍ରମଣ, କଞ୍ଚାମାଲର ଅଭାବ ଏବଂ କୌଳିକ କାରିଗରଙ୍କ ଅର୍ଥନୈତିକ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଯୋଗୁଁ ଏଭଳି ବିରଳ ବାଦ୍ୟ ଆଜି ବିଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ। ପ୍ରସ୍ତୁତ ଗବେଷଣାମୂଳ ନିବନ୍ଧରେ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ ଲୋକବାଦ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକର ସାଂସ୍କୃତିକ ପୃଷ୍ଠଭୂମି, ସାମାଜିକ ଗୁରୁତ୍□ ଏବଂ ସାମ୍ପ୍ରତିକ ସଙ୍କଟ ଉପରେ ବିସ୍ତୃତ ଆଲୋକପାତ କରାଯାଇଛି । ଲୋକବାଦ୍ୟର ସୁରକ୍ଷା କେବଳ କଳାର ସଂରକ୍ଷଣ ନୁହେଁ, ବରଂ ଏକ ଜାତିର ଆତ୍ମାକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବାର ପ୍ରୟାସ । ଯଦି ଆମେ ଆମର ମୌଳିକ ସ୍□ର ହଜାଇବସିବା, ତେବେ ଆମ ସଂସ୍କୃତି ଏକ ପ୍ରାଣହୀନ ଶରୀରରେ ପରିଣତ ହେବ। ଏହି ଗବେଷଣା ନିବନ୍ଧଟି ହଜିଯାଇଥିବା ଐତିହ୍ୟକୁ ପୁନରୁଦ୍ଧାର କରିବା ପାଇଁ ଏକ ବିନମ୍ର ବୌଦ୍ଧିକ ପ୍ରୟାସ ।

ମୁଖ୍ୟଶବ୍ଦ(**Keywords**): ପଶ୍ଚିମଓଡ଼ିଶା, ଲୋକବାଦ୍ୟ, ଲୋକକଳା, ଐତିହ୍ୟ, ସମ୍ବଲପୁରୀସଙ୍ଗୀତ, ନିଶାନ, ମହୁରୀ, ଢୋଲ ।

<u>ଶବ୍ଦ, ବ୍ରହ୍ମ ଓ ମାଟିର ମହକ</u> - ସୃଷ୍ଟିର ଆଦି ଅକ୍ଷର ଯେପରି ଓଁକାର, ସେହିପରି ମାନବ ସଭ୍ୟତାର ଆଦି ପରିଚୟ ହେଉଛି ତାର ସଙ୍ଗୀତ। ଭାଷା ସୃଷ୍ଟି ହେବା ପୂର୍ବରୁ ମଣିଷ ଶବ୍ଦ ମାଧ୍ୟମରେ ଭାବ ବିନିମୟ କରୁଥିଲା। ପ୍ରକୃତିର କୋଳରେ ବଢ଼ିଥିବା ଆଦିମ ମଣିଷ ଝରଣାର କଳକଳ ନାଦ, ପବନର ସୁଁ ସୁଁ ଶବ୍ଦ, ପକ୍ଷୀର କାକଳି ଏବଂ ବାଦଲର ଗର୍ଜନରୁ ସଙ୍ଗୀତର ପ୍ରେରଣା ପାଇଥିଲା। ଓଡ଼ିଶାର ସାଂସ୍କୃତିକ ମାନଚିତ୍ରରେ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶା ବା ପ୍ରାଚୀନ ଦକ୍ଷିଣ କୋଶଳର ସ୍ଥାନ ସ୍□ତନ୍ତ୍ର, ସ୍□ୟଂସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ। ଏହି ଭୂଖଣ୍ଡର ପାହାଡ଼, ଜଙ୍ଗଲ, ନଦୀ ଓ ଝରଣା କେବଳ ଭୌଗୋଳିକ ଉପାଦାନ ନୁହେଁ, ବରଂ ଏଠାକାର ଲୋକସଙ୍ଗୀତର ନିରବ ସ୍ରଷ୍ଟା । ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକବାଦ୍ୟ କେବଳ କାଠ, ଚମଡ଼ା କିମ୍ବା ଧାତୁର ସମାହାର ନୁହେଁ। ଏହା ଏକ ଜାତିର ଜୀବନ ଦର୍ଶନ। ଏଠାରେ ଶିଶୁଟିଏ ଜନ୍ମ ହେଲେ ଢୋଲ ବାଜେ, ବିବାହ ବେଳେ ମହୁରୀର ସୁର ଭାସିଆସେ ଏବଂ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ମଧ୍ୟ କୀର୍ତ୍ତନର ମୃଦଙ୍ଗ ତାକୁ ବିଦାୟ ଦିଏ। ଅର୍ଥାତ୍, ଏନ୍ତୁଡ଼ିଶାଳରୁ ଶ୍ମଶାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ— ସମଗ୍ର ଜୀବନ ଯାତ୍ରାରେ ଲୋକବାଦ୍ୟର ଭୂମିକା ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ। କିନ୍ତୁ ବିଡ଼ମ୍ବନାର ବିଷୟ, ଯେଉଁ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଶହ ଶହ ବର୍ଷ ଧରି ସୁଖଦୁଃଖର ସାଥୀ ହୋଇ ରହିଥିଲେ, ଆଜି ବିଶ୍□ାୟନ ଓ ଆଧୁନିକତାର ଝଡ଼ରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ।

<u>ସାହିତ୍ୟିକ ପ୍ରମାଣ ଓ ଲୋକବାଦ୍ୟ</u> : କେବଳ ମନ୍ଦିରର ପଥର ଗାତ୍ରରେ ନୁହେଁ, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ତାଳପତ୍ର ପୋଥିରେ ମଧ୍ୟ ଲୋକବାଦ୍ୟର ବିସ୍ତୃତ ବର୍ଣ୍ଣନା ରହିଛି। ଆଦିକବି ସାରଳା ଦାସଙ୍କ 'ମହାଭାରତ' (୧୫ଶ,ଶତାବ୍ଦୀ) ଏକ ଅମୂଲ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ, ଯେଉଁଥିରେ ସେ ଯୁଦ୍ଧ ଓ ଉତ୍ସବ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ସମୟରେ ପ୍ରାୟ ୫୦ରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍□ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି। ପରେ ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ 'ଜଗମୋହନ ରାମାୟଣ' ଏବଂ କବିସମ୍ରାଟ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ କାବ୍ୟ କବିତାରେ ମଧ୍ୟ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ସୂକ୍ଷ୍ମ ବର୍ଣ୍ଣନା ମିଳେ। ଭଞ୍ଜଙ୍କ ସାହିତ୍ୟରେ 'ବୀଣା' ବାଦନର ଯେଉଁ କୌଶଳ

ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି, ତାହା ପ୍ରମାଣ କରେ ଯେ ସେହି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବାଦ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତର ଏକ ସ୍□ତନ୍ତ୍ର ଧାରା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା। ଭରତ ମୁନିଙ୍କ 'ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର' ଅନୁଯାୟୀ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରକୁ ଚାରୋଟି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି— ତତ, ଆନଦ୍ଧ, ସୁଷିର ଏବଂ ଘନ। ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକବାଦ୍ୟ ପରମ୍ପରା ମଧ୍ୟ ଏହି ବୈଜ୍ଞାନିକ ପଦ୍ଧତିକୁ ଅନୁସରଣ କରେ, ତେବେ ଏଥିରେ ସ୍ଥାନୀୟତା ବା 'ଦେଶୀ' ଭାବର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଅଧିକ। ଓଡ଼ିଶାର ପୁରାତନ ସଙ୍ଗୀତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଯଥା— 'ସଙ୍ଗୀତ ନାରାୟଣ', 'ସଙ୍ଗୀତ ମୁକ୍ତାବଳୀ'ରେ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବିଷୟ ଲିପିବଦ୍ଧ ଅଛି। କେଉଁ କାଠରେ ବାଦ୍ୟ ତିଆରି ହେଲେ ଶୁଭଙ୍କର ହେବ, କେଉଁ ତିଥିରେ ବାଦ୍ୟ ନିର୍ମାଣ ଆରମ୍ଭ ହେବ ଏବଂ କେଉଁ ପଶୁର ଚମଡ଼ା ବ୍ୟବହାର କରାଯିବ—ଏସବୁର ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ନିୟମ ରହିଥିଲା। ଉଦାହରଣ ସ୍□ରୂପ, 'ସଙ୍ଗୀତ ନାରାୟଣ' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମର୍ଦ୍ଦଳର ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ଖଇର, ରକ୍ତଚନ୍ଦନ ବା ନିମ୍ବ କାଠକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ବିବେଚନା କରାଯାଇଛି। ସେହିପରି ବଂଶୀ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରଜାତିର ବାଉଁଶର ଚୟନ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍□ ଦିଆଯାଇଛି। ଏହି ଐତିହାସିକ ଓ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବିଶ୍ଳେଷଣରୁ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୁଏ ଯେ, ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକବାଦ୍ୟ କୌଣସି ଆକସ୍ମିକ ଉଦ୍ଭାବନ ନୁହେଁ। ଏହା ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷର ସାଧନା, ଗବେଷଣା ଏବଂ ସାଂସ୍କୃତିକ ବିବର୍ତ୍ତନର ଫଳାଫଳ। ଗୁମ୍ଫାର ଅନ୍ଧାରରୁ ମନ୍ଦିରର ନାଟମଣ୍ଡପ ଏବଂ ରାଜଦରବାରରୁ ପଲ୍ଲୀର ଆଖଡ଼ାଘର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକବାଦ୍ୟର ଯାତ୍ରା ରୋମାଞ୍ଚକର।

<u>ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକବାଦ୍ୟ : ମାଟି, ମଣିଷ ଓ ସଙ୍ଗୀତର ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗ :</u> ଓଡ଼ିଶାର ସାଂସ୍କୃତିକ ମାନଚିତ୍ରରେ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ଥାନ ସ୍□ତନ୍ତ୍ର। ଏ ମାଟି କେବଳ ପାହାଡ଼, ଜଙ୍ଗଲ କିମ୍ବା ମହାନଦୀର ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଜଳରାଶିରେ ସୀମିତ ନୁହେଁ; ବରଂ ଏହା ହେଉଛି ଭାବ, ଆବେଗ, ଓ ରଙ୍ଗର ଏକ ଅପୂର୍ବ ସମାହାର। ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶା କହିଲେ ସାଧାରଣତଃ ସମ୍ବଲପୁର, ବରଗଡ଼, ବଲାଙ୍ଗୀର, କଳାହାଣ୍ଡି, ନୂଆପଡ଼ା, ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର, ଝାରସୁଗୁଡ଼ା, ଦେବଗଡ଼, ବୌଦ୍ଧ ଏବଂ ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ର କିଛି ଅଂଶକୁ ବୁଝାଏ। ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଭୌଗୋଳିକ ଗଠନ ଏହାର ସଙ୍ଗୀତକୁ ଗଭୀର ଭାବେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି। ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକବାଦ୍ୟର ଇତିହାସ ବହୁ ପୁରାତନ। ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ସମୟରୁ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ଏକ ସମୃଦ୍ଧ ସଂସ୍କୃତି ରହିଆସିଛି । ଏଠାକାର ଲାଲ ମାଟିରୁ ଯେମିତି ସୁଗନ୍ଧ ବାହାରେ, ଠିକ୍ ସେମିତି ଏଠାକାର ଲୋକସଙ୍ଗୀତରୁ ବାହାରେ ଜୀବନର ମୂର୍ଚ୍ଛନା। ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକଜୀବନ ସଙ୍ଗୀତ ବିନା ଅଧୁରା। ଜନ୍ମରୁ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, କୃଷିକ୍ଷେତ୍ରରୁ ଦେବାଳୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ପ୍ରତିଟି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଏଠାରେ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ନିନାଦ ଶୁଭେ। କିନ୍ତୁ ବିଡମ୍ବନାର ବିଷୟ ହେଉଛି, ଆଧୁନିକତାର ତୀବ୍ର ସ୍ରୋତ ଓ ବିଶ୍□ାୟନର ପ୍ରଭାବରେ ଆଜି ସେହି ମୌଳିକ ଲୋକବାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ କାଳଗର୍ଭରେ ଲୀନ ହେବାକୁ ବସିଛି। ତେଣୁ ଆମର ମୂଳଲକ୍ଷ୍ୟ ସେହି ହଜିଯାଉଥିବା ସ୍□ରଗୁଡ଼ିକୁ ଚିହ୍ନଟ କରିବା, ସେମାନଙ୍କ ଐତିହାସିକ ଓ ସାମାଜିକ ଗୁରୁତ୍□କୁ ବୁଝିବା ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକର ସଂରକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଠାରେ ବୌଦ୍ଧିକ ଚେତନା ଜାଗ୍ରତ କରିବା।

<u>ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ସାଂସ୍କୃତିକ ପରିବେଶ ଓ ବାଦ୍ୟ ପରମ୍ପରା -</u> ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶା, ଯାହାକୁ କୋଶଳାଞ୍ଚଳ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଅଭିହିତ କରାଯାଏ, ତାହାର ଭୌଗୋଳିକ ଓ ସାମାଜିକ ଗଠନ ଏହାର ସଙ୍ଗୀତକୁ ଗଭୀର ଭାବେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି। ଏଠାକାର ଜନଜାତି, ଆଦିବାସୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତିଙ୍କ ସମିଶ୍ରଣରେ ଗଢ଼ି ଉଠିଛି ଏକ ବିଚିତ୍ର ସାଂସ୍କୃତିକ ବାତାବରଣ। ଅଧିକନ୍ତୁ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ସଙ୍ଗୀତ ମୁଖ୍ୟତଃ ଆଦିବାସୀ ବା ଜନଜାତି ସଂସ୍କୃତି ଉପରେ ଆଧାରିତ। ବିଞ୍ଝାଲ, ଗଣ୍ଡ, ସଉରା, ମିର୍ଦ୍ଧା, କିଷାନ, ଓରାଓଁ, ଗଦବା, ପରଜା ଇତ୍ୟାଦି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକମାନେ ନିଜ ନିଜର ସ୍□ତନ୍ତ୍ର ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ। ଗଣ୍ଡ, ଘାସି, ବିଞ୍ଝାଲ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ: ଏସବୁ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରମୁଖ ଜନଜାତି। ସେମାନଙ୍କର ପାରମ୍ପରିକ ବାଦ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ 'ମାଦଲ୍' ଏବଂ 'ଘୁମୁରା' (କଳାହାଣ୍ଡି ଅଞ୍ଚଳରେ) ପ୍ରଧାନ। ରାଜତନ୍ତ୍ର ସମୟରେ ଗଣ୍ଡସମ୍ପ୍ରଦାୟ ସୈନିକ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ, ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କ ବାଦ୍ୟରେ 'ଯୁଦ୍ଧ'ର ଆଭାସ ମିଳେ। ବରଗଡ଼ ଓ ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳର ବିଞ୍ଝାଲମାନଙ୍କ 'କର୍ମା' ନୃତ୍ୟ ବିଶ୍□ପ୍ରସିଦ୍ଧ। କର୍ମା ପୂଜା ସମୟରେ ବାଜୁଥିବା 'ମାଦଲ୍' ର ତାଳ କେବଳ ମନୋରଞ୍ଜନ ନୁହେଁ, ଏହା କର୍ମସେନୀ ଦେବୀଙ୍କ ଆରାଧନା ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ। ସମାଜର ନିମ୍ନବର୍ଗର ଲୋକ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେଉଥିବା ଏହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକମାନେ ଥିଲେ ପ୍ରକୃତ କଳାକାର। ସେମାନେ ହିଁ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ତିଆରି କରୁଥିଲେ ଏବଂ ବଜାଉଥିଲେ। ରାଜାମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଜମି ଓ ବୃତ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରି ସଂଗୀତକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଥିଲେ। ଉଦାହରଣ ସ୍□ରୂପ, ସମ୍ବଲପୁରର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ ମା' ସମଲେଶ୍□ରୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରତ୍ୟହ ସକାଳେ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଯେଉଁ ବାଦ୍ୟ ବାଜେ, ତାହା ଶହ ଶହ ବର୍ଷର ପରମ୍ପରା।_ଯେତେବେଳେ ଦଣ୍ଡ ନାଚରେ 'ଢୋଲ' ଓ 'ମହୁରୀ'ର ଯୁଗଳବନ୍ଦୀ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ଭକ୍ତ ଓ ଭଗବାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଅଦୃଶ୍ୟ ସେତୁ ବନ୍ଧାହୁଏ। ଯେତେବେଳେ ନୂଆଖାଇରେ 'ଢୋଲ'ର ତାଳ ବାଜେ, ତାହା କେବଳ ଶବ୍ଦ ନୁହେଁ, ବରଂ ଏକତା ଓ ଭ୍ରାତୃଭାବର ବାର୍ତ୍ତା

ବହନ କରେ। ଏହି ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରାଣକେନ୍ଦ୍ର ହେଉଛି 'ସମ୍ବଲପୁରୀ ଲୋକବାଦ୍ୟ'। ଲୋକବାଦ୍ୟ କେବଳ କାଠ, ଚମଡ଼ା କିମ୍ବା ତାରରେ ତିଆରି ଏକ ଯନ୍ତ୍ର ନୁହେଁ; ଏହା ଏକ ଜାତିର ହୃଦସ୍ପନ୍ଦନ।

ଗବେଷଣାରୁ ଜଣାପଡ଼େ ଯେ, ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରାୟ ୫୦ରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍□ ପ୍ରକାରର ପାରମ୍ପରିକ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା। ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ଆଜି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଲୁପ୍ତ କିମ୍ବା ବିଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛନ୍ତି। ଓଡ଼ିଶାର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରକୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଚାରୋଟି ବିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ। ଏହି ବାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିର ବର୍ଗୀକରଣ ଭରତ ମୁନିଙ୍କ ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଆଧାରିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ନିସଙ୍କୋଚରେ କୁହାଯାଇପାରିବ ଏଠାକାର ଆଞ୍ଚଳିକ ଲୋକବାଦ୍ୟର ଏକ ନିଜସ୍□ ଓ ମୌଳିକ ସ୍□ତନ୍ତ୍ରତା ରହିଛି।

୧. <u>ଆନଦ୍ଧ ବାଦ୍ୟ</u> (ଚମଡ଼ା ଆଚ୍ଛାଦିତ ବାଦ୍ୟ): ଯେଉଁ ବାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ମୁଖ୍ୟତଃ ଚମଡ଼ାରେ ଆଚ୍ଛାଦିତ ଥାଏ ଏବଂ ମୃଦୁ ଆଘାତ ଦ୍□ାରା ଏଥିରେ ଶବ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ। ଯଥା- ଢୋଲ, ନିଶାନ, ତାସା, ଟିମକି, ମାଦଳ, ଖୋଳ, ଢୋଲକି, ଡମ୍ବରୁ, ଘୁମୁରା, ଖଞ୍ଜଣି, ଧୂମସା। -ଏହି ବାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ସଙ୍ଗୀତ ତଥା ନୃତ୍ୟରେ ତାଳ ଓ ଲୟ ରକ୍ଷା କରିବାରେ ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି।

୨. <u>ସୁଷିର ବାଦ୍ୟ</u> (ଫୁଙ୍କା ବାଦ୍ୟ): ଯେଉଁ ବାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ବାୟୁ ପ୍ରବାହ (ଫୁଙ୍କିବା) ଦ୍□ାରା ଶବ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ତାହା ସୁଷିର ବାଦ୍ୟ । ଯଥା- ମହୁରୀ, ବଂଶୀ, ଶିଙ୍ଗା, କାହାଳୀ, ଭେରୀ, ଶଙ୍ଖ । -ଏଗୁଡ଼ିକ ସଙ୍ଗୀତରେ ସ୍□ର ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି ଏବଂ ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି।

୩. <u>ତତ ବାଦ୍ୟ</u> (ତାର ଯୁକ୍ତ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର): ପତଳା, ସରୁ ବା ସୂତ୍ରାତ୍ମକ ତାରକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ଯେଉଁ ବାଦ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକରେ ଶବ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ ତାହାକୁ ତତ ବାଦ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଯଥା- ଡେକା, ଦୁଣ୍ଡୁଣୀ, ଟୁଇଲା, ବେନା, ଧୁଙ୍କେଲ, କେନ୍ଦରା, ଗୋଗୁ (ଏକତାରା ସଦୃଶ), ବେହେଲା (ଦେଶୀୟ) । -ଏଗୁଡ଼ିକ ମୁଖ୍ୟତଃ ସ୍□ର ସଂଯଜନା ଗାଥା ଗାୟନ ଏବଂ କରୁଣ ରସ ପରିବେଷଣ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ।

୪. <u>ଘନ ବାଦ୍ୟ</u> : କାଠ କିମ୍ବା ଧାତୁରେ ନିର୍ମିତ କଠିନ ବାଦ୍ୟ, ଯାହା ପରସ୍ପର ସହ ବାଡେଇ ହେଲେ ଶବ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ। ଯଥା- ଗିନି, ଝାଞ୍ଜ,ଦାସକାଠି, କର୍ତାଲ୍ (ରାମତାଳି), ଘୁଙ୍ଗୁର, ଘାଗଲା, ଘଣ୍ଟ । -ଏଗୁଡ଼ିକ ସଙ୍ଗୀତରେ ଛନ୍ଦ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରନ୍ତି।

<u>ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚଳିତ ଲୋକବାଦ୍ୟର ପ୍ରକାରଭେଦ</u>

୧) <u>ଆନଦ୍ଧ ବାଦ୍ୟ</u> - ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ସଙ୍ଗୀତ କହିଲେ ପ୍ରଥମେ ଯାହା ମନକୁ ଆସେ, ତାହା ହେଉଛି ଏହାର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଓ ଉନ୍ମାଦକାରୀ ତାଳ। ଏଠାକାର ଲୋକନୃତ୍ୟର ପ୍ରାଣ ହେଉଛି 'ଆନଦ୍ଧ ବାଦ୍ୟ' ବା ଚମଡ଼ା ଆଚ୍ଛାଦିତ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର। ତେବେ କାଳକ୍ରମେ ଅନେକ ପାରମ୍ପରିକ ଆନଦ୍ଧ ବାଦ୍ୟ ନିଜର ମୌଳିକତା ହରାଇ ବସିଲେଣି କିମ୍ବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଗଲେଣି। ଆନଦ୍ଧ ବାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକଜୀବନର ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗ। ଏଠାରେ କିଛି ପ୍ରମୁଖ ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ ବାଦ୍ୟ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରାଗଲା:

କ. <u>ତାସା</u> : ଏକଦା ଗାଁ ଦାଣ୍ଡରେ ରାମଲୀଳା, ଦଣ୍ଡ ନାଚ, ଝାମୁଯାତ୍ରା, କିମ୍ବା ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ 'ତାସା'ର ଟିଙ୍ଗ୍-ଟିଙ୍ଗ୍ ଶବ୍ଦ ଏକ ସ୍□ତନ୍ତ୍ର ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିଲା। ତାସା ହେଉଛି ଏକ ଅର୍ଦ୍ଧ-ଗୋଲାକାର ବାଦ୍ୟ। ଏହାର ଖୋଳ କୁମ୍ଭାରମାନେ ବିଶେଷ ପ୍ରକାରର ମାଟିରେ କିମ୍ବା ବାଦ୍ୟକାର ମାନେ କାଠରେ ତିଆରି କରୁଥିଲେ। ଏହା ଉପରେ ଛେଳି ଚମଡ଼ାର ପତଳା ଆସ୍ତରଣ ଦିଆଯାଉଥିଲା ଏବଂ ଦୁଇଟି ପତଳା ବାଉଁଶ କାଠିରେ ଏହାକୁ ବଜାଯାଉଥିଲା। ତାସାର ମୁଖ୍ୟ ଶତ୍ରୁ ହେଲା ଏହାର 'ଭଙ୍ଗୁରତା'। ମାଟିରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବାରୁ ଅଳ୍ପ ଆଘାତରେ କିମ୍ବା ହାତରୁ ଖସିପଡ଼ିଲେ ଏହା ଭାଙ୍ଗିଯାଏ। ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହାର ସ୍ଥାନ ଲୁହା କିମ୍ବା ଷ୍ଟିଲ୍ ନିର୍ମିତ ତାସା ନେଇଛି। କିନ୍ତୁ ମାଟି ବା କାଠ ଖୋଳରୁ ଯେଉଁ 'ମିଠା ଓ ତୀକ୍ଷ୍ଣ' ଶବ୍ଦ ବାହାରୁଥିଲା, ଧାତବ ତାସାରେ ସେହି ଶବ୍ଦ ଯେମିତି ଖୁବ୍ କର୍କଶ ଶୁଭୁଛି।
ଖ. <u>ଖୋଳ ଓ ମୃଦଙ୍ଗ</u> : ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ,ମେଳା, ଦଣ୍ଡ ନାଚ ଏବଂ କର୍ମା ନାଚରେ ଏହି ଖୋଳ ଓ ମୃଦଙ୍ଗ ବାଦ୍ୟର ଭୂମିକା ଗୁରୁତ୍□ପୂର୍ଣ୍ଣ। ପୂର୍ବେ ପାରମ୍ପରିକ ଖୋଳ ବା ମୃଦଙ୍ଗ କେବଳ ମାଟିରେ ତିଆରି ହେଉଥିଲା। ମାଟି ଖୋଳରୁ ବାହାରୁଥିବା 'ଗମ୍ଭୀର ନାଦ' ଆତ୍ମାକୁ ଛୁଇଁ ଯାଉଥିଲା। କିନ୍ତୁ ଏହାର ଓଜନ ଅଧିକ ଥିବାରୁ ଓ ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ଅଭାବରେ ଶୀଘ୍ର

ଭାଙ୍ଗିଯିବାର ଭୟ ଥିଲା। ଆଜି ବଜାରରେ ଫାଇବର ବା ପ୍ଲାଷ୍ଟିକ ମୃଦଙ୍ଗ ମିଳୁଛି ଯାହା ହାଲୁକା ଏବଂ ଦୀର୍ଘସ୍ଥାୟୀ। ଯଦିଓ ଏହା ଦୀର୍ଘସ୍ଥାୟୀ, କିନ୍ତୁ ସାଙ୍ଗୀତିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ମାଟି ଖୋଳର ସେହି ଦିବ୍ୟ ଧ୍□ନି ଏଥିରେ ନାହିଁ। ବୈଜ୍ଞାନିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ମଧ୍ୟ, ମାଟିର ଏକ ସ୍□ତନ୍ତ୍ର 'ଆକାଉଷ୍ଟିକ୍' ଗୁଣ ରହିଛି ଯାହା ଶବ୍ଦକୁ ଗମ୍ଭୀର କରେ। ଫାଇବର ଖୋଳରେ ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ ସତ, କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ 'ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ' ନଥାଏ। ଫଳରେ କୀର୍ତ୍ତନର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଭାବ କମିଯାଉଛି। କଳା ବଞ୍ଚିଛି, କିନ୍ତୁ ବାଦ୍ୟର 'ଆତ୍ମା' ବଦଳି ଯାଇଛି।

ଗ. <u>ଟିମକି</u> **:** ଢୋଲର ସହଚର ହେଉଛି ଟିମକି। ଏହା ଏକ ଛୋଟ ବାଦ୍ୟ ଯାହାକୁ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ଦୁଇଟି କାଠିରେ ବଜାଯାଏ। ଆଦିବାସୀ ନୃତ୍ୟରେ ଢୋଲର ଗୁରୁଗମ୍ଭୀର ଶବ୍ଦ ସହ ଟିମକିର ତୀବ୍ର ଶବ୍ଦ ତାଳମେଳ ରକ୍ଷା କରେ। ଷ୍ଟେଜ୍ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଟିମକିର ବ୍ୟବହାର କମିଯାଇଛି। ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ 'ଅକ୍ଟାପ୍ୟାଡ୍' ମାଧ୍ୟମରେ ଟିମକିର ଶବ୍ଦ ବାହାର କରାଯାଉଛି। ପ୍ରାୟତଃ ନୂତନ ପିଢ଼ିର ବାଦକମାନେ ଟିମକି ବଜାଇବାକୁ ନ୍ୟୂନ ମନେ କରୁଛନ୍ତି, କାରଣ ଏହା ମୁଖ୍ୟ ବାଦ୍ୟ ନୁହେଁ ବରଂ ଏକ ସହଯୋଗୀ ବାଦ୍ୟ।

ଘ. <u>'ନିଶାନ' - ଗୌରବର ପ୍ରତୀକ :</u> ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକବାଦ୍ୟ ଆଲୋଚନା କଲେ 'ନିଶାନ'ର କଥା ଉଲ୍ଲେଖ ନ କରିବା ଅସମ୍ଭବ। ଏହାକୁ 'ସମ୍ବଲପୁରୀ ସଙ୍ଗୀତର ହୃଦୟ' କୁହାଯାଏ। କାଠ ଓ ଲୁହାର ଛଡ଼େଇ ଉପରେ ଚମଡ଼ା ଛାଉଣି ଏବଂ ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍□ରେ ଦୁଇଟି ଶିଙ୍ଗ - ଏହା ହେଉଛି ନିଶାନର ପରିଚୟ। ଏକ ଉତ୍ତମ ନିଶାନ ପାଇଁ ହରିଣ ବା ସମ୍ବର ଶିଙ୍ଗର ଆବଶ୍ୟକତା ଥାଏ। ବନ୍ୟପ୍ରାଣୀ ସଂରକ୍ଷଣ ଆଇନ ଅନୁଯାୟୀ ହରିଣ କିମ୍ବା ସମ୍ବର ଶିଙ୍ଗ ମିଳିବା ବେଆଇନ। ତେଣୁ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଠରେ ନକଲି ଶିଙ୍ଗ ତିଆରି କରି କିମ୍ବା ବିନା ଶିଙ୍ଗରେ ନିଶାନ ତିଆରି କରାଯାଉଛି। କିନ୍ତୁ ପୁରାତନ କାଳର ସେହି ବିଶାଳକାୟ ନିଶାନ, ଯାହାକୁ ବଜାଇଲେ ଛାତି ଥରି ଉଠୁଥିଲା, ତାହା ଆଜି ବିରଳ। ଆଜିକାଲି ପରିବହନର ସୁବିଧା ପାଇଁ ଛୋଟ ଆକାରର ନିଶାନ ବ୍ୟବହାର ହେଉଛି, ଯାହା ମୂଳ ଯନ୍ତ୍ରର ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ସଂସ୍କରଣ ମାତ୍ର। 'ଛତର ଯାତ୍ରା' ହେଉ ବା 'ଶୀତଳ ଷଷ୍ଠୀ',ଶୋଭାଯାତ୍ରା ବା ବାହାଘରରେ ବରଯାତ୍ରୀ ନିଶାନ ବିନା ସବୁ ଫିକା।

<u>୨) ସୁଷିର ବାଦ୍ୟ</u> **-** ଶ୍□ାସରୁ ସଙ୍ଗୀତ - ପ୍ରାଣବାୟୁର କଳାତ୍ମକ ରୂପାନ୍ତର। "ଯେଉଁଠି ଶବ୍ଦ ନାହିଁ, ସେଠି ସୃଷ୍ଟି ନାହିଁ; ଆଉ ଯେଉଁଠି ନିଶ୍□ାସ ନାହିଁ, ସେଠି ଜୀବନ ନାହିଁ।" ସଙ୍ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ 'ସୁଷିର ବାଦ୍ୟ'ର ସ୍ଥାନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚରେ, କାରଣ ଏହା ସିଧାସଳଖ ମଣିଷର ପ୍ରାଣବାୟୁ ବା ନିଶ୍□ାସ ଦ୍□ାରା ପରିଚାଳିତ ହୁଏ। ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ପାରମ୍ପରିକ ଜୀବନଶୈଳୀରେ ଫୁଙ୍କା ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକର ଦ୍□ିବିଧ ଭୂମିକା ଥିଲା। ପ୍ରଥମତଃ, ଏହା ଥିଲା 'ମଙ୍ଗଳ ବାଦ୍ୟ'— ଯାହା ବିବାହ, ବ୍ରତ ଓ ପୂଜା ପାର୍ବଣରେ ଶୁଭ ସଙ୍କେତ ଦେଉଥିଲା। ଦ୍□ିତୀୟତଃ, ଏହା ଥିଲା 'ରଣ ବାଦ୍ୟ'— ଯାହା ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସୈନିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉନ୍ମାଦନା ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିଲା।

କ. <u>ମହୁରୀ</u> **:** ଯଦି ଢୋଲକୁ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶା ସଙ୍ଗୀତର 'ହୃଦୟ' କୁହାଯାଏ, ତେବେ ମହୁରୀ ହେଉଛି ତାର 'ଆତ୍ମା'। ଏହା ଭାରତୀୟ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବାଦ୍ୟ 'ଶାହାନାଇ'ର ଏକ ଆଞ୍ଚଳିକ ତଥା ଲୋକ ସଂସ୍କରଣ। ମହୁରୀ ନିର୍ମାଣ ଏକ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ କଳା। ଏଥିପାଇଁ ଶାଳ, ପିଆଶାଳ କିମ୍ବା ଶିଶୁ ଭଳି ଶକ୍ତ କାଠର ଆବଶ୍ୟକତା ପଡ଼େ। କାଠକୁ ଖୁଣ୍ଟେଇ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶଙ୍କୁ ଆକାର ଦିଆଯାଏ। ସେଥିରେ ମହୁରୀର ତଳ ଭାଗରେ (ମୁଖ ବା ତୁରୀ) ପିତ୍ତଳର ଏକ ଘଣ୍ଟି ଆକାରର ଅଂଶ ଲାଗିଥାଏ, ଯାହା ଶବ୍ଦକୁ ପ୍ରସାରିତ କରେ। ମହୁରୀର ସବୁଠାରୁ ଗୁରୁତ୍□ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଂଶ ହେଲା 'ପିପି ବା ପିକ'। ଏହା ତାଳପତ୍ର କିମ୍ବା ଏକ ବିଶେଷ ପ୍ରକାରର ଘାସରେ ତିଆରି ହୁଏ। ବାଦକ ଯେତେବେଳେ ଏଥିରେ ଫୁଙ୍କନ୍ତି, ଏହି ଦୁଇଟି ପତ୍ର ପରସ୍ପର ସହ ବାଡେଇ ହୋଇ କମ୍ପନ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି। 'ପିପି ବା ପିକ' ତିଆରି କରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ କାମ। ଏଥିପାଇଁ ଦୀର୍ଘଦିନର ଅଭିଜ୍ଞତା ଦରକାର। ପୁରୁଣା କାରିଗରମାନେ ଆଖି ବୁଜିବା ପରେ, ନୂଆ ପିଢ଼ି ଏହି ଜଟିଳ କାମ ଶିଖିବାକୁ ଆଗ୍ରହୀ ନୁହନ୍ତି। ଫଳରେ, ଅନେକ ମହୁରୀ ବାଦକ ବଜାରରୁ ଶସ୍ତା ପ୍ଲାଷ୍ଟିକ ପିପି କିଣି ବ୍ୟବହାର କରୁଛନ୍ତି, ଯାହା ବାଦ୍ୟର ମୌଳିକ ସ୍□ରକୁ ନଷ୍ଟ କରିଦେଉଛି।

ଶିଙ୍ଗା ଓ କାହାଳୀ: ବୀରରସର ବିଲୁପ୍ତ ସ୍□ର **-** ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସ ବୀରତ୍□ର ଇତିହାସ। ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏଙ୍କ ବିଦ୍ରୋହ ହେଉ ବା ଗଡ଼ଜାତ ଆନ୍ଦୋଳନ, ଏହି ମାଟିର ବୀରମାନେ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ବାଦ୍ୟର ଗର୍ଜନ ଶୁଣୁଥିଲେ, ତାହା ହେଲା 'ଶିଙ୍ଗା' ଓ 'କାହାଳୀ'।

ଖ. <u>ଶିଙ୍ଗା</u> **:** ଏହା ପଶୁର ଶିଙ୍ଗ ରୁ ନିର୍ମିତ ଏକ ବକ୍ରାକାର ବାଦ୍ୟ। ମୁଖ୍ୟତଃ ମଇଁଷି କିମ୍ବା ବଳଦ ଶିଙ୍ଗରେ ଏହା ତିଆରି ହୁଏ। ପୂର୍ବେ ହରିଣ ଶିଙ୍ଗର ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟ ଥିଲା। ଏହାର ଆକାର ଇଂରାଜୀ ଅକ୍ଷର 'S' ପରି। ପାହାଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜଣେ ଅନ୍ୟ ଜଣକୁ ସଙ୍କେତ ଦେବା ପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧ ତଥା ପୂଜା ବେଳେ ଏହା ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା। ଏହାର ଶବ୍ଦ ଅତ୍ୟନ୍ତ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଓ ଦୂରଗାମୀ। ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଦ୍ଧ ନାହିଁ କି ପାଇକ ଆଖଡ଼ା ନାହିଁ। କେବଳ କିଛି ଆଦିବାସୀ ଯାତ୍ରା (ଯଥା- ସୁଲିଆ

ଯାତ୍ରା)ରେ ଏହା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। ଏହାଛଡ଼ା, ପଶୁ ଶିଙ୍ଗ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ଆଇନଗତ ଭାବେ ଜଟିଳ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାର ନିର୍ମାଣ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଛି।

କାହାଳୀ **:** ଏହା ଏକ ଲମ୍ବା ସରଳରୈଖିକ ଧାତବ (ତମ୍ବା ବା ପିତ୍ତଳ) ପାଇପ୍। ଏହାର ଲମ୍ବ ପ୍ରାୟ ୪ରୁ ୬ ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥାଏ। ଦେବୀ ପୀଠମାନଙ୍କରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ଆରତୀ ସମୟରେ କିମ୍ବା 'ଛତର ଯାତ୍ରା'ରେ ଦେବୀଙ୍କ ଆଗମନ ସମୟରେ କାହାଳୀ ବାଜେ। କାହାଳୀ ବଜାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରଚୁର ଫୁସଫୁସ୍ ବଳ ଆବଶ୍ୟକ।

ଗ. <u>ବଂଶୀ</u> **:** ବଂଶୀ ଏକ ସର୍ବଭାରତୀୟ ବାଦ୍ୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିବାସୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହାର ବିଭିନ୍ନ ରୂପ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ।

ଘ. <u>ତିରିଓ</u> **:** ସୁନ୍ଦରଗଡ ଅଞ୍ଚଳର ସାନ୍ତାଳ ଓ ଓରାଓଁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକମାନେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଏହି ବଂଶୀର ସ୍□ରରେ ଜଙ୍ଗଲର ନିର୍ଜନତା ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଏ।

ଙ. <u>ମୁରଲୀ</u> **:** ଗୋରୁ ଚରାଳି ବା ଯାଦବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର (ଗଉଡ଼) ଲୋକମାନେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଛୋଟ ବଂଶୀ।

ସୁଷିର ବାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ କେବଳ ଫମ୍ପା ବାଉଁଶ ବା କାଠର ନଳୀ ନୁହେଁ। ଏଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି ଆମ ସଂସ୍କୃତିର ଶ୍□ାସନଳୀ। ଯେବେ ମହୁରୀର ସ୍□ର ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ, ସେବେ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଯେ ଆମ ପରମ୍ପରାର ନିଶ୍□ାସ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଛି। ଶିଙ୍ଗା ଓ କାହାଳୀର ନୀରବତା ଆମ ବୀରତ୍□ର ଇତିହାସକୁ ଭୁଲାଇ ଦେବାର ସଙ୍କେତ। ଏହି 'ପ୍ରାଣବାୟୁ ଚାଳିତ' ଯନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ବଞ୍ଚାଇବା ପାଇଁ ଯାନ୍ତ୍ରିକତାଠାରୁ ଦୂରେଇ ମାନବିକତାର ସ୍ପର୍ଶ ଆବଶ୍ୟକ **।**

୩**)** <u>ତତ ବାଦ୍ୟ</u> **-** ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ସଙ୍ଗୀତ କହିଲେ ସାଧାରଣତଃ ଆମ କାନରେ 'ଢୋଲ'ର ଗୁରୁଗମ୍ଭୀର ଶବ୍ଦ କିମ୍ବା 'ନିଶାନ'ର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଗର୍ଜନ ବାଜିଉଠେ। କିନ୍ତୁ ଏହି ପ୍ରଚଣ୍ଡ କୋଳାହଳର ଅନ୍ତରାଳରେ ଏମିତି କିଛି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ଥିଲା, ଯାହା ମାଟିର ମଣିଷର କୋମଳ ଅନୁଭୂତି, ବିରହ, ବେଦନା ଏବଂ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚିନ୍ତନକୁ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲା। ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା 'ତତ ବାଦ୍ୟ' ବା ତାରଯୁକ୍ତ ଯନ୍ତ୍ର। ଏହି ବାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଗୋଷ୍ଠୀ ନୃତ୍ୟ ତଥା, ଏକାନ୍ତରେ ଗାଥା ଗାୟନ ଏବଂ ଈଶ୍□ର ଆରାଧନା ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଥିଲା। ପରିତାପର ବିଷୟ, ଆଜିର ଯାନ୍ତ୍ରିକ ଯୁଗରେ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଛି ଏହି ବର୍ଗର ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର। ଢୋଲ ବା ମହୁରୀ ହୁଏତ କୌଣସିମତେ ବଞ୍ଚି ରହିଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ 'ଧୁଙ୍କେଲା' ଓ 'କେନ୍ଦରା' ଭଳି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଯନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଆଜି ସ୍ମୃତିର ଅତଳ ଗର୍ଭରେ ହଜିଯିବାକୁ ବସିଛନ୍ତି।

ଗୋଗୁ ଓ ବେହେଲା : ଏହି ଦୁଇଟି ପ୍ରମୁଖ ତତ ବାଦ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ଆହୁରି କିଛି ଯନ୍ତ୍ର ଥିଲା ଯାହା ଆଜି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଲୁପ୍ତ ପ୍ରାୟ।

କ. <u>ଗୋଗୁ</u>**:** ଏହା ଏକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଲଭ ଆଦିବାସୀ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର। ମୁଖ୍ୟତଃ ଗଣ୍ଡ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜନଜାତିର ଲୋକମାନେ ଏହାକୁ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ। ଏହା ଦେଖିବାକୁ ଏକତାରା ଭଳି କିନ୍ତୁ ଏହାର ବାଦନ ଶୈଳୀ ଭିନ୍ନ। ଏହାର ସ୍□ର ଅତ୍ୟନ୍ତ ମଧୁର, ପ୍ରେମଗୀତ ବା 'ରସରକେଲି' ଗାଇବା ସମୟରେ ଏହା ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା।

ଖ. <u>ଦେଶୀୟ ବେହେଲା</u>**:** ଯଦିଓ ବେହେଲା ଏକ ବିଦେଶୀ ବାଦ୍ୟରୁ ଅନୁପ୍ରାଣିତ, ତଥାପି ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକନାଟକରେ ଦେଶୀୟ ଶୈଳୀରେ ନିର୍ମିତ ବେହେଲାର ବହୁଳ ବ୍ୟବହାର ଥିଲା। ଆଜି ଇଲେକ୍ଟ୍ରୋନିକ୍ କି-ବୋର୍ଡ ଏହାର ସ୍ଥାନ ଦଖଲ କରିନେଇଛି। ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଧନୁଯାତ୍ରା ଓ ରାମଲୀଳାରେ ଏପ୍ରକାର ହସ୍ତନିର୍ମିତ ବେହେଲା ବ୍ୟବହାର ହେଉଥିଲା। ଏହା ବିଦେଶୀ ବାୟୋଲିନ୍ **(Violin)**ର ଅନୁକରଣ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ସ୍□ରରେ ଏକ ଦେଶୀ ମାଟିର ବାସ୍ନା ଥିଲା।

ଗ. <u>କେନ୍ଦରା</u> **:-** 'କେନ୍ଦରା' ନାମ ଶୁଣିଲେ ଆମ ଆଖି ଆଗରେ ନାଥ ଯୋଗୀ ବା ଭିକାରୀଙ୍କ ଚିତ୍ର ଭାସିଆସେ, କିନ୍ତୁ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହାର ଏକ ସ୍□ତନ୍ତ୍ର ଶୈଳୀ ଥିଲା। ଏହା ଏକ ତାରଯୁକ୍ତ ଯନ୍ତ୍ର ଯାହା ଗୋଧି ଚମଡ଼ାରେ ଛାଉଣି ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଘୋଡ଼ା ବାଳର ତାର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ। ଏହା ଏକ ବିଷାଦଭରା, କରୁଣ ସ୍□ର ସୃଷ୍ଟି କରେ। ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକକଥା ଓ 'ଟୀକା ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର' ଗାନ କରିବାରେ ଏହା ପ୍ରମୁଖ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲା। ସାମାଜିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଏହାକୁ 'ଭିକ ମାଗିବା ଯନ୍ତ୍ର' ଭାବେ ବିବେଚନା କରାଯିବା ଫଳରେ ଏହାର କଳାତ୍ମକ ମୂଲ୍ୟ ହ୍ରାସ ପାଇଲା। ଏହା ସହିତ ଗୋଧି ଚମଡ଼ା ଉପଲବ୍ଧ ନ ହେବା (ବନ୍ୟପ୍ରାଣୀ ସଂରକ୍ଷଣ ଆଇନ ଯୋଗୁଁ) ଏହାର ନିର୍ମାଣକୁ ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ କରିଛି।

ତତ ବାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ବିଲୁପ୍ତିର ଏକ ମୁଖ୍ୟ କାରଣ ହେଲା, ଏଗୁଡ଼ିକର 'ଟ୍ୟୁନିଂ' **(Tuning)** ବା ସ୍□ର ସଜାଡ଼ିବା ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜଟିଳ। ଢୋଲକୁ ଟାଣି ବାନ୍ଧିଦେଲେ କାମ ଚଳିଯାଏ, କିନ୍ତୁ ଧୁଙ୍କେଲ ବା କେନ୍ଦରାର ତାରକୁ ସାମାନ୍ୟ ଏପଟ ସେପଟ କଲେ ସ୍□ର ବିଗିଡ଼ି ଯାଏ। ଏଥିପାଇଁ ଶ୍ରୁତି ଜ୍ଞାନ ଆବଶ୍ୟକ। ଏହି ଯନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ବେଦନଶୀଳ। ବର୍ଷା ଦିନେ ତାର କଳଙ୍କି ଲାଗିଯିବା ବା କାଠ ବଙ୍କା ହୋଇଯିବାର ଭୟ ଥାଏ। ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣର ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ ପୁରୁଣା ଯନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଉଛି।

୪. ଘନ ବାଦ୍ୟ- ନୀରବି ଯାଉଥିବା ଝଙ୍କାରଯୁକ୍ତ ଘନ ବାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ନୃତ୍ୟ ଓ ସଙ୍ଗୀତରେ ଛନ୍ଦ ଓ ଲୟ ରକ୍ଷା କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ। କାଠ ବା ଧାତୁରେ ନିର୍ମିତ ଏହି ବାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଆଜି ପ୍ରାୟ ଅବହେଳିତ।

କ. କାସତାଲ/କରତାଲ ବା ରାମତାଳି: ଏହା କାଠରେ ନିର୍ମିତ ଏକ ସରଳ ବାଦ୍ୟ। ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ଶକ୍ତ କାଠକୁ ହାତରେ ଧରି ପରସ୍ପର ସହ ବାଡେଇଲେ ଏକ ସୁନ୍ଦର ଶବ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ। କରମା ନାଚ, ରାମଲୀଳା ଏବଂ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନରେ ଏହାର ବ୍ୟବହାର ହେଉଥିଲା। ବିଶେଷକରି ଆଦିବାସୀ ମହିଳାମାନେ କରମା ଗୀତ ଗାଇବା ବେଳେ ଏହା ବଜାଉଥିଲେ। ଜଙ୍ଗଲ କମିବା ଯୋଗୁଁ ଉପଯୁକ୍ତ 'କଳା କାଠ' ବା 'ଖଇର କାଠ' ମିଳୁନାହିଁ। ଫଳରେ ଗାୟକମାନେ ଏହା ବଦଳରେ ହାତ ତାଳି କିମ୍ବା ପ୍ଲାଷ୍ଟିକ ଝୁମୁକା ବ୍ୟବହାର କରୁଛନ୍ତି।

ଖ. ଘାଗଲା ଓ ଘୁଙ୍ଗୁର: ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାରେ ଘୁଙ୍ଗୁର କେବଳ ନର୍ତ୍ତକୀଙ୍କ ପାଦରେ ସୀମିତ ନଥିଲା। 'ଘାଗଲା' ହେଉଛି ବଡ଼ ଆକାରର ଘଣ୍ଟି ଯାହା ବଳଦ ଓ ଗାଈମାନଙ୍କ ବେକରେ ବନ୍ଧାଯାଉଥିଲା। ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର କୃଷିଭିତ୍ତିକ ପର୍ବ 'ପୋଲା' ରେ ବଳଦମାନଙ୍କୁ ସଜାଇବା ବେଳେ ଘାଗଲାର ଶବ୍ଦ ଗାଁ ଦାଣ୍ଡକୁ କମ୍ପାଉଥିଲା। କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ କୃଷିରେ ଟ୍ରାକ୍ଟରର ବ୍ୟବହାର ବଢ଼ିବା ଫଳରେ ବଳଦଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କମିଛି। ଫଳରେ କଂସା ଓ ପିତ୍ତଳରେ ତିଆରି ସେହି ବିଶାଳ ଘାଗଲା ଆଜି କେବଳ ଘରର କାନ୍ଥରେ ସାଜସଜ୍ଜା ପାଇଁ ଟଙ୍ଗା ହେଉଛି। ତା'ର ରୁଣୁଝୁଣୁ ଶବ୍ଦ ଆଉ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ରରେ ଶୁଭୁନାହିଁ।

ଗ. ଗିନି,ଘଣ୍ଟ ଓ ଝାଞ୍ଜ : ପାରମ୍ପରିକ ପୂଜା ପାର୍ବଣରେ କଂସାରି ମାନଙ୍କ ଦ୍□ାରା ନିର୍ମିତ ଖାଣ୍ଟି କଂସା ଝାଞ୍ଜ ବ୍ୟବହାର ହେଉଥିଲା। ଆଜି ଷ୍ଟିଲ୍ ଓ ଲୁହାର ଶସ୍ତା ଝାଞ୍ଜ ବଜାର ଦଖଲ କରିଛି, ଯାହାର ଶବ୍ଦ ଖୁବ୍ କର୍କଶ।

- ବାଦ୍ୟ, ସମାଜ ଓ ମନସ୍ତତ୍□ - ଏକ ଅଦୃଶ୍ୟ ସମ୍ପର୍କ : ଲୋକବାଦ୍ୟ କେବଳ ମନୋରଞ୍ଜନର ସାମଗ୍ରୀ ନୁହେଁ; ଏହା ଏକ ସାମାଜିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ। ଗବେଷଣାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିଚାର କଲେ ଜଣାପଡ଼େ ଯେ, ଏହି ବାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଗୋଷ୍ଠୀ ଜୀବନକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରୁଥିଲେ।

ଲୋକବାଦ୍ୟ ସାମାଜିକ ଏକୀକରଣର ମାଧ୍ୟମ: ଯେତେବେଳେ ଗାଁର 'ଗନ୍ଧା' ବା 'ଡୁଲିଆ' ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବାଦକମାନେ ଏକାଠି ହୋଇ 'ଡାଲଖାଇ' ବା 'ରସରକେଲୀ'ର ତାଳ ବଜାନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ଜାତି, ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଧର୍ମର ଭେଦଭାବ ତୁଟିଯାଏ। କିନ୍ତୁ ପାରମ୍ପରିକ ବାଦ୍ୟର ଅବକ୍ଷୟ ସହିତ ଏହି ସାମାଜିକ ବନ୍ଧନ ମଧ୍ୟ ଶିଥିଳ ହୋଇଯାଉଛି। ଆଜିର ଡିଜିଟାଲ୍ ସଙ୍ଗୀତ ବ୍ୟକ୍ତିକୈନ୍ଦ୍ରିକ; କିନ୍ତୁ ପାରମ୍ପରିକ ବାଦ୍ୟ ଥିଲା ଗୋଷ୍ଠୀକୈନ୍ଦ୍ରିକ।

ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚେତନା ଓ ଲୋକବାଦ୍ୟ: ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଦେବୀ ପୀଠମାନଙ୍କରେ 'ଛତର ଯାତ୍ରା' କିମ୍ବା 'ଶୂଳିଆ ଯାତ୍ରା' ସମୟରେ ଯେଉଁ 'ବୀର ବାଦ୍ୟ' ବାଜେ, ତାହା ଭକ୍ତ ମନରେ ଏକ ଅଲୌକିକ ଶିହରଣ ସୃଷ୍ଟି କରେ। ମନୋବିଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ମତରେ, ଢୋଲ ଓ ନିଶାନର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କମ୍ପନ ମଣିଷର ମସ୍ତିଷ୍କକୁ ଏକ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ଅବସ୍ଥାକୁ ନେଇଯାଏ, ଯାହାକୁ ସ୍ଥାନୀୟ ଭାଷାରେ 'କାଲିସି ଲାଗିବା' କୁହାଯାଏ। ଇଲେକ୍ଟ୍ରୋନିକ୍ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଏହି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସଂଯୋଗ ଅସମ୍ଭବ। ତେଣୁ ବାଦ୍ୟ ଲୋପ ପାଇବା ଅର୍ଥ- ଆମ ଚେତନାର ଏକ ଅଂଶ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିବା।

- କାରିଗରୀ କୌଶଳର ଅବକ୍ଷୟ ଓ ଅର୍ଥନୈତିକ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା : କେବଳ ବାଦ୍ୟ ନୁହେଁ, ବାଦ୍ୟ ନିର୍ମାଣ କରୁଥିବା କାରିଗରମାନେ ମଧ୍ୟ ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ। ଏକ ସର୍ଭେରୁ ଜଣାପଡ଼ିଛି ଯେ, ଗତ ଦୁଇ ଦଶନ୍ଧି ମଧ୍ୟରେ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାୟ ୬୦% ପାରମ୍ପରିକ ବାଦକ ଦଳ ବୃତ୍ତି ହରାଇଛନ୍ତି। ଡିଜେର କର୍କଶ ଶବ୍ଦରେ 'ମହୁରୀ'ର ମିଠା ସୁର ଏବଂ 'ଢୋଲ'ର ଗୁରୁଗମ୍ଭୀର ନାଦ ହଜିଯାଇଛି। ଯନ୍ତ୍ରଦାନବର ଚିତ୍କାର ତଳେ ମାନବୀୟ ସମ୍ବେଦନା ଚାପି ହୋଇଯାଇଛି। ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଚମାର ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକମାନେ ମୃତ ଜୀବ ଠାରୁ ଏହି ଚମଡା କୁ ଆଣନ୍ତି ଓ "ଡୋମ୍" ତଥା 'ଘାସିଆ' ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକମାନେ ବଂଶାନୁକ୍ରମିକ ଭାବେ ଏହି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ନିର୍ମାଣ କରିଆସୁଥିଲେ। କିନ୍ତୁ ବର୍ତମାନ ବାଦ୍ୟ ନିର୍ମାଣକାରୀଙ୍କ ସ୍ଥିତି ଦୟନୀୟ । ବରଗଡ଼, ସମ୍ବଲପୁର ଓ ବଲାଙ୍ଗୀର ଜିଲ୍ଲାର ଅନେକ ଗାଁରେ ବସବାସ କରୁଥିବା 'ଘାସି' ଓ 'ଡମ' ସମ୍ପ୍ରଦାୟର କାରିଗରମାନେ ଆଜି ହତାଶ। ଯେଉଁ ହାତ ଦିନେ ମୃତ ପଶୁର ଚମଡ଼ାରେ ପ୍ରାଣ ସଞ୍ଚାର କରୁଥିଲା, ସେ ହାତ ଆଜି ଦାଦନ ଖଟିବାକୁ ବାଧ୍ୟ। ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ଅଭାବରୁ ଏହି ବିରଳ କାରିଗରୀ ବିଦ୍ୟାପରବର୍ତ୍ତୀ ପିଢ଼ିକୁ ହସ୍ତାନ୍ତର ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ। ବୃଦ୍ଧ କାରିଗରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ସହିତ ଏହି ଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ଲୋପ ପାଇଯାଉଛି। ସେହିପରି କିଛି ବିଶେଷ କାରଣ ହେଉଛି :-

୧. କଞ୍ଚାମାଲର ଅଭାବ - ଏକ ଭଲ 'ଢୋଲ' କିମ୍ବା 'ନିଶାନ' ତିଆରି କରିବା ପାଇଁ ଗମ୍ଭାରୀ, ଶାଳ, ପଣସ କିମ୍ବା ବିଜା କାଠର ଆବଶ୍ୟକତା ପଡ଼େ। ଜଙ୍ଗଲ ଆଇନ କଡ଼ାକଡ଼ି ହେବା ଏବଂ କାଠର ଦର ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା ଯୋଗୁଁ କାରିଗରମାନେ ଆମ୍ବ କାଠ କିମ୍ବା ଶିମିଳି କାଠ ପରି ନିମ୍ନମାନର କାଠ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଛନ୍ତି, ଯାହା ବାଦ୍ୟର ସ୍ଥାୟିତ୍□ ଓ ଶବ୍ଦକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଛି।

୨. ଚମଡ଼ା ପ୍ରକ୍ରିୟାକରଣ ସମସ୍ୟା - ପାରମ୍ପରିକ ପଦ୍ଧତିରେ ଚମଡ଼ାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଏକ ଦୀର୍ଘମିଆଦି ଓ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ପ୍ରକ୍ରିୟା। ଏଥିପାଇଁ ସାମାଜିକ ବାସନ୍ଦ ଓ ଘୃଣାର ଶିକାର ମଧ୍ୟ ହେବାକୁ ପଡ଼େ। ନୂତନ ପିଢ଼ିର ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକମାନେ ଏହି କୌଳିକ ବୃତ୍ତିକୁ ଆପଣାଇବାକୁ ଚାହୁଁନାହାନ୍ତି। ସେମାନେ ଅନ୍ୟ ବୃତ୍ତି ଆଡ଼କୁ ମୁହାଁଉଛନ୍ତି।
୩. ବଜାରର ଅଭାବ - ଏକ ପାରମ୍ପରିକ ଢୋଲ ତିଆରି କରିବାକୁ ପ୍ରାୟ ୭-୨୦ ଦିନ ସମୟ ଲାଗେ, କିନ୍ତୁ ବଜାରରେ ଏହାର ଉପଯୁକ୍ତ ମୂଲ୍ୟ ମିଳେ ନାହିଁ। ଅପରପକ୍ଷରେ, କାରଖାନାରେ ତିଆରି ସିନ୍ଥେଟିକ୍ ବାଦ୍ୟ ଶସ୍ତାରେ ଓ ସହଜରେ ମିଳୁଛି ଯାହାଦ୍ୱାରା କାରିଗର ମାନଙ୍କର କ୍ଷତି ହୋଇଥାଏ ।

ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ସଙ୍ଗୀତକୁ ଯଦି ବିଶ୍□ ଦରବାରରେ କେହି ପରିଚିତ କରାଇଥାଏ, ତେବେ ତାହା ହେଉଛି ଏହାର ଦ୍ରୁତ ଘନବାଦ୍ୟ ଏବଂ ଆନଦ୍ଧବାଦ୍ୟର ଉନ୍ମାଦକାରୀ ତାଳ। ସମ୍ବଲପୁରୀ ନୃତ୍ୟର ଏହି ଯେଉଁ 'ବିଟ୍'(Beat), ତାହା ମଣିଷର ରକ୍ତ ପ୍ରବାହକୁ ମଧ୍ୟ ଚଞ୍ଚଳ କରିଦିଏ। କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖର ବିଷୟ, ଯେଉଁ 'ଡ଼ାଲଖାଇ' ବା 'ରସରକେଲୀ'ର ଧୁନ୍ ଆଜି ଡିଜେ ବାକ୍ସରେ ବାଜି ଲୋକଙ୍କୁ ନଚାଉଛି, ସେଥିରେ ପ୍ରାୟ ଅସଲି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ସ୍ପର୍ଶ ନାହିଁ। ମାଟି, କାଠ ଓ ଚମଡ଼ାରେ ତିଆରି ସେହି ପାରମ୍ପରିକ ଯନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଆଜି ପ୍ଲାଷ୍ଟିକ, ଫାଇବର ଓ ଇଲେକ୍ଟ୍ରୋନିକ୍ ଚିପ୍ ଦ୍□ାରା ପ୍ରତିସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ –
୧. ଶ୍ରୀ ସନ୍ତୋଷ ଲେଙ୍କା - ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକବାଦ୍ୟ, ପ୍ରକାଶକ - ନାଟ୍ୟଚେତନା, ଭୁବନେଶ୍□ର,୨୦୦୨
୨. ଡ଼. ଅଜୟ କୁମାର ମିଶ୍ର - ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଲୋକ ସଂସ୍କୃତି, ବିଜୟିନୀ ପବ୍ଲିକେଶନ, କଟକ, ୭ମ ସଂ-୨୦୨୪
୩. ଡ଼. ସୁଧୀର କୁମାର ସାହୁ - ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ସାଂସ୍କୃତିକ ବିକାଶ ଧାରା, ଅଗ୍ରଦୂତ, କଟକ, ୨୦୦୮
୪. ଡ଼. ଅରବିନ୍ଦ ପଟ୍ଟନାୟକ - ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତି, ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ, ୨୦୨୪
୫. ଡ଼. କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନ - ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଲୋକ ସଂସ୍କୃତି, ବିଦ୍ୟାପୁରୀ, ୭ମ ସଂ- ୨୦୧୬

ଚେତନାର ମନ୍ଥନ

World Academic Press

Kolkata, India

www.worldacademic.press

9 788168 686144